

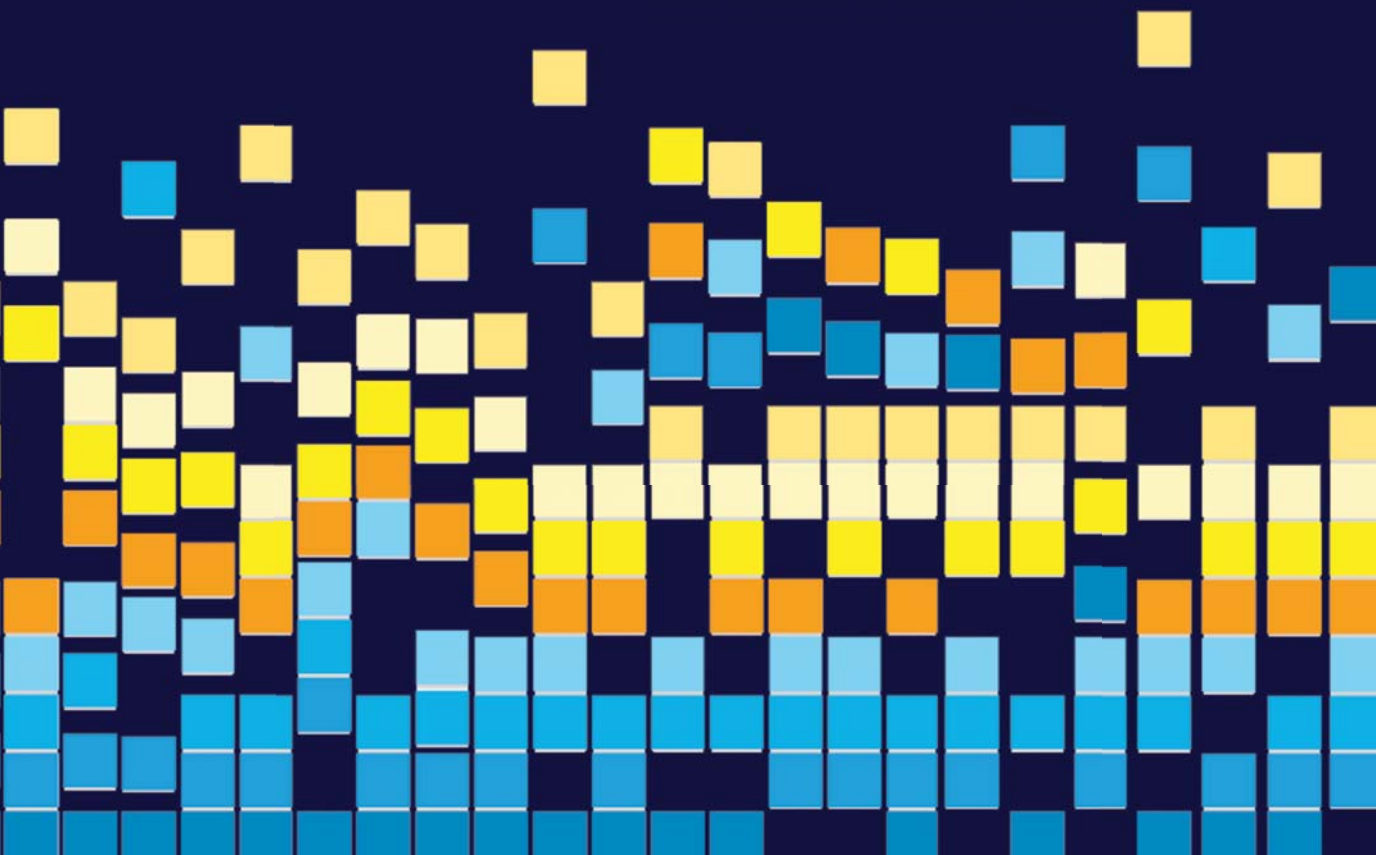

HEA

Agencija za razvoj
visokog obrazovanja
i osiguranje kvaliteta

OSIGURANJE KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Evropska iskustva i prakse

IZDAVAČ:

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta
BA – 78 000 Banjaluka, Bulevar vojvode Stepe Stepanovića 11
Tel: +387 51 430 510, Fax: +387 51 462 302
www.hea.gov.ba, e-mail: info@hea.gov.ba

Za izdavača:

Husein Nanić, direktor

Urednica:

Slavica Škoro

Autori:

Boris Ćurković
Nihad Fejzić
Vesna Hrsto
Nerma Kadić
Maja Macan
Mirela Radić
Slavica Škoro
Jugoslav Vuk Tepić
Marina Vižin

Recenzenti:

Prof. dr. sc. Hazim Bašić
Doc. dr. sc. Dejan Bokonjić
Prof. dr. sc. Snježana Rezić

Štampa:

Compex d.o.o., Banjaluka
Za štampariju:
Nedo Gajić, dipl. graf. ing.

Tehnička priprema:

Gabriela Banović

Tiraž:

900 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

378:005.6](082)

OSIGURANJE kvaliteta u visokom obrazovanju :

evropska iskustva i prakse / [autori Boris
Ćurković ... [et al.]. - Banjaluka : Agencija za
razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta,
2011. - 77 str. : ilustr. ; 25 cm

Tekst na bos. jeziku. - Bibliografija: str. 75-77.

ISBN 978-9958-528-00-2

COBISS.BH-ID 19227654

OSIGURANJE KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Evropska iskustva i prakse

Banjaluka, 2011.

1. UVOD	10
2. KVALITET	13
2.1. Pojam kvaliteta i porijeklo debate o kvalitetu	14
2.2. Koncepti, kategorizacija i pristupi kvalitetu	15
3. EVROPSKA DIMENZIJA KVALITETA	19
3.1. Bolonjski proces	20
3.2. Strukture za praćenje provođenja Bolonjskog procesa	22
3.3. Ministarske konferencije	22
Praški komunike (2001. godina)	22
Berlinski komunike (2003. godina)	23
Bergenski komunike (2005. godina)	24
Londonski komunike (2007. godina)	24
Komunike iz Leuvena/Louvain-la-Neuve (2009. godina)	25
Budimpeštansko-Bečka deklaracija o Evropskom prostoru visokog obrazovanja (2010. godina)	26
3.4. Evropski standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (ESG)	27
3.5. Kratki pregled evropskih standarda za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju	27
Prvi dio: Evropski standardi za unutrašnje osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju	28
Drugi dio: Evropski standardi za vanjsko osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju	29
Treći dio: Evropski standardi za agencije za vanjsko osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju	29
3.6. Evropske institucije vezane za oblast osiguranja kvaliteta	31
4. EVROPSKA ISKUSTVA U OSIGURANJU KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU	37
4.1. Sistem osiguranja kvaliteta: Nordijske zemlje	38
Finska	39
Švedska	40
Norveška	42

4.2. Sistem osiguranja kvaliteta: Holandija	44
4.3. Sistem osiguranja kvaliteta: Belgija (Flamanski dio)	46
4.4. Sistem osiguranja kvaliteta: Njemačka	49
4.5. Sistem osiguranja kvaliteta: Švajcarska	51
5. RJEČNIK POJMOVA BOLONJSKOG PROCESA	55
LITERATURA	75

Sredstva za tehničku pripremu i štampanje obezbjeđena su u okviru Projekta „Podrška uspostavljanju i funkcioniranju Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta 2009 -2011.“ koji finansira Austrijska razvojna agencija (ADA).

RJEČNIK AKRONIMA

BFUG – Bologna Follow-up Group/Grupa za praćenje i provođenje Bolonjskog procesa

CEENQA – Network of Central and Eastern European Quality Assurance Agencies in Higher Education/Mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju centralne i istočne Evrope

CoE – Council of Europe/Vijeće Evrope

CRUS – Rektorenkonferenz der Schweizer Universitäten/Rektorska konferencija švajcarskih univerziteta

DAAD – Der Deutsche Akademische Austauschdienst/Njemačka akademska služba za razmjenu studenata

EC – European Commission/Evropska komisija

ECA – European Consortium for Accreditation in Higher Education/Evropski konzorcij za akreditaciju u visokom obrazovanju

ECTS – European Credit Transfer System/Evropski sistem prenosa bodova

EDK – Schweizerische Konferenz der kantonalen Erziehungsdirektoren/Švajcarska konferencija kantonalnih direktora za vaspitanje i obrazovanje

EHEA – European Higher Education Area/Evropski prostor visokog obrazovanja

EHERA – European Higher Education and Research Area/Evropski prostor visokog obrazovanja i istraživanja

ENQA – European Network for Quality Assurance/Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju

EQAF – European Quality Assurance Forum/Evropski forum za osiguranje kvaliteta

EQAR – European Quality Assurance Register/Evropski registar za osiguranje kvaliteta

ERASMUS – European Region Action Scheme for the Mobility of University Students/Akcijska shema evropskih regija za mobilnost studenata

ERA – European Research Area/Evropski istraživački prostor

ESG – Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area/Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja

ESU – European Students' Union/Evropska studentska unija

EUA – European University Association/Asocijacija evropskih univerziteta

EUCOR – Europäische Konföderation der Oberrheinischen Universitäten/Evropska konfederacija univerziteta Gornje Rajnske

EURASHE – European Association of Institutions in Higher Education/Evropsko udruženje institucija visokog obrazovanja

FHR – Fachhochschulrat/Vijeće visokih stručnih škola

HEA – Higher Education Agency/Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta

HEI – Higher education institution/Visokoškolska ustanova

INQAAHE – International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education/Međunarodna mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju

NOQA – Nordic Quality Assurance Network in Higher Education/Nordijska mreža agencija za osiguranje kvaliteta

OAQ – Organ für Akkreditierung und Qualitätssicherung der Schweizerischen Hochschulen/Organ za akreditaciju i osiguranje kvaliteta visokoškolskih ustanova Švajcarske

QA /Quality assurance – Osiguranje kvaliteta

SKPH – Schweizerische Konferenz der Rektorinnen und Rektoren der Pädagogischen Hochschulen/Švajcarska rektorska konferencija pedagoških univerziteta

SOCRATES – Evropski program za obrazovanje koji je pokrenut 1994. godine

SUK – Schweizerische Universitätskonferenz/Švajcarska univerzitetska konferencija

UNESCO/CEPES – European Centre for Higher Education/Evropski centar za visoko obrazovanje

1. UVOD

Osiguranje kvaliteta ključni je element reforme visokog obrazovanja i predstavlja jedan od preduslova za stvaranje Evropskog prostora visokog obrazovanja. Kreiranje i funkcioniranje jedinstvenog Evropskog prostora visokog obrazovanja nemoguće je bez izgrađenog sistema osiguranja kvaliteta koji bi trebao da omogući uporedivost visokoškolskih ustanova i njihovih programa, te otvori mogućnost priznavanja akademskih kvalifikacija bez obzira gdje su stečene.

Iako je kvalitet oduvijek bio dio akademske tradicije, globalne promjene i rastuća konkurencija u svim djelatnostima, pa i visokom obrazovanju, nametnula su nužnost uspostavljanja institucionalnih mehanizama s ciljem kontinuiranog osiguranja i podizanja kvaliteta visokoškolskih ustanova. Kako je visoko obrazovanje djelatnost od posebnog društvenog interesa i pokretač razvoja i napretka društva, briga o kvalitetu obrazovanja i njegovom unapređenju postaje centralna tema evropske obrazovne politike.

Potreba razvoja zajedničkih kriterija i metodologije osiguranja kvaliteta rezultirala je donošenjem Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Budući da je kvalitet visokog obrazovanja srž uspostavljanja Evropskog prostora visokog obrazovanja, osiguranje kvaliteta, odnosno uvođenje mehanizama i procedura kojima će kvalitet biti garantovan i unapređivan, jedan je od primarnih ciljeva Bolonjskog procesa iskazan u samoj Bolonjskoj deklaraciji i svim kasnijim zaključcima ministarskih konferencija. Zajednički je i stav da primarna odgovornost za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju leži na svakoj pojedinačnoj instituciji koja je, također, odgovorna za kvalitet obrazovanja koji pruža svojim studentima. Tako, osiguranje kvaliteta postaje briga svih učesnika u procesu visokog obrazovanja, ali i više od toga, kontinuirano poboljšanje kvaliteta zahtjeva profesionalni sistem izgrađenih mehanizama i procesa. Naravno, mehanizmi osiguranja kvaliteta, bilo vanjski ili unutrašnji, ostaju samo mehanički procesi ukoliko ne uključuju i razvoj kulture kvaliteta. Taj presudni vitalni element označava promjenu stavova i ponašanja svih učesnika uključenih u rad visokoškolskih ustanova, proaktivno djelovanje na poboljšanju svih segmenata rada institucije, njenog kreativnog i inovativnog potencijala.

Potpisivanjem Bolonjske deklaracije Bosna i Hercegovina je prihvatila jedinstvenu evropsku politiku u visokom obrazovanju sa svim obavezama koje su njen integralni dio, od kojih je izgradnja sistema osiguranja kvaliteta od suštinske važnosti. Reforme visokog obrazovanja i izgradnja novih institucionalnih

kapaciteta u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini dodatno su omogućene usvajanjem Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini. Ovim zakonom, između ostalog, osnovana je Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta kojoj je, kao što je to definirano i u samom njenom nazivu, dodijeljen specifičan zadatak vanjskog osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju što će, nakon provedenih akreditacija visokoškolskih ustanova, voditi uspostavljanju državnog registra akreditiranih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini i njenom članstvu u ključnim evropskim asocijacijama za kvalitet u visokom obrazovanju, prije svega ENQA-i i EQAR-u.

Dakle, osiguranje kvaliteta u Bosni i Hercegovini je na samom početku, što znači da je vrlo važno kvalitetno informirati akademsku zajednicu - profesore, studente i administrativno osoblje - koji osiguranje kvaliteta provode u praksi u svojim institucijama. Iako je evropska praksa u ovoj oblasti prilično nova, izuzetno je važno poznavati iskustava evropskih zemalja i učiti iz njihovih primjera.

To je upravo i naš cilj, ono što je rukovalo Agenciju za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u pripremi ove publikacije. Bez namjere da preferiramo ili diskutiramo modele i rješenja za Bosnu i Hercegovinu, željeli smo predstaviti evropsku dimenziju kvaliteta u visokom obrazovanju, te donijeti evropska iskustva kroz praktične primjere funkcioniranja i primjene sistema osiguranja kvaliteta u razvijenim evropskim zemljama. Bolonjski proces reformi donio je i novu terminologiju u visokom obrazovanju čije pravilno razumijevanje je preduslov za primjenu reformiranih sadržaja visokog obrazovanja u Evropi, pa tako i u Bosni i Hercegovini. Uz to, pojašnjavanje i diferencijacija značenja određenih termina predstavlja osnov za sve diskusije i analize s ciljem daljeg razvoja i unapređenja reformi u ovoj oblasti, pa je zbog toga, završni dio ove publikacije i Rječnik pojmova Bolonjskog procesa.

Vjerujemo da biti na početku ima i svoje prednosti. Bosna i Hercegovina može učiti na tuđim greškama, preuzeti najbolje i primjeniti u svojoj praksi evropska iskustva i standarde. To je sigurno prilika koju ne smijemo propustiti.

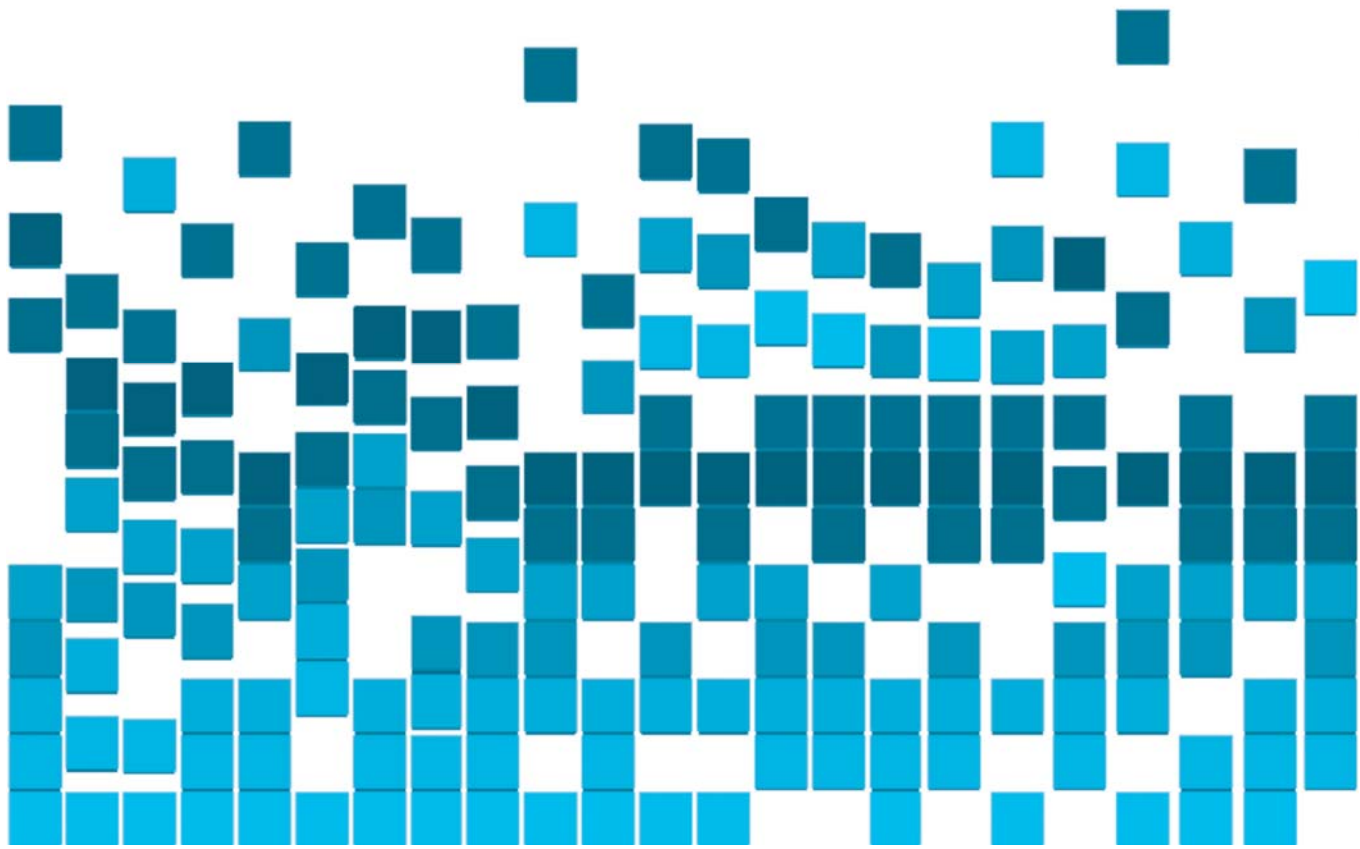
Evropska budućnost visokog obrazovanja nije samo cilj, to je i obaveza koja uključuje zajedničko djelovanje i sinergijski nastup visokoškolskih ustanova, ministarstava nadležnih za obrazovanje u Bosni i Hercegovini i Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta.

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta

2. KVALITET

Boris Ćurković, Slavica Škoro

2.1. POJAM KVALITETA I PORIJEKLO DEBATE O KVALITETU

Kvalitet je u posljednjoj deceniji pojam koji se najčešće pominje i izgovara, kako na političkom, tako i na stručnom akademskom nivou u svim debatama o visokom obrazovanju. Osigurati kvalitet u radu, unaprijediti procese i ishode suštinska je svrha djelovanja svih onih koji žele biti uspješni u svom radu. Ipak, sam pojam kvaliteta i dalje ostaje nedovoljno definiran. Iako je ideja kvaliteta vremenski i prostorno univerzalna, pojam kvaliteta nije apsolutna, već relativna veličina. Pojam kvaliteta direktno zavisi od onoga koji koristi taj termin, kao i od okolnosti u kojima se pominje. Kvalitet je dinamična kategorija koja se mijenja tokom ljudskog života, mijenja se od jedne generacije do druge, a zavisi i od mnogobrojnih aspekata ljudske aktivnosti. Ipak, nesumnjivo je da je kvalitet „spiritus movens“, pokretač razvoja i napretka, kako na globalnom, tako i na pojedinačnom, ljudskom nivou.

Kvalitet nije lako definirati. Sama terminologija kvaliteta u akademskoj zajednici devedesetih godina prošlog vijeka izazvala je konfuziju u pogledu načina na koji bi on trebalo da bude definiran. Tako se kvalitet definira kao „*čedo političke mode*“ (Becher, 1999); „*višestrano izbušen*“ (Frazer, 1992). Kvalitet je takođe i „*varljiv*“ (Neave, 1994); „*nestalan i opterećen vrijednostima*“ (Harvey i Green 1993). Javljaju se i značajne polemike i dileme, poput „*Nije moguće izvesti jedinstvenu autoritativnu definiciju kvaliteta visokog obrazovanja*“ (Scott, 1994). „*Evidentan je nedostatak teorije kvaliteta obrazovanja*“ (Westerheijden, 1999.) i zato „*ne postoji definicija, ali kvalitet ćete prepoznati kada ga pronađete!*“ (McConville, 1999.) Ili, kao neki vid zaključka, „*U nedostatku dobrog objašnjenja, kvalitet je filozofski koncept*“. (Green, 1994.)

Kvalitet u visokom obrazovanju predstavlja višedimenzionalni i dinamični koncept za koji Vroeijsstijn (1995.) ističe: „Koncept kvaliteta visokog obrazovanja nije nov: on je oduvijek bio dio akademske tradicije. Vanjski svijet sada naglašava potrebu brige o kvalitetu. Kvalitet je u vezi između visokog obrazovanja i društva koje se mijenja.“ U tom kontekstu, i u sektoru visokog obrazovanja događaju se duboke promjene, raznovrsnost novih sadržaja, studijskih programa, aktivnosti. Povećava se obim rada, sa „elitnog“ se prelazi na „masovni“ sistem visokog obrazovanja, raste broj javnih i privatnih visokoškolskih ustanova, broj studenata se drastično uvećava. S druge strane, smanjuju se resursi, pooštravaju se zahtjevi za odgovornošću, raste interes države da zaštiti uloženo, kao i globalna briga za kvalitet i standarde. Istovremeno se događa svojevrsni problem povjerenja u sposobnost akademske zajednice da kritički ocijeni sopstvene aktivnosti.

Zbir svih tih faktora doveo je do zabrinutosti kako društvo može osigurati kvalitet u visokom obrazovanju, te do rasprave o potrebi ispitivanja i demonstriranja kvaliteta u visokom obrazovanju. Visokoškolske ustanove suočene su sa potrebom da opravdaju, s jedne strane povjerenju im autonomiju, a s druge strane javna sredstva koja primaju. Svojevrsni konflikt označava dva različita pogleda na modele osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju. Prvi, nastoji očuvati tradicionalni akademski stav o kvalitetu kao izvrsnosti, odnosno da je cilj „biti najbolji“ sasvim dovoljna garancija kvaliteta, dok drugi traže da proizvod ili usluga treba zadovoljiti potrebu, zahtjeve i želje kupaca ili klijenata, ističući da su studenti oni koji finansiraju visoko obrazovanje, akademska zajednica, vlada i društvo u cjelini klijenti ili korisnici visokog obrazovanja.

Sve je to dovelo do važnih zakonskih reformi u području visokog obrazovanja kojima je cilj poboljšanje kvaliteta u visokom obrazovanju i uvođenje akreditacije. U skladu sa članom 11. Svjetske deklaracije o

visokom obrazovanju za 21. vijek, a koji se odnosi na važnost osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju, usvojeno je da je jedan od najvažnijih mehanizama ili metoda za osiguranje kvaliteta upravo akreditacija. Kvalitet u visokom obrazovanju, prema navedenom članu Svjetske deklaracije o visokom obrazovanju za 21. vijek, je multidimenzionalni koncept koji obuhvata sve njegove funkcije i aktivnosti, podučavanje i akademske programe, istraživanje i stipendije, osoblje, studente, fakultete, zgrade, opremu, akademsko okruženje, usluge i zajednicu. Samoevaluacija i eksterna revizija koju otvoreno provodi tim nezavisnih stručnjaka, ako je moguće s međunarodnim ekspertizama, od vitalnog su značaja za unapređenje kvaliteta.

2.2. KONCEPTI, KATEGORIZACIJA I PRISTUPI KVALITETU

Kako je kvalitet pojam koji nema zajedničku univerzalnu definiciju koja bi se mogla primjeniti u svim područjima, za svaki fenomen ili subjekt, postavlja se pitanje kako je koncept kvaliteta primjenjen u mehanizmima za osiguranje kvaliteta. Harvey i Green (1993.) su se bavili ovim pitanjima i izvršili su kategorizaciju i razradu koncepata kvaliteta, a koji su detaljno raspravljani u Priručniku za osiguranje kvaliteta PHARE (1998.).

Riječ je o pragmatičnom pristupu prema kojem je kvalitet u direktnoj vezi sa njegovim korisnicima, odnosno zainteresiranim stranama (*stakeholders*). Drugim rječima, kvalitet je multidimenzionalan i vrlo često, subjektivan proces. Različite zainteresirane strane imaju različite prioritete. Za studente i profesore to je proces obrazovanja, dok je za poslodavce prioritet izlazni rezultat visokog obrazovanja. S tim u vezi Green (1994.) zaključuje: „Najbolje što se može postići jeste da se što je moguće jasnije definiraju kriteriji koje svaka zainteresirana strana koristi kada procjenjuje kvalitet, te da se ta različita mišljenja uzmu u obzir prilikom ocjene kvaliteta“. Takođe je bitno definirati razliku između kvaliteta i standarda. „Kvalitet“ se odnosi na proces (npr. kvalitet obrazovnog procesa – kako ga doživljavaju studenti), a „standardi“ su rezultati, postignuća. Veza između njih može biti definirana doprinosom obrazovnog procesa („kvaliteta“), dostizanju definiranog „standarda“¹.

Kategorizacija koncepata kvaliteta u visokom obrazovanju (Harvey i Green) uključuje sljedeće:

1. **Kvalitet kao izvrsnost** (*excellence*) – Ova definicija se smatra tradicionalnim akademskim stanovištem koje zagovara da je njegov cilj biti najbolji. Ovo bi u visokom obrazovanju moglo značiti da ako institucija primi najbolje studente, obezbjedi im najbolje uslove, odnosno najbolji nastavni kadar i najbolju opremu, očekivano je da i rezultat bude takav. Ali, ovaj koncept ne utvrđuje standarde kvaliteta niti definira šta bi se smatralo kvalitetom.
2. **Kvalitet kao izbjegavanje grešaka** (*zero errors*) – Koncept je karakterističan i najprihvatljiviji za masovnu industriju, jer se lako može utvrditi specifikacija proizvoda do najmanjih detalja koji se mogu standardizirati i mjeriti i provjeravati. U obrazovnom sistemu, diplomirani studenti mogli bi da se posmatraju kao „proizvod“ visokog obrazovanja, ali s obzirom na to da se ne očekuje da budu identični, može se reći da ovaj koncept nije odgovarajući.

1 Standardi kvaliteta su norme ili željena očekivanja koje se prikazuju formalnim izjavama o očekivanoj praksi, npr. ESG.

3. **Kvalitet kao ispunjenje postavljenih ciljeva** (*fitness for purpose*) – Ovo gledište zahtijeva da proizvod ili usluga zadovoljavaju potrebe, zahtjeve i želje kupaca ili korisnika i kvalitet se mjeri prema stepenu dostignutosti tih ciljeva. Studenti, oni koji financiraju visoko obrazovanje, akademska zajednica, vlada i društvo u cjelini, svi su oni, više ili manje, klijenti ili korisnici visokog obrazovanja. Oni mogu imati prilično različite poglede i na „svrhu“ i na „postavljene ciljeve“. Okrenutost ka korisniku svakako predstavlja osnovnu prednost ovog koncepta, a kao njegova osnovna slabost navodi se česta raznolikost iskazanih potreba, kao i njihova relevantnost. Ciljevi su obično formulirani kroz izjave misije ustanove ili studijskog programa.
4. **Kvalitet kao transformacija** (*quality as transformation*) – Karakteristika ovog koncepta je to što se strogo fokusira na studente. Što je ustanova bolja, ona bolje ispunjava cilj osposobljavanja studenata u određenim vještinama, znanju i stavovima koji im omogućavaju da žive i rade u društvu baziranom na znanju. Ovakva percepcija kvaliteta naročito je adekvatna kada postoje značajne promjene u profilu studenta, na primjer kada društveno-političke promjene dovedu do povećanog uključivanja u visoko obrazovanje. Kvalitet se zamišlja kao proces transformacije koja se primarno odvija s ciljem povećanja studentskih iskustava, kontinuirana poboljšanja temelje se na pristupu odozdo prema gore (bottom up), a odgovornost i otvorenost glavni je način za dobijanje većeg povjerenja. U takvom sistemu naglasak je na efikasnom djelovanju, te se uključuje eksterno nadgledanje (monitoring), mjerljivo internim procedurama. Iako je ovaj koncept prilično popularan, glavni mu je nedostatak što se teško može mjeriti kvalitet kao transformacija u pogledu intelektualnog kapitala.
5. **Kvalitet kao prag** (*threshold*) – Definiranje praga za kvalitet znači postavljanje određenih normi i kriterija, odnosno standarda. Bilo koji program, studijski odsjek, fakultet ili institucija, koji zadovolji norme i kriterije, proglašava se kvalitetnim. Prednost ovog koncepta je objektivnost i mogućnost certifikacije što se postiže definiranjem praga. Ali, takav pristup dovodi do uniformiranosti visokoškolskog sistema, što se negativno odražava ako institucija prihvati mentalitet prilagođavanja i čini samo ono što je dovoljno da se zadovolji minimum. Posebno je izražen nedostatak tog koncepta kada se kriteriji i standardi zasnivaju na kvantitativnim parametrima koji se propisuju zakonom ili drugim regulatornim aktima koji se ne mogu tako lako mijenjati i prilagođavati društvenim promjenama ili okolnostima, niti se podstiču promjene i inovacije. Taj koncept ne uzima u obzir izlazne standarde (output), realni nivo koji su studenti postigli, kriterije koji su uzeti u obzir da se ocijene njihova dostignuća, niti načine na koji se ta dostignuća provjeravaju i potvrđuju. Ipak, u mnogim evropskim sistemima visokog obrazovanja koristi se koncept minimalnih stadarda, uglavnom, kao polazna tačka za procjenu kvaliteta.
6. **Kvalitet kao vrijednost za novac** (*accountability*) – Centralna ideja ove definicije kvaliteta je polaganje računa (accountability) u smislu preuzimanja odgovornosti zasnovane na potrebi ograničavanja javne potrošnje. Riječ je o populističkom konceptu koji izjednačava kvalitet i vrijednost. Premda se ovaj pojam najčešće povezuje s potrošnjom javnih sredstava za visoko obrazovanje, on ima značajno širi kontekst i predstavlja društvenu odgovornost akademske zajednice.
7. **Kvalitet kao poboljšanje** (*enhancement*) – Ovaj koncept naglašava nastojanje kontinuiranog poboljšanja i zasniva se na ideji da je postizanje kvaliteta od suštinske važnosti za akademski duh i da članovi akademske zajednice sami nabolje znaju šta je kvalitet obrazovanja i nauke. Nedostaci ovog koncepta su u tome što je teško „izmjeriti“ poboljšanje, te da dokazi o postojanju poboljšanja nisu uvijek jasno i odmah uočljivi.

Poimanje kvaliteta i temeljne postavke pojedinih koncepata se miješaju, isprepliću i mijenjaju zbog stalnih promjena u okruženju u kojem djeluju visokoškolske institucije, kao i zbog povećanja znanja u okviru visokoobrazovnih sistema i institucija koje postepeno razvijaju svoje vlastite koncepte kvaliteta i modele evaluacije i upravljanja kvalitetom.

Neki procesi i standardi kvaliteta iz drugih sektora, kao što su standardi ISO 9001² se pokušavaju primijeniti u nekim visokoobrazovnim sistemima. Univerziteti najčešće pokušavaju primijeniti ISO standarde na svoje neakademske usluge, poput usluga studentskog smještaja i djelovanja studentskih službi. Glavni prigovor ISO pristupu je u tome što se on fokusira na procese, a ne na ishod.

Model kontinuiranog poboljšanja kvaliteta koji je razvila Evropska fondacija za upravljanje kvalitetom³ -model izvrsnosti- predstavlja još jedan primjer standardizacije u oblasti biznisa i privrede koji je razvio i varijante za usluge javnog sektora. EFQM je nastala s idejom uspostavljanja jednog evropskog okvira za poboljšanje kvaliteta. Ovaj model koristi nekoliko britanskih, njemačkih, turskih, mađarskih, te belgijskih univerziteta.

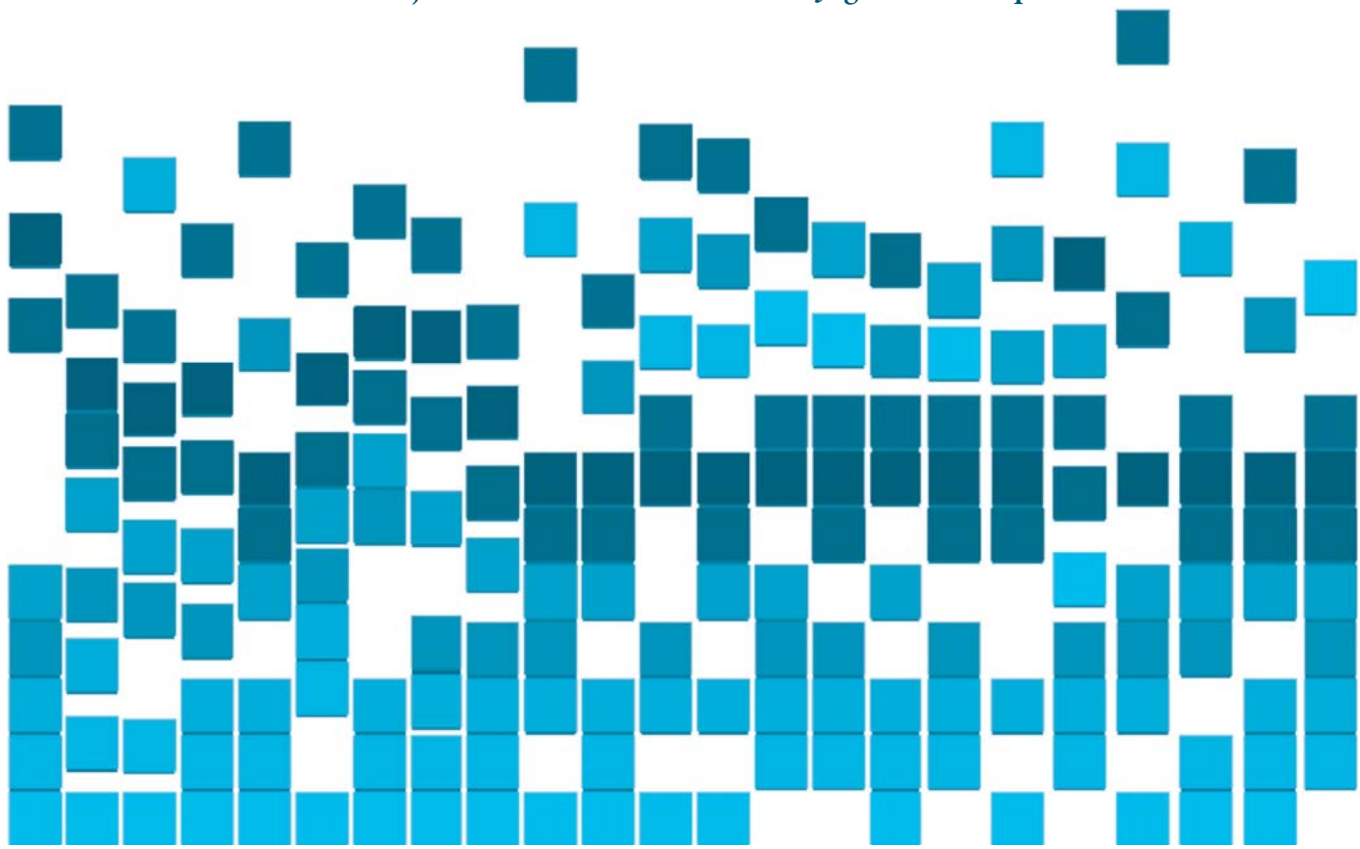
2 International Organization for Standardization - ISO

3 European Foundation for Quality Management (EFQM)

3. EVROPSKA DIMENZIJA KVALITETA

Nihad Fežić, Vesna Hrsto, Slavica Škoro, Jugoslav Vuk Tepić

Potreba za evropskom saradnjom u području visokog obrazovanja javlja se krajem 20. vijeka kao logičan slijed događaja u procesu evrointegracije, u kojem je prisutna sve veća svijest i težnja ka približavanju evropskih zemalja na ekonomskom, političkom i kulturnom planu. Ovaj proces je nastao iz zajedništva evropskih zemalja u Evropskoj uniji i produbljnja njihovih odnosa, ne samo među zemljama članicama, nego i nečlanicama i onima koje će to tek postati. U političkim, kulturnim, a posebno akademskim krugovima, sve su jača zagovaranja jedne stabilnije, razvijenije i demokratske Evrope, čiji temelji počivaju na znanju, odnosno obrazovanju kao jednom od glavnih stubova nacionalnog razvoja.

U pravcu izgradnje "Evrope znanja" prvi važniji korak predstavlja Velika univerzitetka povelja (*Magna Charta Universitatum*), koju su 1988. godine u Bolonji donijeli rektori najuglednijih evropskih univerziteta povodom obilježavanja 900. godišnjice najstarijeg univerziteta u Evropi, Univerziteta u Bolonji. *Magna Charta* iznosi temeljna načela velike reforme u visokom obrazovanju, što će kasnije biti nazvano Bolonjskim procesom, a polazi od ključne uloge univerziteta kao središta „kulture, znanja i istraživanja“, te stavlja naglasak na njihovu autonomiju, navodeći nužnost moralne i intelektualne nezavisnosti visokoškolskih ustanova od političkog autoriteta i ekonomske moći. Ideja približavanja evropskog visokoobrazovnog prostora dalje je proširena Konvencijom o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija na području Evrope (*Lisabonska konvencija*), koju je definiralo Vijeće Evrope i UNESCO, a usvojili predstavnici zemalja na konferenciji u Lisabonu 1997.g. Ovom konvencijom države potpisnice su se obavezale na priznavanje kvalifikacija stečenih u drugim zemljama, kao primjerenih odgovarajućim kvalifikacijama u vlastitom sistemu obrazovanja. Time je otvoren put ka akademskom priznavanju diploma s ciljem povezivanja heterogenih sistema visokog obrazovanja na evropskom tlu. Sljedeći važniji događaj u stvaranju jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja je sastanak ministara obrazovanja Francuske, Italije, Velike Britanije i Njemačke na Univerzitetu Sorbonne u Parizu, 1998.g., na kojem su zaključili da je rascjepkanost evropskog prostora visokog obrazovanja u Evropi zastarjela i štetna, te su potpisali Zajedničku deklaraciju o harmonizaciji strukture evropskog sistema visokog obrazovanja, tzv. *Sorbonsku deklaraciju*. Pored toga što naglašava glavnu ulogu univerziteta u razvijanju evropskih kulturnih dimenzija, Sorbonska deklaracija ovaj put studenta postavlja u središte harmoniziranja visokog obrazovanja – *"I na dodiplomskom i na postdiplomskom studiju studente bi trebalo podsticati da provedu bar jedan semestar na univerzitetima izvan svoje zemlje"*, promovirajući na taj način mobilnost i zapošljivost studenata, kao i mobilnost nastavnika koji *"bi trebali raditi unutar Evrope, izvan svoje zemlje"*. Sorbonska deklaracija je ujedno i posljednja prethodnica Bolonjske deklaracije koja obilježava prekretnicu u visokom obrazovanju Evrope.

3.1. BOLONJSKI PROCES

U junu 1999. godine, ministri visokog obrazovanja 29 evropskih zemalja potpisali su u Bolonji *Zajedničku deklaraciju evropskih ministara obrazovanja*, naslovljenu *Evropski prostor visokog obrazovanja*, koja se popularno naziva Bolonjska deklaracija. Ovim događajem započinje razdoblje reformi visokog obrazovanja u Evropi, tzv. Bolonjski proces, u kojem danas sudjeluje 47 zemalja, Evropska komisija kao dodatni član, te međunarodne organizacije kao savjetodavne članice koje uključuju: Asocijaciju evropskih univerziteta (EUA), Evropsko udruženje institucija visokog obrazovanja (EURASHE), Evropsku studentsku uniju (ESU), Evropsko udruženje za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA), Vijeće Evrope, Evropski centar za visoko obrazovanje (UNESCO-CEPES), Međunarodno sindikalno udruženje

nastavnika (EI), te predstavnike poslodavaca iz javnog i privatnog sektora (BUSINESSEVROPE). Bosna i Hercegovina se priključila Bolonjskom procesu 2003. godine, kada je na ministarskoj konferenciji u Berlinu i službeno potpisala Bolonjsku deklaraciju.

Bolonjskom deklaracijom Evropa se opredijelila za stvaranje jedinstvenog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine, kao odgovor na sveopći proces globalizacije i tehnološkog razvoja, u kojem će biti omogućena akademska i studentska mobilnost, kao i prepoznavanje diploma. Bolonjska deklaracija ističe da posebnu pažnju treba posvetiti povećanju međunarodne konkurentnosti evropskog sistema visokog obrazovanja, koji u skladu s izvanrednom kulturnom i naučnom tradicijom u Evropi treba postati privlačan širom svijeta.

Potvrđujući opća načela zacrtana Sorbonskom deklaracijom, zemlje potpisnice Bolonjske deklaracije obavezale su se da će uskladiti svoju politiku, tako da u kratkom vremenu, a svakako tokom prve decenije trećeg milenija, postignu sljedeće ciljeve koji su od primarne važnosti za uspostavljanje Evropskog prostora visokog obrazovanja i njegovu promociju u svijetu:

- prihvatanje sistema **lako prepoznatljivih i uporedivih sistema stepenovanja**, te uvođenje dodatka diplomi u svrhu promocije zapošljivosti Evropljana i konkurentnosti evropskog sistema visokog obrazovanja na međunarodnom nivou;
- prihvatanje sistema obrazovanja koji se temelji na **dva ciklusa**: dodiplomskom i diplomskom. Drugi ciklus, tj. diplomski studij može upisati student koji završi prvi ciklus. Prvi ciklus mora trajati najmanje tri godine. Step, tj. obrazovanje stečeno završetkom dodiplomskog studija mora biti takvo da omogućava zaposlenje na evropskom tržištu rada. Drugim ciklusom se stiče stepen magistra/doktora, kao što je to slučaj u mnogim evropskim zemljama;
- uvođenje **bodovnog sistema** ECTS (European Credit Transfer System – Evropski sistem prenosa bodova), koji predstavlja prikladno sredstvo za ostvarenje zamisli o studentskoj pokretljivosti (mobilnosti). Bodovi se mogu postizati i izvan sistema visokog obrazovanja, uključujući i cjeloživotno učenje, pod uslovom da ih prizna univerzitet koji prima studenta;
- promoviranje **mobilnosti** prevladavanjem prepreka u svrhu efikasnog korištenja slobode kretanja s posebnim osvrtnom na:
 - o za studente, pristup studijima i mogućnostima obuke i s tim povezane usluge;
 - o za nastavno osoblje, istraživače i administrativno osoblje, priznavanje i valorizaciju semestara provedenih u kontekstu istraživanja, predavanja i obuke u Evropi, bez prejudiciranja njihovih statusnih prava;
- 8. promoviranje **evropske saradnje u osiguranju kvaliteta** u cilju razvijanja uporedivih kriterija i metodologija;
- 9. promoviranje **potrebne evropske dimenzije u visokom obrazovanju**, posebno u razvoju nastavnih programa, međuinstitucionalnoj saradnji, shemama mobilnosti i integriranih programa studija, obuke i istraživanja.

U zaključku Deklaracije, ministri zemalja potpisnica odlučili su da će se ponovno sastati za dvije godine kako bi procijenili postignuti napredak i utvrdili dalje korake.

3.2. STRUKTURE ZA PRAĆENJE PROVOĐENJA BOLONJSKOG PROCESA

Glavnu strukturu za praćenje provođenja Bolonjskoga procesa predstavlja Grupa za praćenje provođenja Bolonjskog procesa (*The Bologna Follow-up Group* – BFUG), koja nadgleda i prati provođenje ciljeva Bolonjskog procesa u razdoblju između održavanja ministarskih konferencija, a sastaje se svakih šest mjeseci, obično u trajanju od jednog i po dana. BFUG može upostaviti radne grupe koje će se detaljnije baviti određenim pitanjima, a također prikuplja informacije sa seminara i sastavlja izvještaje (*Stocktaking report*) kojima se prati razvoj i provođenje ciljeva Bolonjskog procesa u zemljama učesnicama. BFUG se sastoji od predstavnika svih zemalja članica Bolonjskog procesa i Evropske komisije, kao i Vijeća Evrope, EUA-e, EURASHE-a, ESU-a, UNESCO-CEPES-a, EI-a, ENQA-e i BUSINESSEUROPE-a kao savjetodavnih članica. Grupom za praćenje Bolonjskoga procesa predsjedava država koja predsjedava EU-om zajedno s državom koja nije članica EU-a, dok je potpredsjednik zemlja domaćin sljedeće Ministarske konferencije. Aktivnosti u razdoblju između sastanaka Grupe za praćenje nadgleda Odbor koji se sastoji od predsjednika, tj. zemlje koja predsjedava EU-om, zemlje domaćina iduće konferencije kao potpredsjednika, zemlje koja je neposredno prije predsjedala i zemlje koja će iduća predsjedati EU-om, zatim tri zemlje učesnice koje na razdoblje od jedne godine bira BFUG, Evropske komisije i na kraju, predstavnika Vijeća Evrope, EUA-e, EURASHE-a i ESU-a kao savjetodavnih članova. Podršku sveobuhvatnim aktivnostima Grupe za praćenje provođenja Bolonjskog procesa osigurava Sekretarijat koji daje zemlja domaćin iduće Ministarske konferencije.

3.3. MINISTARSKE KONFERENCIJE

Ministri nadležni za visoko obrazovanje u zemljama učesnicama Bolonjskog procesa sastaju se svake dvije godine kako bi se pratio napredak, te utvrdile smjernice i prioritete za sljedeće etape procesa koji vodi ka Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Od Ministarske konferencije u Bolonji 1999. godine do danas ministri zemalja potpisnica održali su skupove u Pragu (2001.g.), Berlinu (2003.g.), Bergenu (2005.g.), Londonu (2007.g.), Leuvenu/Louvain-la-Neuveu (2009.g.) i u Budimpešti/Beču 2010.g. Sljedeći sastanak ministara održat će se 2012. godine u Bukureštu.

PRAŠKI KOMUNIKE (2001. GODINA)

Dvije godine nakon skupa u Bolonji, ministri nadležni za visoko obrazovanje u zemljama potpisnicama sastali su se u Pragu, u maju 2001. godine. Na tom sastanku, Bolonjskom procesu pridružile su se još 4 zemlje: Hrvatska, Kipar, Lihtenštajn i Turska. Zaključci postignuti u Pragu sadržani su u Praškom komuničku u kojem su ministri pozdravili izvještaj "Unapređenje Bolonjskog procesa" (*Furthering the Bologna Process*), koji je naručila Grupa za praćenje Bolonjskog procesa, te se osvrnuli na *Konvenciju evropskih institucija visokog obrazovanja*, održanu u Salamanki (mart, 2001.godine), kada je formirana *Asocijacija evropskih univerziteta* (EUA). Pored toga, ministri su:

- potvrdili svoju predanost cilju uspostavljanja Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine, te pozdravili postignuti napredak u provođenju Bolonjskih ciljeva u zemljama članicama, ostvaren kroz razne seminare, konferencije i skupove, npr. Seminar o diplomskim studijima u Helsinkiju, 2001.g., Plan mobilnosti koji je potpisalo Vijeće Evrope u Nici, itd;

- pozdravili aktivno učešće Asocijacije evropskih univerziteta (EUA) i Nacionalnog udruženja studenata Evrope (ESIB) u Bolonjskom procesu;
- osvrnuli se na konstruktivnu pomoć Evropske komisije;
- usaglasili proširenje šest ciljeva zacrtanih u Bolonjskoj deklaraciji koje se odnose na:
 - o cjeloživotno učenje,
 - o uključenost visokoškolskih ustanova i studenata u proces,
 - o unapređenje atraktivnosti Evropskog prostora visokog obrazovanja.

Ministri su, nadalje, odlučili da će se novi sastanak održati u drugoj polovini 2003. godine u Berlinu, te potvrdili potrebu za uspostavljanjem struktura za praćenje napredovanja Bolonjskog procesa, koje će se sastojati od grupe za praćenje (*follow-up group*) i pripremne grupe (*preparatory group*).

BERLINSKI KOMUNIKE (2003. GODINA)

Sljedeća konferencija evropskih ministara odgovornih za visoko obrazovanje iz 33 evropske zemlje održana je u Berlinu 2003. godine na kojoj su prijave za članstvo odobrene Albaniji, Bosni i Hercegovini, Vatikanu, Rusiji, Srbiji i Crnoj Gori (tadašnjoj) i Makedoniji, čime je Bolonjski proces proširen na 40 evropskih zemalja. Ministri su razmotrili Izvještaj o napretku, koji je izradila Grupa za praćenje procesa u razdoblju između Praga i Berlina (*Bologna Process Between Prague and Berlin*), kao i Izvještaj *Trends-III*, koje je pripremila Asocijacija evropskih univerziteta (EUA), te rezultate seminara koje su organizirale neke zemlje članice i institucije visokog obrazovanja, organizacije i studenti u okviru radnog programa između konferencija u Pragu i Berlinu.

Ministri su naglasak stavili na tri srednjoročna prioriteta za sljedeće dvije godine: osiguranje kvaliteta, dvociklični sistem, te priznavanje diploma i razdoblja studiranja.

Kvalitet je prepoznat kao srž stvaranja Evropskog prostora visokog obrazovanja, te je zaključeno da bi nacionalni sistemi osiguranja kvaliteta do 2005. godine trebali uključivati:

- utvrđivanje odgovornosti uključenih tijela i ustanova,
- evaluaciju programa ili ustanova, uključujući unutrašnju procjenu, vanjsku reviziju, učešće studenata i objavljivanje rezultata,
- sistem priznavanja, ovjere ili uporedivih procedura,
- međunarodno učešće, saradnju i umrežavanje.

U tom pogledu, ministri su pozvali ENQA-u da putem svojih članica i u saradnji s drugim organizacijama razvije usaglašeni skup standarda i smjernica vezanih za osiguranje kvaliteta.

Pored nacionalnih kvalifikacijskih okvira, ministri su se, također, obavezali razraditi sveobuhvatni okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja, unutar kojih bi diplome sadržavale definirane različite ishode.

Nadalje, u cilju jačanja veza između Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) i Evropskog istraživačkog prostora (ERA), ministri su dogovorili još jedan akcijski pravac: uključivanje doktorskog studija kao trećeg ciklusa u okviru Bolonjskog procesa.

U konačnici, ministri su povjerali provođenje svih aspekata ovog komunikea, cjelokupno vođenje Bolonjskog procesa, te pripremu idućeg ministarskog susreta Grupi za praćenje (*Follow-up Group*).

BERGENSKI KOMUNIKE (2005. GODINA)

Mjesto održavanja treće evropske konferencije ministara za visoko obrazovanje bio je grad Bergen, u maju 2005. godine. Pet novih zemalja primljeno je u Bolonjski proces: Armenija, Azerbejdžan, Gruzija, Moldavija i Ukrajina, tako da proces od tada broji 45 zemalja članica.

Ministri potvrđuju znatan napredak u ostvarivanju Bolonjskih ciljeva, koji je predstavljen u izvještaju Grupe za praćenje "Od Berlina do Bergena. Generalni izvještaj Grupe za praćenje Bolonjskog procesa za Konferenciju evropskih ministara nadležnih za visoko obrazovanje", te u izvještaju *Trends-IV* Asocijacije evropskih univerziteta (EUA).

Ministri su u Bergenu usvojili:

- opći kvalifikacijski okvir za Evropski prostor visokog obrazovanja, te se obavezali da će razraditi nacionalne kvalifikacijske okvire koji su kompatibilni s općim do 2010. godine;
- standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja sadržane u preporukama ENQA-e.

Nadalje, ministri su pozdravili princip evropskog registra agencija za osiguranje kvalitete, te zadužili ENQA-u da se, u saradnji sa EUA-om, EURASHE-om i ESU-om, bavi rješavanjem praktičnih pitanja oko uspostavljanja registra.

Također, ministri su zadužili Grupi za praćenje procesa da nastavi procese utvrđivanja stanja i izvještavanja za sljedeću Ministarsku konferenciju s posebnim naglaskom na:

- primjenu standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta kako su predloženi u izvještaju ENQA-e;
- primjenu nacionalnih kvalifikacijskih okvira;
- dodjeljivanje i priznavanje zajedničkih diploma, uključujući doktorski studij;
- stvaranje mogućnosti za fleksibilne oblike učenja u visokom obrazovanju, uključujući procedure za priznavanje prethodnog učenja;
- socijalnu dimenziju, uključujući izvještaje o mobilnosti nastavnika i studenata, socijalne i ekonomske situacije studenata i prenosivosti stipendija i zajmova.

Zaključeno je da će se sljedeća Ministarska konferencija održati u Londonu 2007. godine.

LONDONSKI KOMUNIKE (2007. GODINA)

Na sljedećoj Ministarskoj konferenciji evropskih ministara odgovornih za visoko obrazovanje održanoj u Londonu 2007. godine, Crna Gora je primljena u članstvo u Bolonjskom procesu. U komunikeu se navodi da je u posljednje dvije godine postignut znatan opći napredak posebno u pogledu sve veće svijesti o važnosti pomaka od visokog obrazovanja usmjerenog na nastavnika prema onom usmjerenom na studenta. Ostvaren je napredak u temeljnim elementima procesa, ali su utvrđene i značajne prepreke u njihovoj daljoj realizaciji, kao i ono što je potrebno učiniti da bi se te prepreke otklonile.

Ministri su se usaglasili da će se tokom sljedeće dvije godine usredsrediti na izvršavanje dogovorenih ciljeva Bolonjskog procesa, uključujući postojeće prioritete trocikličnog sistema studiranja, osiguranja kvaliteta i priznavanja diploma i razdoblja studiranja.

Naglasak je stavljen na sljedeća područja djelovanja:

- mobilnost;
- socijalna dimenzija;
- prikupljanje podataka u cilju izrade uporedivih i pouzdanih podataka za mjerenje napretka u području socijalne dimenzije i mobilnosti;
- zapošljivost;
- Evropski prostor visokog obrazovanja u globalnom kontekstu;
- praćenje provođenja Bolonjskog procesa s naglaskom na mobilnost, Bolonjski proces u globalnom kontekstu, socijalnu dimenziju, sistem studija, zapošljivost, priznavanje stepena i razdoblja studiranja, te provođenje svih aspekata osiguranja kvaliteta u skladu sa smjernicama za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Nadalje, s obzirom da se Evropski prostor i dalje razvija, ministri su zaključili da će postojati potreba za nastavkom saradnje i nakon 2010. godine, te su zadužili Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da u svom izvještaju za sljedeću Ministarsku konferenciju nadalje razmotri kako bi se Evropski prostor visokog obrazovanja mogao razvijati nakon 2010. godine.

Ministri su utvrdili da će domaćini sljedećeg ministarskog susreta 2009. godine biti zemlje Beneluksa u Leuvenu/Louvain-la-Neuveu.

KOMUNIKE IZ LEUVENA/LOUVAIN-LA-NEUVE (2009. GODINA)

U komunikue Konferencije evropskih ministara visokog obrazovanja održane u Leuvenu/Louvain-la-Neuveu 2009.g, pod nazivom *Bolonjski proces 2020.g. Evropski prostor visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji*, ministri su analizirali napredak Bolonjskog procesa i utvrdili prioritete Evropskog prostora visokog obrazovanja u sljedećoj deceniji.

Potvrđujući dostignuća u razvoju Evropskog prostora visokog obrazovanja, ostvarena u prošloj deceniji, i posvećenost provođenju ciljeva postavljenih Bolonjskom deklaracijom i poslije 2010.g, ministri su usaglasili sljedeće prioritete za iduće decenije:

- socijalna dimenzija: pravičan pristup i završetak;
- cjeloživotno učenje;
- zapošljivost;
- učenje usmjereno na studenta i nastavna misija visokog obrazovanja;
- obrazovanje istraživanje i inovacije;
- međunarodna otvorenost;
- mobilnost;
- prikupljanje podataka;
- višedimenzionalni alati transparentnosti;
- finansiranje.

U komunikueu se dalje navode strukture za praćenje Bolonjskog procesa kojima će u budućnosti zajedno predsjedavati zemlja koja predsjedava EU-om i zemlja koja nije članica EU-a. Ministri su zadužili BFUG da pripremi plan rada do 2012. g. kako bi ostvarili prioritete određene u ovom Komunikueu. Od Grupe za praćenje posebno se traži sljedeće:

- da definiira indikatore koji se koriste za mjerenje mobilnosti i društvene dimenzije u vezi s prikupljenim podacima;
- da utvrdi kako postići uravnoteženu mobilnost unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja;
- da kontrolira razvoj transparentnih mehanizama i da o tome izvještava na sljedećoj ministarskoj konferenciji 2012. godine;
- da uspostavi mrežu, koristeći postojeće strukture na najbolji način, za bolje informiranje i promociju Bolonjskog procesa van granica Evropskog prostora visokog obrazovanja;
- da prati preporuke analize nacionalnih akcijskih planova o priznavanju.

Također, ministri su podržali međusobnu saradnju E4 grupe u području evropske dimenzije osiguranja kvaliteta.

Zaključeno je da će se ponovno sastati na konferenciji povodom obilježavanja desete godišnjice Bolonje u Budimpešti i Beču, 11-12. marta 2010. godine. Sljedeća konferencija održat će se u Rumuniji, u Bukureštu 2012. godine, a naredne će se održati 2015., 2018. i 2020. godine.

BUDIMPEŠTANSKO-BEČKA DEKLARACIJA O EVROPSKOM PROSTORU VISOKOG OBRAZOVANJA (2010. GODINA)

Evropski ministri odgovorni za visoko obrazovanje sastali su se u Budimpešti i Beču 11. i 12. marta 2010. godine kako bi službeno uspostavili Evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA), kako je predviđeno 1999. godine. Na ovom sastanku Kazahstan je primljen kao nova zemlja učesnica u Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

Ministri su se osvrnuli na značajan napredak postignut od 1999. godine u pravcu izgradnje Evropskog prostora visokog obrazovanja utemeljen na povjerenju, saradnji i poštovanju različitosti kultura, jezika i sistema visokog obrazovanja. Isto tako, ministri su ukazali na nedavne proteste u nekim zemljama koje se odnose na Bolonjski proces, iznoseći kako je to samo potvrda da neki od Bolonjskih ciljeva i reformi nisu bili pravilno primijenjeni i objašnjeni. Međutim, ministri naglašavaju da će i dalje slušati glasove kritike nastavnika i studenata.

Ministri su pozvali Grupu za praćenje provođenja Bolonjskog procesa da predlože mjere kojima će se osigurati pravilno i puno provođenje bolonjskih principa i akcijskih pravaca širom EHEA-e, između ostalog, razvojem dodatnih metoda rada, kao što su uzajamno učenje, studentske posjete i druge aktivnosti razmjene informacija.

U zaključku, utvrđeno je da će se sljedeća Ministarska konferencija održati u Bukureštu, 26-27. aprila 2012. godine

3.4. EVROPSKI STANDARDI I SMJERNICE ZA OSIGURANJE KVALITETA U EVROPSKOM PROSTORU VISOKOG OBRAZOVANJA (ESG)

Ministri zemalja potpisnica Bolonjskog procesa u službenom Berlinskom komunikatu (2003.) pozvali su ENQA-u da razvije usaglašen skup standarda, postupaka i smjernica za osiguranje kvaliteta u saradnji s Asocijacijom evropskih univerziteta (EUA), Evropskim udruženjem institucija visokog obrazovanja (EURASHE) i Nacionalnim udruženjem studenata Evrope (ESIB)⁴, tj. današnjom Evropskom studentskom unijom (ESU), koji su poznati kao E4 grupa.

Na sljedećoj ministarskoj konferenciji, u Bergenu 2005. godine, prihvaćeni su Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (ESG), čime je otvoreno jedno novo poglavlje u području osiguranja kvaliteta kao jednog od temeljnih karakteristika Bolonjskog procesa. Uvođenjem jedinstvenih standarda za osiguranje kvaliteta, u EHEA-i omogućuje se provjera visokoškolskih ustanova prema jedinstvenim kriterijima s ciljem prepoznavanja nedostataka koje treba ukloniti, kako bi se unaprijedio nivo kvaliteta obrazovanja unutar EHEA-e.

Standardi su zamišljeni tako da budu primjenjivi na sve visokoškolske ustanove i agencije za osiguranje kvaliteta u Evropi, bez obzira na njihovu strukturu, funkciju i veličinu. Kao svoju polaznu tačku, Standardi i smjernice naslanjaju se na temeljna načela sadržana u „izjavi iz Graca iz jula 2003.“, Asocijacije evropskih univerziteta (EUA), koja kaže da je „*svrha evropske dimenzije osiguranja kvaliteta promocija uzajamnog povjerenja i podsticanje transparentnosti, istovremeno poštujući različitost nacionalnih konteksta i tematskih područja*“. U skladu sa izjavom iz Graca, Standardi i smjernice potvrđuju važnost autonomije univerziteta unutar različitih nacionalnih sistema, kao jedno od glavnih načela postavljenih u *Magna Charti*, preferirajući generički princip u pogledu konkretnih zahtjeva, a što znači da naglasak treba staviti na ono što treba biti urađeno, a ne kako to treba biti urađeno.

3.5. KRATKI PREGLED EVROPSKIH STANDARDA ZA OSIGURANJE KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Standardi su ovdje navedeni u skraćenom obliku, ne uključujući smjernice, a potpunu verziju standarda i smjernica objavilo je Evropsko udruženje za osiguranje kvaliteta visokog obrazovanja (ENQA) u izvještaju „*Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area*“.

Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju podijeljeni su u tri dijela i obuhvataju unutrašnje osiguranje kvaliteta u okviru visokoškolskih ustanova, vanjsko osiguranje kvaliteta visokog obrazovanja, te osiguranje kvaliteta agencija za vanjsko osiguranje kvaliteta.

Unutrašnje osiguranje kvaliteta odnosi se na mehanizme visokoškolskih ustanova, prije svega razvoj institucionalne politike rada u osiguranju kvaliteta i kulturi kvaliteta, uključivanje studenata, uspostavljanje mehanizama praćenja i njihovo periodično provjeravanje, te transparentnost i javno objavljivanje rezultata.

⁴ ESIB je u maju 2007.g. promijenio naziv u Evropska studentska unija (ESU)

Vanjsko osiguranje kvaliteta odnosi se na sistemsko praćenje i efikasnost unutrašnjih sistema za osiguranje kvaliteta, te time u velikoj mjeri ovisi od postojanja eksplicitne strategije unutrašnjeg osiguranja kvaliteta s konkretnim ciljevima, kao i od upotrebe mehanizama i metoda usmjerenih ka ostvarenju ovih ciljeva unutar samih institucija.

PRVI DIO: EVROPSKI STANDARDI ZA UNUTRAŠNJE OSIGURANJE KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

1. Politika rada i procedure za osiguranje kvaliteta

Visokoškolske ustanove trebaju imati politiku rada, odgovarajuće procedure za osiguranje kvaliteta i standarde za programe i diplome. Također, u svom radu posebnu pažnju trebaju posvetiti razvoju kulture prepoznavanja važnosti kvaliteta i osiguranja kvaliteta. Da bi to postigle, ustanove trebaju razviti i provesti strategiju za stalno unapređivanje kvaliteta. Strategija, politike rada i procedure trebaju imati formalan status i biti javno dostupne, te uključiti ulogu studenata i ostalih interesnih grupa.

2. Usvajanje, praćenje i periodična evaluacija programa i diploma

Visokoškolske ustanove trebaju imati formalne mehanizme za usvajanje, periodičnu evaluaciju i praćenje programa koje izvode i diploma koje dodjeljuju.

3. Ocjenjivanje studenata

Ocjenjivanje studenata treba provoditi prema objavljenim kriterijima, propisima i procedurama koje se dosljedno primjenjuju.

4. Osiguranje kvaliteta nastavnog osoblja

Visokoškolske ustanove trebaju imati metode kojima se utvrđuje da je nastavno osoblje kvalificirano i kompetentno za izvođenje nastave. Te metode trebaju biti dostupne onima koji vrše vanjsku evaluaciju i one trebaju biti uključene u izvještaje.

5. Resursi za učenje i podrška za studente

Visokoškolske ustanove trebaju osigurati da su resursi za učenje adekvatni i primjereni za svaki program koje nude.

6. Informacioni sistemi

Visokoškolske ustanove trebaju organizirati prikupljanje, analizu i korištenje relevantnih informacija koje su preduslov za efikasno upravljanje studijskim programima i ostalim aktivnostima.

7. Informacije za javnost

Visokoškolske ustanove trebaju redovno objavljivati ažurirane, nepristrasne i objektivne informacije, kvantitativne i kvalitativne, o programima koje izvode i diplomama koje dodjeljuju.

DRUGI DIO: EVROPSKI STANDARDI ZA VANJSKO OSIGURANJE KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

1. Primjena procedura za unutrašnje osiguranje kvaliteta

Procedure za vanjsko osiguranje kvaliteta trebaju uzeti u obzir djelotvornost postupaka za unutrašnje osiguranje kvaliteta, kako je opisano u 1. dijelu Evropskih standarda i smjernica.

2. Razvoj procesa vanjskog osiguranja kvaliteta

Svrhe i ciljeve procesa osiguranja kvaliteta trebaju, prije izrade samih procesa, odrediti svi oni koji su za njih odgovorni (uključujući visokoškolske ustanove) i oni trebaju biti objavljeni, zajedno s opisom procedura koje će se koristiti.

3. Kriteriji za odlučivanje

Svaka formalna odluka donesena kao rezultat vanjskog osiguranja kvaliteta treba se temeljiti na eksplicitnim, objavljenim kriterijima koji se dosljedno primjenjuju.

4. Procesi primjereni svrsi

Svi procesi u vanjskom osiguranju kvaliteta trebaju biti osmišljeni tako da su primjereni za ostvarivanje svrhe i ciljeva koji se za njih odrede.

5. Izvještavanje

Izvještaji trebaju biti javno dostupni i pisani jezikom koji je jasan i pristupačan publici kojoj je namijenjen, a sve odluke, pohvale i preporuke koje su u njima sadržane trebaju biti čitaocu lako uočljive.

6. Procedure za daljnji rad

Procesi za osiguranje kvaliteta koji sadrže preporuke za djelovanje ili koji zahtijevaju dalji akcijski plan, trebaju imati unaprijed određene procedure za dalje djelovanje, koje se dosljedno primjenjuju.

7. Periodična vrednovanja

Vanjsko osiguranje kvaliteta ustanova, odnosno programa treba provoditi u ciklusima. Trajanje ciklusa i procedura vrednovanja koje će se primijeniti trebaju biti jasno definirani i unaprijed objavljeni.

8. Analiza cijelog sistema

Agencije za osiguranje kvaliteta trebaju povremeno izrađivati sažete izvještaje, koji opisuju i analiziraju generalne zaključke pregleda, evaluacija, provjera, itd.

TREĆI DIO: EVROPSKI STANDARDI ZA AGENCIJE ZA VANJSKO OSIGURANJE KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

1. Korištenje procedura za vanjsko osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju

Agencije za vanjsko osiguranje kvaliteta trebaju uzimati u obzir postojanje i djelotvornost procesa vanjskog osiguranja kvaliteta opisanog u 2. dijelu Evropskih standarda i smjernica.

2. Službeni status

Agencije bi nadležna javna tijela u okviru Evropskog prostora visokog obrazovanja trebali priznati kao agencije koje su zadužene za vanjsko osiguranje kvaliteta i one bi trebale imati jasan pravni osnov koji podrazumjeva poštovanje svih zahtjeva datih pravnih sistema unutar kojih djeluju.

3. Aktivnosti

Agencije trebaju redovno provoditi aktivnosti vanjskog osiguranja kvaliteta (na nivou ustanova ili programa).

4. Resursi

Agencije trebaju imati primjerene i proporcionalne resurse, i ljudske i finansijske, koji će im omogućiti obavljanje procesa vanjskog osiguranja kvaliteta na djelotvoran i efikasan način, s odgovarajućim sredstvima za izradu takvih procesa i procedura.

5. Izjava o misiji

Agencije trebaju imati jasne i eksplicitne svrhe i ciljeve svog rada, obrazložene u javno dostupnoj izjavi.

6. Nezavisnost

Agencije trebaju biti nezavisne u smislu da samostalno snose odgovornost za svoj rad i da zaključci i preporuke u njihovim izvještajima ne podliježu bilo kakvom uticaju treće strane, u smislu visokoškolskih ustanova, ministarstava ili drugih interesnih grupa.

7. Kriteriji i procesi vanjskog osiguranja kvaliteta koje koriste agencije

Procesi, kriteriji i procedure koje agencije koriste trebaju biti unaprijed definirani i dostupni javnosti. Ti bi procesi trebali uključivati:

- samoevaluaciju ili istovrijednu proceduru subjekta procesa osiguranja kvaliteta;
- vanjsku ocjenu grupe stručnjaka koja, ukoliko je potrebno, uključuje ocjenu studenta ili studenata, te obilazak terena prema odluci agencije;
- objavljivanje izvještaja, uključujući sve odluke, preporuke i druge formalne ishode;
- dalju proceduru za pregled aktivnosti koje preduzima subjekt procesa osiguranja kvaliteta, u skladu s preporukama sadržanim u izvještaju.

8. Procedure utvrđivanja odgovornosti

Agencije trebaju imati uspostavljene procedure za utvrđivanje vlastite odgovornosti.

3.6. EVROPSKE INSTITUCIJE VEZANE ZA OBLAST OSIGURANJA KVALITETA

ENQA – Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju

Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju osnovana je 2000. godine s ciljem unapređenja evropske saradnje u području osiguranja kvaliteta. Sjedište ENQA-e je u Helsinkiju, u Finskoj, no trenutno su u toku aktivnosti na preseljenju ENQA-e i Sekretarijata u Brisel, u Belgiju. U novembru 2004. godine Generalna skupština preimenovala je Mrežu u Evropsku asocijaciju za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, ali je njen akronim ostao isti (ENQA).

Ideja o ovoj asocijaciji začeta je Evropskim pilot projektom za evaluaciju kvaliteta u visokom obrazovanju (1994-1995. godine), u kojem je naglašena vrijednost razmjene i sticanja iskustva u području osiguranja kvaliteta. Ideja je dalje proširena Preporukom Vijeća EU-a iz 1998.g. o evropskoj saradnji u osiguranju kvaliteta u visokom obrazovanju, kao i Bolonjskom deklaracijom iz 1999.g.

Misija ENQA-e je trostruka:

- **da predstavlja svoje članove** na evropskom i međunarodnom nivou, posebno u procesima političkog odlučivanja i u saradnji sa zainteresiranim stranama;
- **da djeluje kao *think tank*** za dalji razvoj procesa osiguranja kvaliteta i sistema u EHEA-i;
- **da služi kao platforma za komunikaciju** u cilju razmjene i diseminacije informacija i stručnog znanja u području osiguranja kvaliteta između članova i zainteresiranih strana.

ENQA diseminira informacije o iskustvu, dobroj praksi i novim događajima u području ocjene kvaliteta i osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju svim zainteresiranim stranama, odnosno javnim tijelima, visokoškolskim ustanovama, studentima i agencijama za osiguranje kvaliteta. U redovne aktivnosti ENQA-e spadaju konferencije, radionice i seminari, kao i transnacionalni projekti vezani za osiguranje kvaliteta, saradnja sa zainteresiranim stranama, te razvoj i održavanje web stranice. ENQA je asocijacija koja se temelji na članstvu i ona predstavlja svoje članove na evropskom i međunarodnom nivou. Njene članice su institucije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju iz zemalja članica Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA). Kriteriji za članstvo u ENQA-i obuhvataju 3. dio Standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (ESG), kao i neke dodatne zahtjeve i smjernice. Organizacije i institucije koje nemaju želju ili iz bilo kojeg razloga nisu u mogućnosti da apliciraju za članstvo u ENQA-i, mogu zatražiti status pridruženog člana ili partnera ENQA-e. Status pridruženog člana može imati *bona fide* organizacija ili agencija s jasno pokazanim interesom za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Status partnera ima mreža *bona fide* agencija za osiguranje kvaliteta ili druga *bona fide* krovna organizacija koja se bavi osiguranjem kvaliteta u visokom obrazovanju.

ENQA usko saraduje sa svojim ključnim evropskim partnerskim organizacijama: Asocijacija evropskih univerziteta (EUA), Evropsko udruženje institucija visokog obrazovanja (EURASHE), Evropska studentska unija (ESU), BusinessEvrope, te Education International, a takođe je članica E4 grupe koju još čine EUA, EURASHE i ESU. ENQA takođe u svom radu ostvaruje redovnu saradnju sa ostalim mrežama za osiguranje kvaliteta, kao što su Mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju centralne i istočne Evrope (CEE Network), Evropski konzorcij za akreditaciju (ECA), Međunarodna mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (INQAAHE), Nordijska mreža agencija

za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (NOQA), Arapska mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ANQAHE) i Azijsko-pacifička mreža za kvalitet (APQN).

ENQA je jedna od utemeljiteljskih članica EQAR-a, Evropskog registra za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, koji je uspostavljen 2008. godine s ciljem povećanja transparentnosti u osiguranju kvaliteta u visokom obrazovanju širom Evrope.

EUA – Asocijacija evropskih univerziteta

Asocijacija evropskih univerziteta (EUA) predstavlja i pruža podršku visokoškolskim ustanovama iz 47 zemalja kroz jedinstveni forum za saradnju i praćenje najnovijih trendova u visokom obrazovanju i politikama istraživačkog rada.

Članovi ove organizacije su evropski univerziteti koji se bave nastavnim i istraživačkim radom, nacionalna udruženja rektora, te druge organizacije koje su uključene u aktivnosti vezane za visoko obrazovanje i istraživački rad.

Zadaci EUA-e u okviru Bolonjskog procesa, učešće u kreiranju evropske politike za istraživanje i odnosi s međudržavnim organizacijama omogućavaju EUA-i da se bavi pitanjima i temama koja su od velike važnosti za univerzitete u odnosu na visoko obrazovanje, istraživanje i inovacije.

EUA je nastala spajanjem Udruženja evropskih univerziteta (CRE) i Konfederacije rektorskih konferencija Evropske unije, 31. marta 2001. godine u Salamanki u Španiji.

ESU – Evropska studentska unija

Evropska studentska unija (ESU) je krovna organizacija koja broji 45 nacionalnih studentskih unija iz 38 zemalja, koje su otvorene za sve studente u odgovarajućim zemljama bez obzira na političko opredjeljenje, vjeru, etničko ili kulturno porijeklo, seksualnu orijentaciju ili socijalni status.

Cilj ESU-a jeste da predstavlja i promovira obrazovne, socijalne, ekonomske i kulturne interese studenata u Evropi prema svim relevantnim institucijama, a posebno Evropskoj uniji, Grupi za praćenje provođenja Bolonjskog procesa (BFUG), Vijeću Evrope i UNESCO-u. ESU okuplja, obučava i informira predstavnike studenata o razvoju politike u visokom obrazovanju na evropskom nivou. S obzirom da se proces donošenja odluka vezanih za visoko obrazovanje sve više odvija na evropskom nivou, u skladu s tim raste i uloga ESU-a kao jedine evropske platforme za studente, koja u svom radu pruža podršku svojim članovima putem seminara, obuka, kampanja i konferencija relevantnih za studente, istraživanja na nivou čitave Evrope, partnerskih projekata i kampanja, te raznih publikacija za studente, nadležne institucije i akademsku zajednicu.

EURASHE – Evropsko udruženje institucija visokog obrazovanja

EURASHE je međunarodno udruženje evropskih visokoškolskih ustanova posvećeno stručnom visokom obrazovanju i istraživanju u okviru I i II ciklusa studija.

EURASHE je utemeljen u Patrasu, u Grčkoj 1990. godine i ima status neprofitne međunarodne organizacije čiji je Sekretarijat u Briselu. Misija udruženja jeste da zagovara interese stručnog visokog obrazovanja u zemljama članicama EU-a i drugim evropskim zemljama, u javnim institucijama ili onima koje su priznate i/ili finansirane od strane javnih tijela zemalja članica EU-a ili druge evropske države.

Stoga, osnovni cilj EURASHE-a jeste da brani interese visokoškolskih ustanova koje su orijentirane na stručno obrazovanje, te da kontinuirano unapređuje važnost kvaliteta stručnog visokog obrazovanja u Evropi.

EURASHE takođe teži ka:

- pružanju podrške u stvaranju Evropskog prostora visokog obrazovanja i istraživanja (EHERA);
- unapređivanju transnacionalne saradnje među članovima;
- stvaranju platforme za članove u cilju sticanja i razumijevanja informacija, gledišta, itd. o daljem razvoju visokog obrazovanja;
- uspostavljanju i zaštiti saradnje između članova EURASHE-a i institucija izvan EHERA-e;
- postizanju saradnje u području visokog obrazovanja putem povezivanja s ostalim organizacijama sa srodnim ciljevima.

Takođe, EURASHE ima cilj da podržava progresivni razvoj Evropskog prostora visokog obrazovanja aktivnim učešćem, kao savjetodavni član u Grupi za praćenje provođenja Bolonjskog procesa. "Globalna dimenzija" Bolonjskog procesa je od posebne važnosti za EURASHE uzimajući u obzir odnose uspostavljene sa zemljama izvan EHEA-e kao što su Kanada, Kazahstan i Sirija.

EQAR – Evropski registar za osiguranje kvaliteta

EQAR su osnovali ENQA, ESU, EUA i EURASHE, evropske mreže agencija za osiguranje kvaliteta, studenti, univerziteti i ostale visokoškolske ustanove u cilju povećanja transparentnosti osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju širom Evrope. EQAR objavljuje i vodi registar agencija za osiguranje kvaliteta koje u svom radu slijede Evropske standarde i smjernice za osiguranje kvaliteta (ESG), u cilju pružanja jasnih i pouzdanih informacija javnosti o agencijama za osiguranje kvaliteta koje djeluju u Evropi. Pristup Registru, koji se vodi na web stranici, je slobodan.

Registar treba:

- promovirati mobilnost studenata pružanjem osnove za izgradnju povjerenja među visokoškolskim ustanovama;
- reducirati mogućnost sticanja kredibiliteta "akreditacijskim tvornicama";
- pružiti osnovu državnim tijelima za pružanje mogućnosti visokoškolskim ustanovama da same biraju agenciju iz Registra, ako je to u skladu s državnim propisima;
- omogućiti visokoškolskim ustanovama izbor između različitih agencija, ako je to u skladu s državnim propisima;
- služiti kao instrument za poboljšanje kvaliteta agencija, te širenje njihovog međusobnog povjerenja.

Sve agencije koje u svom radu u znatnoj mjeri slijede ESG mogu biti upisane u Registar.

Usklađenost s Evropskim standardima i smjernicama utvrđuje se vanjskom evaluacijom koju vrše nezavisni stručnjaci. Evaluacijom koordinira ili nacionalna ustanova ili druga organizacija koja je nezavisna od agencije za osiguranje kvaliteta koja je predmet evaluacije.

Takođe, punopravno članstvo u ENQA-i, koje se temelji na znatnoj usklađenosti sa ESG-om, u pravilu predstavlja preduslov za upis u Registar.

Asocijaciju EQAR, kao međunarodnu neprofitnu organizaciju koja je zadužena za vođenje Registra agencija za osiguranje kvaliteta, osnovale su članice E4 grupe. Članice asocijacije su ENQA, ESU, EUA i EURASHE, kao i partnerske organizacije unutar Grupe za praćenje provođenja Bolonjskog procesa (BFUG).

INQAAHE – Međunarodna mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju

Međunarodna mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju je neprofitna organizacija koja je utemeljena 1991. godine i okuplja preko 200 organizacija koje se bave teorijom i praksom osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju. Većina njenih članova su agencije za osiguranje kvaliteta koje imaju različite sisteme rada, iako Mreža uključuje (kao pridružene članove) i druge organizacije koje pokazuju znatan interes za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. INQAAHE dostavlja informacije i rezultate istraživanja svojim članovima kroz seminare, radionice i konferencije, te razne publikacije.

Svrha i ciljevi INQAAHE-a su sljedeći:

- kreiranje, prikupljanje i diseminacija informacija o najnovijim teorijama i praksama u području ocjene, poboljšanja i održavanja kvaliteta u visokom obrazovanju;
- provođenje ili iniciranje istraživanja u području osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju;
- predstavljanje kolektivnih mišljenja članova o pitanjima koja se tiču osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju putem kontakata s međunarodnim tijelima i na drugim sredstvima;
- razvoj teorije i prakse unapređenja kvaliteta u visokom obrazovanju;
- pružanje savjeta i stručnog znanja postojećim i novim agencijama za osiguranje kvaliteta;
- podsticanje međusobne komunikacije agencija za osiguranje kvaliteta i pružanje podrške mrežama agencija za osiguranje kvaliteta;
- pružanje pomoći u razvoju i upotrebi shema za prenos i prikupljanje bodova u cilju unapređenja mobilnosti studenata između institucija (unutar i izvan nacionalnih granica);
- ukazivanje na neprimjerene prakse i organizacije vezane za osiguranje kvaliteta;
- organiziranje, prema zahtjevu, revizija rada članova.

CEENQA – Mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju centralne i istočne Evrope

Mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju centralne i istočne Evrope osnovana je 2001. godine u Krakovu, u Poljskoj, a formalno je uspostavljena 2002. godine u Beču. Ona je sljedbenik Regionalne podmreže Međunarodne mreže agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, koja je ustanovljena 2000. godine u Budimpešti. CEE Mreža je neprofitna i nevladina organizacija, a njeni ciljevi su sljedeći:

- razmjena iskustava i izgradnja saradnje među agencijama članicama;
- razmjena informacija o okviru, ciljevima, procedurama i ishodima aktivnosti agencija članica;
- predlaganje stručnjaka;
- diseminacija informacija o pitanjima vezanim za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u zemljama centralne i istočne Evrope;

- pružanje uzajamne pomoći u izradi mjera za usklađivanje aktivnosti u osiguranju kvaliteta, kako bi agencije za osiguranje kvaliteta mogle učestovati u evropskoj dimenziji visokog obrazovanja i imati proaktivnu ulogu u oblikovanju Evropskog prostora visokog obrazovanja;
- stvaranje pretpostavki za pokretanje novih projekata u svrhu postizanja boljeg kvaliteta u visokom obrazovanju i izgradnje konzorcija za zajedničke aktivnosti, uključujući aplikacije za fondove.

ECA – Evropski konzorcij za akreditaciju u visokom obrazovanju

ECA je osnovana 2003. godine s glavnim ciljem uzajamnog priznavanja odluka o akreditaciji. Uzajamno priznavanje je nužno za priznavanje kvalifikacija u visokom obrazovanju da bi se smanjila potreba za višestrukim akreditacijama združenih programa i ustanova koje djeluju van granica. Njene članice, kojih danas ima 17, su agencije za osiguranje kvaliteta koje provode akreditacijske ili akreditaciji slične procedure, a u 2007. godini sve članice su potpisale dvanaest sporazuma o uzajamnom priznavanju. Ciljevi ECA-e između ostalog obuhvataju uzajamno učenje i diseminaciju najboljih praksi u akreditaciji, te pružanje transparentnih informacija o kvalitetu i podsticanje internacionalizacije institucija i studenata.

NOQA – Nordijska mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju

Nordijska mreža agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju služi kao forum za diseminaciju informacija, razmjenu iskustava i provođenje projekata od uzajamne koristi. Glavni cilj jeste postići jedinstveno razumijevanje različitih nordijskih gledišta u pogledu pitanja vezanih za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju.

NOQA-u je osnovalo pet nordijskih zemalja zajedno s njihovim nacionalnim organizacijama koje provode evaluacije i bave se osiguranjem kvaliteta u visokom obrazovanju:

- ACE Danska – Akreditaciono vijeće u Danskoj
- EVA – Danski institut za evaluaciju
- FINHEEC – Finsko vijeće za evaluaciju visokog obrazovanja
- Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture, Island
- NOKUT – Norveška agencija za osiguranje kvaliteta obrazovanja
- Švedska državna agencija za visoko obrazovanje

Nacionalne organizacije se od 1992. godine sastaju jednom godišnje kako bi razmijenili iskustva i razgovarali o najnovijim događajima u području evaluacije i osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju. Na godišnjem sastanku 2003. godine, ova saradnja je i službeno preoblikovana u Nordijsku mrežu agencija za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (NOQA).

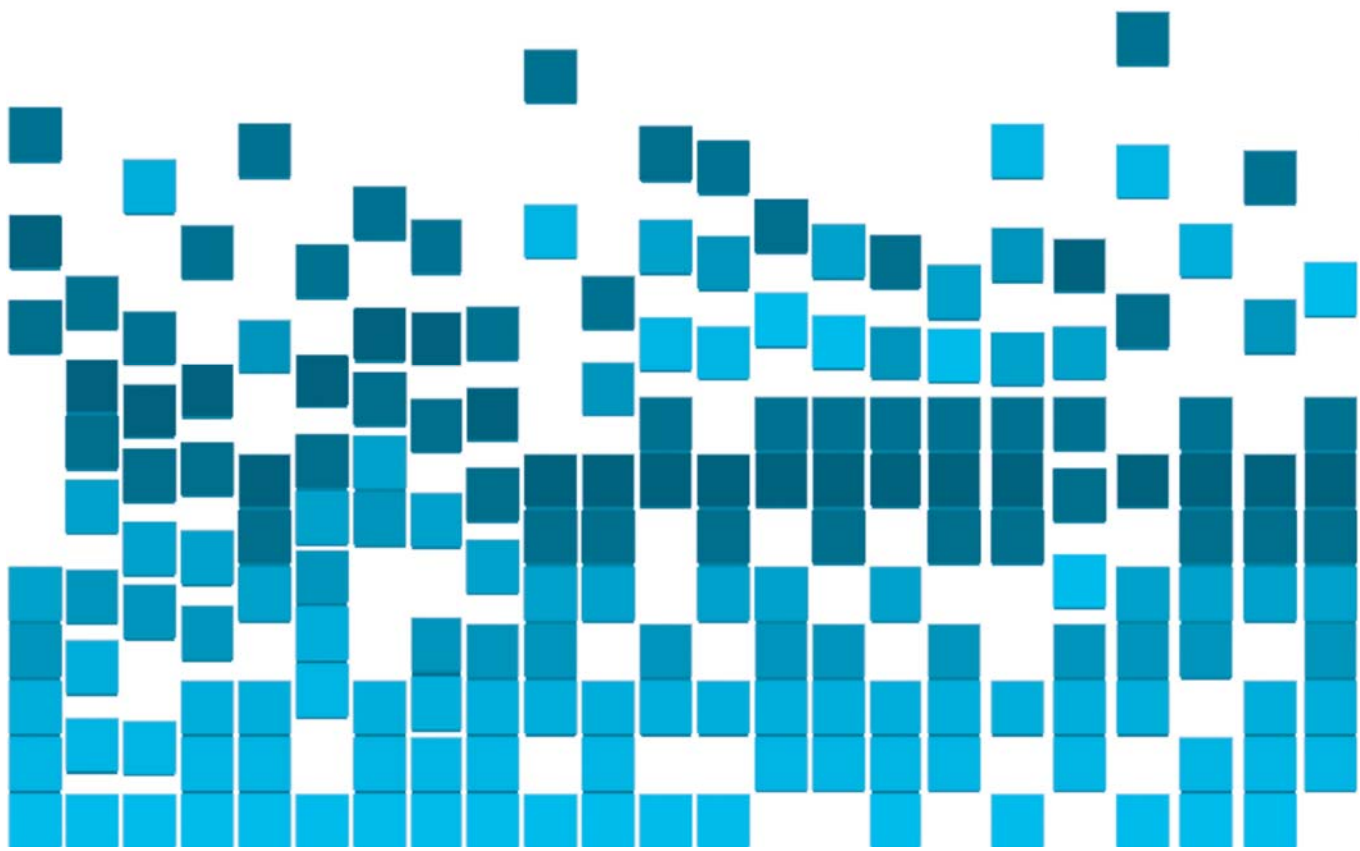
EQAF – Evropski forum za osiguranje kvaliteta

Evropski forum za osiguranje kvaliteta osnovan je s ciljem podsticanja diskusije, razmjene iskustava i dobre prakse u osiguravanju kvaliteta visokog obrazovanja u EHEA-i, a njegov je osnivač grupa E4. Forum se održava svake godine, a prvi put održan je 2006. godine i okuplja ključne zainteresirane strane u tom području – visokoškolske ustanove, agencije za osiguranje kvaliteta i studente. Na njemu se mogu dobiti informacije, upoznati različiti pristupi i prakse u nacionalnim sistemima visokog obrazovanja, te procijeniti prednosti koje bi donijele promjene, izmjene i unapređenja u odnosu na zadržavanje statusa quo.

4 ● EVROPSKA ISKUSTVA U OSIGURANJU KVALITETA U VISOKOM OBRAZOVANJU

Boris Ćurković, Nerma Kadić, Mirela Radić, Marina Vižin

Osiguranje kvaliteta jedan je od ključnih principa Bolonjskog procesa koji se smatra, ne samo načinom osiguranja kvaliteta, već, prije svega, načinom poboljšanja kvaliteta. Aktuelne prakse vanjskog osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u Evropi variraju u zavisnosti od izabranog modela, programskog ili institucionalnog nivoa, zatim u zavisnosti od metoda, kao i ishoda izabranih postupaka.

Ono što povezuje različite evropske prakse su Evropski standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (Bergen 2005.), a koji postavljaju osnovna pravila za provođenje, kako unutrašnjeg, tako i vanjskog osiguranja kvaliteta. Raznolikost modela i metoda, mijenjanje i prilagođavanje procedura, ne znači urušavanje zajedničkih principa, već naprotiv, usklađenost sa evropskim standardima i smjernicama postaje jedan od osnovnih pokretača s ciljem poboljšanja kvaliteta u ovoj oblasti. U prilog tome govori i posljednji izvještaj ENQA-e koji pokazuje da Evropski standardi i smjernice koji se odnose na vanjsko osiguranje kvaliteta mogu biti primjenjeni u različitim političkim, zakonskim i kulturološkim sistemima. U nastavku donosimo primjere pristupa procesu akreditacije i razvoja sistema osiguranja kvaliteta u nekim evropskim zemljama s ciljem prepoznavanja osnovnih obrazaca ovih postupaka koje mogu biti smjernice za nastavak procesa reformi visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini.

4.1. SISTEM OSIGURANJA KVALITETA: NORDIJSKE ZEMLJE

Prije desetak godina predstavnici nacionalnih agencija za evaluaciju u visokom obrazovanju u nordijskim zemljama počeli su sa oragniziranjem godišnjih sastanaka u cilju razmjene iskustava i rješavanja tekućih pitanja, te objavljivanja zajedničkog izvještaja. Glavni predmet na sastancima bila je akreditacija, koja je postala centralna tema u svim razgovorima o visokom obrazovanju u Evropi, a u svjetlu Bolonjskog procesa. Cilj je bio sumirati, te širiti iskustva nordijskih zemalja da bi se unaprijedio rad institucija, agencija i ministarstava. U okviru poprilično homogene nordijske regije, procedure vezane za proces akreditacije nisu istovjetne, te se stoga i prakse razlikuju od jedne zemlje do druge. Sistemi akreditacije u nordijskim zemljama su analizirani i pregledani što je pomoglo zemljama da formiraju korisne strategije za unutrašnje osiguranje kvaliteta, čime je omogućeno međusobno razumijevanje akreditacije i postupak priznavanja i izvan nacionalnih granica.

Vlade nordijskih zemalja zadržale su formalno pravo za davanje službenog odobrenja u oblasti visokog obrazovanja. Država štiti vrijednost i kvalitet diploma tako što kontrolira koje institucije mogu dodjeljivati diplome, te koji su obrazovni programi kvalificirani. S druge strane, visokoškolske ustanove uživaju veliku autonomiju koja, između ostalog, podrazumjeva punu odgovornost institucije za standarde i kvalitet obrazovnih usluga koje pružaju. Kako su i javne i privatne visokoškolske ustanove najvećim dijelom finansirane javnim novcem, država želi zadržati kontrolu nad odredbama visokog obrazovanja. Budući da je direktna kontrola vlade kroz sistem izvještavanja i upravljanja u kontradikciji sa principima institucionalne autonomije, odgovor je bio izgradnja polunezavisnih nacionalnih agencija za osiguranje kvaliteta i razvoj sistema evaluacije za dobijanje potrebnih kvalitetnih procedura. Kontrola kvaliteta postupkom evaluacije je djelimično zamijenila kontrolu kvaliteta vladinim upravljanjem. Međutim, to je još uvijek tipično nordijska odlika, gdje je uloga agencija informirati i savjetovati, dok vlada ima posljednju riječ po pitanju odobravanja. Svaka od nordijskih zemalja je pronašla vlastiti balans u ulogama i ovlaštenjima institucija, nacionalnih agencija i vlade.

FINSKA

Visoko obrazovanje u Finskoj

Finci iskreno vjeruju u moć obrazovanja, a javni sektor je uvijek spreman da investira u ovu oblast, te je Finska stekla reputaciju zemlje koja u izuzetnom stepenu investira u obrazovanje, nauku i istraživanja. Finci imaju pravo na obrazovanje i stručno usavršavanje bez obzira na godine, položaj, mjesto boravka ili neka druga ograničenja. Može se reći da je obrazovni sistem uspješan zbog kombiniranja kvaliteta i sistematičnosti, mada se dobri rezultati nastoje pripisati prvenstveno kulturi i lingvističkoj homogenosti školske populacije. Jedna od karakteristika "finskog modela obrazovanja" jeste snažno i efikasno obrazovanje odraslih i filozofija "cjeloživotnog učenja".

Od 2005. godine sistem visokog obrazovanja u Finskoj je organiziran u tri ciklusa: bachelor, master i doktorski studij. Finski obrazovni sistem je binaran i predstavlja mrežu 20 univerziteta i 29 visokih tehničkih škola, što je rekordan broj u svijetu po glavi stanovnika. Univerziteti su u vlasništvu države, dok su visoke škole u nadležnosti nacionalnih i lokalnih vlasti.

Sistem osiguranja kvaliteta

Osiguranje kvaliteta visokog obrazovanja sadrži tri komponente: nacionalnu politiku visokog obrazovanja, osiguranje kvaliteta visokoškolske ustanove i nacionalnu evaluaciju.

Ministarstvo obrazovanja je zaduženo za upravljanje nacionalnom politikom visokog obrazovanja prema kojoj se unapređenje kvaliteta na visokoškolskim ustanovama smatra važnim faktorom u nacionalnom i internacionalnom nadmetanju s ciljem poboljšavanja konkurentnosti finske zajednice.

U visokom obrazovanju osiguranje kvaliteta znači procedure, procese i sisteme koje koristi visokoškolska ustanova da unaprijedi kvalitet svoga obrazovanja. Sistem osiguranja kvaliteta visokoškolske ustanove mora pokrivati sve njene aktivnosti. Svaka visokoškolska ustanova određuje ciljeve, strukturu, principe rukovođenja, korištene metode i načine unapređenja vlastitog sistema osiguranja kvaliteta.

Proces evaluacije u Finskoj

U Finskoj proces evaluacije visokoškolskih ustanova obavlja Finsko vijeće za evaluaciju visokog obrazovanja (FINHEEC), osnovano 1996. godine. Vijeće je nezavisno tijelo i daje podršku univerzitetima, visokim tehničkim školama i ministarstvu obrazovanja, baveći se pitanjima koja su vezana za proces evaluacije, organizaciju samog procesa i njegovo iniciranje, te promoviranjem istraživanja na visokoškolskim ustanovama. Proces finansira, najvećim dijelom ministarstvo nadležno za obrazovanje.

FINHEEC-ov model evaluacije sistema osiguranja kvaliteta je usaglašen sa evropskim smjernicama i preporukama. Pri tome je apostrofirana važnost vlastite politike razvoja kvaliteta, te značaj sistema osiguranja kvaliteta kao sredstva rukovođenja i upravljanja, uloga studenata i osoblja, kao i obaveza visokoškolske ustanove da kontinuirano unapređuje svoj sistem osiguranja kvaliteta.

Najvažniji cilj je podrška razvoju sistema osiguranja kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi, utvrđivanje efikasnosti sistema osiguranja kvaliteta visokoškolske ustanove, korisnosti i relevantnosti informacija, a sve u skladu sa evropskim principima.

Za proces evaluacije koriste se kriteriji sa različitim skalama za četiri različita stepena razvoja sistema, a sam proces se sastoji od nekoliko faza. Evaluacija započinje prijavom visokoškolske ustanove uz prethodnu izradu samoevaluacijskog izvještaja i drugog materijala koji je potreban za sam proces. Sljedeća faza je evaluacija kvaliteta obrazovanja, odnosno posjeta komisije visokoškolskoj ustanovi, pisanje završnog izvještaja i objavljivanje rezultata. Obiman samoevaluacijski izvještaj, te velika količina materijala ne garantira da će komisija dobiti jasnu i cjelokupnu sliku sistema osiguranja kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi. Visokoškolska ustanova mora sastaviti materijal koji će omogućiti komisiji da stekne uvid u organizaciju visokoškolske ustanove, sistem osiguranja kvaliteta, njegovu povezanost sa sistemom upravljanja, kao i dokaze o djelovanju sistema.

Dokazi i primjeri koje je izabrala visokoškolska ustanova, a koji se šalju uz samoevaluacijski izvještaj, potvrđuju efikasnost sistema osiguranja kvaliteta. Osim toga oni mogu uključivati i primjer indikatora koje koristi visokoškolska ustanova u procesu praćenja kvaliteta obrazovanja, primjer ishoda evaluacije ili mjera za razvoj, te uticaj sistema osiguranja kvaliteta na razvoj obrazovanja i drugih aktivnosti.

FINHEEC imenuje komisiju koja je po pravilu sastavljena od pet članova, od kojih su tri člana predstavnici visokoškolskih ustanova, jedan student i jedan predstavnik privrede i prakse. Sekretar komisije je jedan od zaposlenika FINHEEC-a. U zavisnosti od veličine visokoškolske ustanove posjeta traje dva do pet dana. Tokom posjete komisija razgovara sa predstavnicima menadžmenta visokoškolske ustanove, nastavnim i drugim osobljem, studentima i ostalim zainteresiranim stranama. Članovi komisije ne smiju imati sukob interesa s visokoškolskom ustanovom u čijoj evaluaciji učestvuju, a sam proces mora biti sistematičan i baziran na transparentnim i razumljivim metodama.

Završna faza u cjelokupnom procesu je pisani izvještaj koji treba da sadrži ocjenu komisije o razvoju sistema osiguranja kvaliteta. Shodno procjenama, komisija upućuje preporuku FINHEEC-u sa prijedlogom o ishodu evaluacije, dok odluku o evaluaciji sa mogućnošću ponavljanja procesa donosi FINHEEC. Izvještaj komisije je javni dokument koji se objavljuje u FINHEEC-ovim publikacijama. Ako je ustanovljena potreba za ponavljanjem procesa, evaluacija će uslijediti nakon dvije godine, a fokus će biti na unapređivanju ranijih preporuka. U ponovljenom procesu od visokoškolske ustanove se traži da obezbjedi dokaze o progresu u razvoju sistema osiguranja kvaliteta u poljima koja su bila nezadovoljavajuće ocjenjena. Visokoškolska ustanova koja je prošla ponovnu evaluaciju upisuje se u registar visokoškolskih ustanova koji vodi FINHEEC i objavljuje na web stranici.

Evaluacija sistema osiguranja kvaliteta visokoškolske ustanove vrši se svakih šest godina.

ŠVEDSKA

Visoko obrazovanje u Švedskoj

Sistem visokog obrazovanja u Švedskoj obuhvata univerzitete i visoke škole. Odgovornost za visoko obrazovanje i istraživanje je u nadležnosti vlade koja kreira zakone i uspostavlja ciljeve i smjernice, te izvore finansiranja za taj sektor. Univerzitetsko obrazovanje je besplatno. U Švedskoj postoji velika opredjeljenost za razvoj istraživačkog rada, za šta se iz budžeta izdvajaju značajna sredstva. Rezultat toga je usmjerenost univerziteta prema istraživanju, dok se visoke škole bave samo organizacijom nastave. U skladu sa Bolonjskim procesom, visoko obrazovanje je organizirano u tri ciklusa: bachelor, master i doktorski studij.

Sistem osiguranja kvaliteta

Nadzorni organ za visokoškolske ustanove je Švedska nacionalna agencija za visoko obrazovanje (NAHE). Agencija ima zadatak da prati kvalitet visokog obrazovanja osiguravajući da ustanova radi u skladu s relevantnim zakonima i propisima, prati trendove i razvoj u visokom obrazovanju, pruža informacije o visokom obrazovanju i priznavanju kvalifikacija iz inostranstva.

Prvi model osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju bila je institucionalna, akademska evaluacija koja se provodila u dva trogodišnja ciklusa između 1995. i 2001. godine s fokusom na razvoju. Taj proces je nastavljen između 2001. i 2007. godine, obuhvatajući institucionalne i programske evaluacije. Krajem ovog perioda (2001-2007.) razvijen je novi model sa naglaskom na ishode učenja u visokom obrazovanju i razvoj sistema osiguranja kvaliteta visokoškolske ustanove u skladu sa ESG-om. Novi sistem osiguranja kvaliteta je kombinacija institucionalne i programske evaluacije, te se sastoji od sljedećih pet komponenti:

- evaluacija predmeta i programa;
- evaluacija institucionalnih procedura za osiguranje kvaliteta;
- tematska evaluacija;
- ocjena zakonitosti dodjeljivanja diploma;
- centar izvrsnog kvaliteta u visokom obrazovanju.

Predmetna i programska evaluacija

Programska evaluacija se odvija u nekoliko faza. U inicijalnoj fazi NAHE analizira nacionalni izvještaj o svim važnim predmetnim oblastima u kojem se opisuju programi koji će biti evaluirani, a zatim vrši selekciju pojedinačnih programa. Selekcija se vrši na bazi samoevaluacijskog izvještaja, ključnih statističkih podataka i drugih činjeničnih materijala. Programi koji ne ispunjavaju minimalne odrednice kvaliteta uvijek se podvrgavaju detaljnijoj evaluaciji.

Kriteriji za evaluaciju kvaliteta programa definiraju oblasti i generalne standarde. Na osnovu ovih kriterija utvrđeni su konkretni uslovi za provjeru programa i određeni zadaci članova komisije za svaku evaluaciju. U slučaju negativnog ishoda evaluacije preispituje se pravo dodjeljivanja diploma i instituciji se ostavlja rok od godinu dana za otklanjanje nedostataka i unapređenje sistema.

Institucionalna evaluacija

U cilju ocjene efikasnosti utvrđenih procedura za osiguranje kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi i njihovog provođenja u praksi, evaluacija se provodi na nivou fakulteta i na nivou odsjeka i obuhvata od dva do šest predmetnih oblasti svake visokoškolske ustanove. Odabrane oblasti kroz kratki izvještaj daju sliku o procedurama osiguranja kvaliteta, organizaciji i povezanosti sa cjelokupnim mjerama osiguranja kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi. Biblioteka, sektor za IT podršku i druge administrativne jedinice nisu predmet detaljnije evaluacije, ali su važni za procjenu komisije koja tokom posjete visokoškolskoj ustanovi razgovara sa predstavnicima ovih odjeljenja.

Evaluacija se provodi svakih šest godina. Komisija piše finalni izvještaj u kojem opisuje i evaluira procedure kvaliteta na svim visokoškolskim ustanovama koje su bile predmet evaluacije tokom te godine. Finalni izvještaj sadrži generalne segmente, a naročita pažnja se posvećuje uočenim slabostima u procedurama osiguranja kvaliteta koje su posebno analizirane. Izvještaj, također sadrži posebne povratne informacije

za pojedinačnu instituciju i preporuke i mjere za unapređenje. Procjene koje donosi NAHE mogu se podijeliti na sljedeće:

- NAHE ima povjerenje u procedure osiguranja kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi...
- NAHE ima ograničeno povjerenje u
- NAHE nema povjerenje u....

Povjerenje u procedure osiguranja kvaliteta znači da sistem visokoškolske ustanove funkcionira dobro, ali svaki sistem ove vrste može biti unapređen. Ograničeno povjerenje u procedure osiguranja kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi znači da neki aspekti ovih procedura funkcioniraju dobro, ali da određene oblasti trebaju biti unapređene. U slučajevima gdje NAHE nema povjerenja u procedure kvaliteta, instituciji se ostavlja rok od jedne godine za unapređenje kvaliteta postojećeg sistema.

Tematska evaluacija/tematske studije

NAHE je poduzela brojne tematske evaluacije pojedinih oblasti koja su najbitnija za kvalitet u visokom obrazovanju. Cilj ove evaluacije je bio da se obezbjedi nacionalni pregled razvoja određenih aspekata kvaliteta. Ovaj vid nacionalne perspektive, kojim se djelovanje svih visokoškolskih ustanova proučava u isto vrijeme, omogućava komparaciju koja može biti primjer dobre prakse s ciljem podsticanja drugih institucija na unapređenje kvaliteta.

Procjena zakonitosti dodjeljivanja diploma

Procjena zakonitosti dodjeljivanja diploma je važan element u sistemu osiguranja kvaliteta. Visokoškolske ustanove apliciraju za procjenu zakonitosti dodjeljivanja profesionalnih kvalifikacija, a pojedinačne odluke donosi NAHE.

NAHE je formulirala gledišta i kriterije na bazi kojih se ocjenjuje zakonitost dodjele diploma. Riječ je o generalnim kriterijima, dok konkretne kriterije koji se primjenjuju za svaku specifičnu ocjenu određuje imenovana komisija.

Centar izvrsnog kvaliteta u visokom obrazovanju

Cilj razvijanja centara izvrsnog kvaliteta u visokom obrazovanju je podsticaj unapređenju kvaliteta putem isticanja primjera dobre prakse. Visokoškolske ustanove same odlučuju koju obrazovnu organizaciju žele da nominiraju kao izvrsnu, bilo da je riječ o odsjeku, smjeru ili centru za organiziranu saradnju između jedinica. Izabrani programi mogu biti sa prvog, drugog ili trećeg ciklusa studija.

Obrazovna institucija koja aplicira podnosi izvještaj sa detaljnim opisom i analizom načina unapređivanja studentskog učenja. Osim toga institucija obezbjeđuje dokaze o postignutim rezultatima, a evaluaciju provodi tim eksperata u čijem sastavu su i internacionalni eksperti.

NORVEŠKA

Visoko obrazovanje u Norveškoj

Ministarstvo obrazovanja i istraživanja nadležno je za visoko obrazovanje u Norveškoj. Norveška politika u visokom obrazovanju naglašava da ustanove imaju javnu odgovornost i da su element nacionalne politike, te da su visokoškolske ustanove partneri u njenoj realizaciji. Visokoškolske ustanove nude mogućnost

ličnog razvoja, brinu o budućem napretku i kulturi, jačaju demokratiju i doprinose razvoju kritičkog dijaloga, educiraju buduće stručnjake za industriju, socijalni sektor, obrazovanje i istraživanje, utiču na gradnju socijalne strukture i solidarnosti, te jačaju saradnju sa međunarodnim zajednicama.

Reformom obrazovanja uveden je novi sistem (3+2+3), I, II i III ciklus studija, usaglašen sa Bolonjskim procesom. Visokoškolske ustanove u Norveškoj su podjeljene u četiri kategorije: univerziteti, specijalizirane univezitetske ustanove, visoke škole i institucije sa akreditiranim ili stručnim programima. Većina visokoškolskih ustanova u Norveškoj je u vlasništvu države i mali je broj privatnih institucija. Država finansira javne institucije, a privatne institucije iz javnih fondova mogu primati sredstva za određene programe.

U Norveškoj djeluje 8 univerziteta, 9 specijaliziranih univerziteta i 24 visoke škole, kao i nekoliko privatnih institucija.

Sistem osiguranja kvaliteta

Visokoškolske ustanove imaju razvijene sisteme za osiguranje kvaliteta i potpuno su odgovorne za njihovo unapređivanje. Razvoj kulture kvaliteta je od velike važnosti.

Nezavisno tijelo za akreditaciju (NOKUT) počelo je sa radom 2003. godine. NOKUT je nezavisna institucija norveškog Ministarstva obrazovanja i istraživanja. Svoje dužnosti obavlja u skladu sa zakonom, regulativama i propisanim smjernicama na osnovu kojih se donose odluke. Osnovni zadatak NOKUT-a je da donosi sve odluke vezane za proces akreditacije. Osim toga što služi kao mehanizam kontrole, svrha akreditacije je i da pruži instituciji potrebne smjernice za poboljšanje kvaliteta.

Visokoškolske ustanove treba da imaju sistem za osiguranje kvaliteta koji teži kontinuiranom unapređenju i razvoju, te obuhvata sve procese značajne za kvalitet studijskih programa, uključujući informacije za potencijalne studente.

Osiguranje kvaliteta visokoškolskih ustanova u Norveškoj uključuje sljedeće aspekte:

- evaluaciju sistema za osiguranje kvaliteta;
- akreditaciju visokoškolskih ustanova;
- akreditaciju studijskih programa;
- reviziju ranijih akreditacija.

Proces akreditacije u Norveškoj

Proces institucionalne akreditacije u Norveškoj započinje procedurom samoevaluacije u skladu sa utvrđenim standardima i kriterijima za akreditaciju. Sve institucije moraju biti akreditirane svakih šest godina. Akreditaciju provodi komisija vanjskih stručnjaka (najmanje pet članova) koje imenuje NOKUT, u skladu sa njihovim poznavanjem sistema osiguranja kvaliteta i kvaliteta rada, profesionalnim kvalifikacijama i iskustvom na rukovodećim pozicijama. Svaka komisija treba da uključuje tri profesora, jednog studenta i jednog međunarodnog eksperta.

Ministarstvo i NOKUT su utvrdili standarde i kriterije, te je zadatak komisije da procjeni usaglašenosti institucionalnog sistema osiguranja kvaliteta i kvaliteta rada sa utvrđenim standardima i kriterijima. Kriteriji i standardi su formulirani dovoljno fleksibilno da se mogu koristiti za sve vrste visokoškolskih ustanova.

Fokus akreditacije je na razvijenosti sistema kvaliteta, te njegove prihvaćenosti od strane studenata i osoblja. Nivo razvijenosti sistema kvaliteta usko je povezan sa neprestanim razvojem kulture kvaliteta na cijeloj instituciji. Ako se utvrde osnovni nedostaci u sistemu za osiguranje kvaliteta, institucija dobija vremensku odrednicu od šest mjeseci za unapređenje sistema i otklanjanje nedostataka. Nakon tog perioda se ponavlja akreditacija. Na temelju izvještaja komisije NOKUT odlučuje o ishodu akreditacije.

I model akreditacije studijskih programa je sličan. Procjenu provodi komisija koju imenuje NOKUT. Članovi komisije moraju imati potrebne akademske kompetencije, shodno nivou studija koji akreditiraju. Kriteriji su vezani za nastavni plan, akademsko osoblje, infrastrukturu, osiguranje kvaliteta i interinstitucionalnu i internacionalnu saradnju.

NOKUT može revidirati bilo koju ranije dodjeljenu akreditaciju. Procedure za reviziju akreditacije su cjelokupnije nego za institucionalnu akreditaciju i uključuju dodatno prikupljanje podataka o studiju, te ishodima programa. Negativna procjena rezultira novim vremenskim rokom za otklanjanje nedostataka i novom procjenom prije konačne odluke o eventualnom povlačenju akreditacije.

4.2. SISTEM OSIGURANJA KVALITETA: HOLANDIJA

U Holandiji postoje dva različita tipa visokoškolskih institucija. Postoji podjela između univerzitetskog i neuniverzitetskog visokog obrazovanja. Od septembra 2002. godine, sistem visokog obrazovanja u Holandiji je organiziran u tri ciklusa: bachelor, master i doktorski studij, a usvojen je i ECTS sistem kao način kvantificiranja opterećenja studenta.

Prema dijelu holandskog Zakona o visokom obrazovanju koji se bavi akreditacijom (2002.) samo akreditirani studijski programi imaju pravo na državno finansiranje, a studenti dobijaju finansijsku pomoć samo ako su upisani na jedan od akreditiranih programa.

Univerzitetsko visoko obrazovanje

Sistem osiguranja kvaliteta u Holandiji danas djeluje na tri nivoa: unutrašnje osiguranje kvaliteta (aktivnosti usmjerene ka očuvanju i unapređivanju kvaliteta unutar same institucije), vanjsko osiguranje kvaliteta (stručnjaci izvan institucije provode proces osiguranja kvaliteta) i ciljana evaluacija od strane vlade kako bi se provela kontrola nad očuvanjem kvaliteta od strane institucija i načina na koje institucije prihvataju rezultate revizija kvaliteta.

Odgovornost za organiziranje osiguranja kvaliteta je na samim univerzitetima. Unutrašnje i vanjsko osiguranje kvaliteta je usko povezano, budući da je riječ o komplementarnim i integriranim sistemima. Treći nivo predstavlja kontrola kvaliteta koju provodi Obrazovna inspekcija.

Unutrašnje osiguranje kvaliteta

Samoevaluacijski izvještaj je temelj cijelog sistema osiguranja kvaliteta. Njegova uloga je da kroz analizu snaga i slabosti stimulira unutrašnje osiguranje kvaliteta, osigura pripremu za vanjsku evaluaciju, te komisiji pruži informacije o unutrašnjem osiguranju kvaliteta. Obrazac samoevaluacijskog izvještaja i njegov sadržaj propisan je protokolom kako bi se osiguralo da su prikupljene relevantne informacije. Standardiziran samoevaluacijski izvještaj sadrži, između ostalog, nekoliko aspekata kvaliteta kao na primjer, ciljeve, strukturu i sadržaj studijskih programa, uslove studiranja, način predavanja i organizaciju nastavnog plana i programa.

Vanjsko osiguranje kvaliteta

Vanjsko osiguranje kvaliteta organizira Nezavisno vijeće holandskih univerziteta (VSNU) ili Holandsko udruženje visokih škola (HBO-raad). Odbor za vanjsku evaluaciju svakih osam godina evaluira studijske programe svih univerziteta s ciljem unapređivanja kvaliteta. Sistem vanjskog osiguranja kvaliteta sastoji se od sljedećih elemenata: pripreme kroz samoevaluacijski izvještaj, posjete instituciji tokom koje se program evaluira kroz niz sastanaka s različitim grupama (studenti, profesori, uprava, administracija), a zatim komisija usaglašava izvještaj koji će biti javno dostupan. Komisija se sastoji od nezavisnih stručnjaka, u kojoj je ravnopravno uključen i student. Posjeta univezitetu traje tri dana, pri čemu je prvi zadatak sastavljanje okvira evaluacije, s detaljnim opisom pristupa koji će koristiti. Tokom svoje posjete razgovaraju odvojeno s različitim interesnim grupama na studijskom programu (studentima, osobljem, itd.). Na kraju posjete komisija daje kratak usmeni izvještaj sa prvim utiscima, a nakon posjete komisija usaglašava izvještaj koji u određenom roku mora biti javno dostupan. Izvještaj sadržava detaljne informacije o onom što je komisija ustanovila tokom posjete, kao i detaljne preporuke za studijski program. Preporuke komisije iznijete u izvještaju moraju se implementirati. Rezultati izvještaja komisije mogu se koristiti za mijenjanje i poboljšanje studijskog programa. Stoga je vanjska evaluacija koju provodi komisija način zaštite, ali i test samoevaluacije same institucije. Istovremeno, njen najviši cilj jeste unapređenje kvaliteta ističući područja gdje su poboljšanja potrebna.

Neuniverzitetsko visoko obrazovanje

Institucije koje se ne klasificiraju kao univerziteti su odgovorne za organizaciju vlastitog unutrašnjeg i vanjskog osiguranja kvaliteta. Zakon, također, obavezuje ove institucije na kontinuiranu kontrolu kvaliteta. I ovdje se sistem osiguranja kvaliteta temelji na tri nivoa evaluacije: unutrašnje (samoanaliza i samoevaluacijski izvještaj), vanjsko osiguranje kvaliteta i kontrolni nivo Obrazovne inspekcije. Tokom evaluacije kvaliteta uključeni su razni akteri: studenti, alumni, osoblje, poslodavci, stručnjaci, vlada, itd. Objavljivanje preporuka i mjera, kao i njihovo provođenje je obavezno radi poboljšanja kvaliteta obrazovanja i istraživačkog rada. U suprotnom nadležni organ preduzima vrlo oštre mjere.

Unutrašnje osiguranje kvaliteta

Proces unutrašnjeg osiguranja kvaliteta provodi se unutar samog studijskog programa. Generalno, ovaj proces sastoji se od kontinuiranog prikupljanja informacija o kvalitetu koji se postiže. Za potrebe vanjskog osiguranja kvaliteta, ovaj proces rezultira samoevaluacijskim izvještajem. Analiza ovih rezultata vodi do analize slabosti i snaga institucije. Obrazac i sadržaj izvještaja i analize propisani su protokolom kako bi se osiguralo skupljanje relevantnih informacija.

Vanjsko osiguranje kvaliteta

Organizacija vanjskog osiguranja kvaliteta u rukama je Holandskog udruženja visokih škola – HBO-raad. Uloga ove institucije je sastavljanje liste članova komisije za vanjsku evaluaciju, utvrđivanje protokola za vanjsku evaluaciju, primanje izvještaja komisije za vanjsku evaluaciju i evaluacije samog osiguranja kvaliteta. Uloga i zadaci komisije su priprema posjete instituciji, analiza samoevaluacijskog izvještaja institucije, sama evaluacija kroz obaveznu posjetu instituciji, usmena objava rezultata i pismeni izvještaj koji HBO-raad mora objaviti.

Ciljana evaluacija Obrazovne inspekcije: “uloga psa stražara”

Nezavisna Obrazovna inspekcija nadležna je za sve institucije visokog obrazovanja i nadzor cjelokupnog sistema osiguranja kvaliteta i provjerava rad unutrašnjeg i vanjskog osiguranja kvaliteta. Inspekcija, također, može provesti komparativnu analizu kvaliteta obrazovanja nekih studijskih programa ili grupa programa čiji rezultati moraju biti javno dostupni. Nadalje, Obrazovna inspekcija osigurava da institucije visokog obrazovanja implementiraju preporuke iz izvještaja vanjskih evaluacija, te da rezultati evaluacija kvaliteta budu pretočeni u politiku institucije. Sama Obrazovna inspekcija godišnje izvještava o kontroli kvaliteta, te o mjerama koje su preduzete kako bi se pratila i osigurala implementacija izvještaja unutrašnje i vanjske evaluacije kvaliteta. Ukoliko Obrazovna inspekcija procijeni kako je kvalitet obrazovanja ili istraživačkog rada upitan, dužna je da u roku od šest mjeseci predstavi plan mjera koje treba preduzeti kako bi nedostaci bili eliminirani. Ako procjene da je kvalitet obrazovanja unutar studijskog programa nakon temeljne evaluacije nedovoljan, holandska vlada može odlučiti da prestane finansirati program i studente na tom programu ili donijeti odluku da program ne može više dodjeljivati diplome.

Osiguranje kvaliteta u Holandiji je veoma dobro organizirano i većinom se temelji na principima poboljšanja i napretka kvaliteta studijskih programa. Različite interesne grupe uključene su i konsultirane u različitim aspektima i nivoima osiguranja kvaliteta. Ipak, neke slabosti sistema osiguranja kvaliteta postoje, a odnose se na izvještaje komisija koji moraju biti jasniji i eksplicitniji, zatim potrebna je i bolja priprema stranih stručnjaka uključenih u evaluacije, te njihovo veće razumijevanje unutrašnjeg funkcioniranja institucija i zakonskog okvira.

4.3. SISTEM OSIGURANJA KVALITETA: BELGIJA (FLAMANSKI DIO)

Visoko obrazovanje u Belgiji

Obrazovanje u Belgiji uživa visoki prioritet i Belgija je jako ponosna na visoke standarde svog obrazovnog sistema. Visoko obrazovanje u Belgiji organiziraju dvije glavne zajednice: Flamanska i Francuska zajednica, preko privatnih ili državnih institucija, a mogu biti povezane i sa vjerskim zajednicama.

Od usvajanja Bolonjske deklaracije, sistem visokog obrazovanja u Belgiji prati bachelor/master strukturu. Nakon završenog II ciklusa studija talentirani studenti mogu nastaviti da se bave istraživačkim projektima koji vode do titule doktora nauka.

U Valonskoj i Briselskoj regiji postoji 7 univerziteta sa tri nivoa studija. Univerziteti igraju vodeću ulogu u naučnim istraživanjima, a izvrsni istraživački timovi omogućavaju i studentima da daju svoj doprinos naučnom napretku. Pored toga ova zajednica ima 21 visoku školu sa dodiplomskim i postdiplomskim studijama.

Sve strane uključene u flamansko i holandsko visoko obrazovanje udružile su snage kako bi razvile zajedničku metodu akreditacije, oformivši Holandsko-flamansku akreditacionu organizaciju (NVAO). Akreditacija je obavezna za sve studijske programe i bez akreditacije program gubi pravo na dodjelu diploma. Planirana je redukcija obima programa i uvođenje postupka institucionalne akreditacije. Novi sistem je još u fazi pilot projekta u kojem trenutno učestvuju dvije visoke škole i jedan univerzitet.

Osiguranje kvaliteta u Belgiji (Flamanski dio)

Sve visokoškolske ustanove su odgovorne za upravljanje unutrašnjim sistemom osiguranja kvaliteta. Institucije kontinuirano prate kvalitet studijskih programa. Osnovni cilj je unapređenje kulture kvaliteta unutar visokoškolskih institucija. Kod vanjskog osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju, razlikujemo dva sistema i to:

- prva generacija sistema osiguranja kvaliteta;
- druga generacija sistema osiguranja kvaliteta.

Osiguranje kvaliteta prve generacije je sadržavalo tri komponente: unutrašnje osiguranje kvaliteta čiji je rezultat samoevaluacijski izvještaj, vanjsko osiguranje kvaliteta i ocjenjivanje koje vrši komisija sa ciljem identificiranja slabosti studijskog programa.

Unutrašnje osiguranje kvaliteta obuhvata sve aktivnosti koje su usmjerene na održavanje i poboljšanje kvaliteta na visokoškolskoj ustanovi. U samoevaluacijskom izvještaju ustanove se kritički osvrću na kvalitet studijskog programa, uzimajući u obzir komentare uključenih strana. Komisija nezavisnih vanjskih stručnjaka procjenjuje kvalitet posjetom na licu mjesta i objavljuje javni izvještaj o svojim zapažanjima. Cijeli proces je pod nadzorom vlade, koja procjenjuje kontrolu kvaliteta u visokim školama i univerzitetima, te provjerava stepen do kojeg su institucije stigle u procesu razvoja kvaliteta.

Razvoj druge generacije sistema osiguranja kvaliteta poklapa se sa uvođenjem postupka akreditacije u Evropi i potrebom uvođenja drugačijeg pristupa da bi se otklonili nedostaci sistema osiguranja kvaliteta koji su postojali. Od akreditacije se očekuje da:

- garantira da studijski programi ispunjavaju osnovne standarde kvaliteta;
- promovira međunarodnu mobilnost i međunarodno priznavanje diploma;
- poveća odgovornost i ulogu osiguranja kvaliteta.

Proces akreditacije u Belgiji

U Flandriji, akreditacija se provodi pod okriljem Holandsko-flamanske akreditacione organizacije, koja je nezavisna institucija. Ugovor između Holandije i Flamanske zajednice Belgije propisuje da je NVAO ovlaštena za akreditaciju postojećih studijskih programa i testiranje novih studijskih programa u flamanskom i holandskom visokom obrazovanju.

Struktura odluka NVAO je binarna: akreditacija ili odbijanje akreditacije studijskog programa. Ako je odluka o akreditaciji studijskog programa negativna, Upravni odbor ustanove može podnijeti zahtjev za privremeno priznavanje nadležnom organu. Pozitivna odluka o akreditaciji vrijedi za razdoblje od osam godina.

Svi studijski programi na univerzitetima i visokim školama se ocjenjuju svakih osam godina na osnovu samoevaluacijskog izvještaja i procjene na licu mjesta posjetom komisije vanjskih stručnjaka. U tom kontekstu, Flamansko međuuniverzitetsko vijeće (VLIR) i Flamansko vijeće za visoke škole (VLHORA) su razvili protokol posjeta. Ovaj protokol je uspostavljen u bliskoj saradnji s NVAO-om i Udruženjem flamanskih studenata (VVS).

Samoevaluacijski izvještaj podstiče razvoj unutrašnjeg osiguranja kvaliteta kroz analizu njegovih prednosti i slabosti i najvažniji je izvor informacija za komisiju prije stvarne procjene prilikom posjete.

Samoevaluacijski izvještaj treba biti više od pukog nabiranja komponenti visokoškolske ustanove, osoblja i statistike. To je, prije svega, kritička analiza organizacije, mogućnost za identificiranje prednosti i mjera za poboljšanje. Pisanje samoevaluacijskog izvještaja zahtjeva temeljni pristup, pri čemu važnu ulogu igra koordinator koji usmjerava pisanje izvještaja koristeći se smjernicama koje se odnose na sadržaj i oblik izvještaja. Te smjernice nisu obavezujuće, nego upućuju na relevantne stavke i materijale koje izvještaj treba da sadrži radi pružanja vjerodostojne slike visokoškolske ustanove. Samoevaluacijski izvještaj mora uključivati podatke o šest oblasti: ciljevi, nastavni plan i program, osoblje, prostorije, unutrašnje osiguranje kvaliteta studijskih programa i rezultati.

Komisija za procjenu je sastavljena od pet ili šest članova. Nezavisnost, stručnost i autoritet su osnovni zahtjevi koji moraju biti zadovoljeni. Za imenovanje članova komisije postoji lista stručnjaka sa koje sektori za osiguranje kvaliteta VLIR-a i/ili VLHORA-e biraju stručnjake koji su kvalificirani za procjenu. Za pružanje podrške komisiji tokom cijelog procesa zadužen je sekretar, i to je u pravilu lice koje je zaposleno u VLIR-u i/ili VLHOR-i. Sekretar je odgovoran za materijalnu i praktičnu pripremu posjete, vođenje zapisnika sa sastanka i sastavljanje izvještaja, istovremeno vodeći računa o tome da se slijedi protokol posjete.

Od komisije se očekuje da iznese mišljenje o šest oblasti koje su predmet analize, te da pruži prijedloge za poboljšanje kvaliteta. Svaka oblast se ocjenjuje kako slijedi: nezadovoljavajuće, zadovoljavajuće, dobro ili izvrsno.

„**Nezadovoljavajuće**“ znači da je razvoj posmatranih oblasti ispod očekivanja i da je potrebno obratiti posebnu pažnju.

„**Zadovoljavajuće**“ znači da je posmatrana oblast u skladu s osnovnim standardima.

„**Dobro**“ znači da nivo razvoja prelazi osnovne nivoe kvaliteta.

„**Izvršno**“ znači da je nivo posmatrane oblasti takav da studijski program može djelovati kao model najbolje prakse u Flandriji i inostranstvu.

Komisija priprema usmeni izvještaj u kojem iznosi visokoškolskoj ustanovi svoja zapažanja i preporuke, ali bez mogućnosti diskusije. Sekretar komisije je zadužen za pisanje izvještaja. Akreditacija je formalno priznanje od strane NVAO-a. Pozitivna odluka NVAO-a vodi do akreditacije na period od osam akademskih godina. U slučaju negativne odluke, dolazi do zaustavljanja procesa i tada je moguća žalba i privremena akreditacija Flamanske vlade.

Od 2013. godine planirano je uspostavljanje i treće generacije sistema osiguranja kvaliteta sa još većom pažnjom na sadržaj nego na procedure, uz smanjenje administrativnog opterećenja ograničavanjem broja standarda, kraćim samoevaluacijskim izvještajima i posjetama.

4.4. SISTEM OSIGURANJA KVALITETA: NJEMAČKA

Njemački sistem visokog obrazovanja

Njemački sistem visokog obrazovanja je veoma raznovrstan: univerziteti, visoke stručne škole, više pedagoške škole, visoke umjetničke i muzičke škole i akademije, više škole koje su osnovale crkve, kao i privatne škole.

U Njemačkoj se broj privatnih škola značajno povećao od 1972. kada je otvoren prvi privatni Univerzitet u Viten-Herdekeu. Sada u Nemačkoj postoji 71 visoka privatna škola. Ako se poredi sa drugim državama taj broj je i danas mali. Stručnjaci smatraju da su otvaranje i razvoj visokih privatnih škola tek na početku, te da postoji velika mogućnost njihovog rasta.

Cilj inicijative savezne i pokrajinskih vlada u Njemačkoj je da se unaprijedi i podstakne vrhunski istraživački rad, kao i kvalitet rada na njemačkim univerzitetima i u naučno-istraživačkim centrima. Univerziteti u Karlsruheu, TU Minhen, LMU Minhen, kao i Univerziteti Getingen, Hajdelberg i Univerzitet u Konstanci priznati su kao elitni zbog naučnog koncepta okrenutog ka budućnosti.

Odlukom Saveznog ustavnog suda Njemačke, koja je donesena početkom 2005. stvorena je pravna osnova za plaćanje studija. Od tada, studenti u Njemačkoj moraju da plaćaju školarinu u visini od 500 evra, u zavisnosti od toga u kojoj saveznoj pokrajini i na kojem univerzitetu studiraju. Strani studenti iz zemalja koje nisu članice EU-a plaćaju taksu u iznosu od 150 evra. Novac koji dobijaju, univerziteti koriste za poboljšanje uslova studiranja stranih studenata. Neki univerziteti koriste takse kako bi stranim studentima mogli da ponude razne kurseve.

Za uspješan početak studiranja nije važan samo dobar izbor predmeta. Uslovi, također, moraju da budu odgovarajući, kako bi se strani studenti dobro snašli u svakodnevnom životu. Za njih postoje takozvani paketi pomoći, koji nude odgovore na različita pitanja prilikom traženja stana, posla i pravne regulative. Postoje i specijalni programi studentskih udruženja koji se trude da kroz različite projekte strane studente integriraju u njemačke porodice. Na pojedinim visokim školama postoje i akademske servisne službe, kao polazna tačka za strane studente.

Jedan od važnih ciljeva njemačke visokoškolske politike je povećanje broja stranih studenata. Do sada je na njemačkim univerzitetima i visokim školama studiralo oko 17 % stranih studenata. U međuvremenu na visokim i stručnim školama postoji ponuda mjesta za studije koja je usmjerena direktno ka stranim studentima. Od postojećih 12.000 studijskih programa, Njemačka akademska služba za razmjenu studenata (DAAD), izdvojila je oko 650 međunarodnih programa, koji su isključivo na engleskom jeziku.

Akreditacija

Strukturalnim odrednicama za studijske programe I i II ciklusa studija sve njemačke pokrajine preuzimaju odgovornost za visokoškolsko obrazovanje, te garantiraju jednako vrednovanje istih studijskih i ispitnih rezultata, te diploma i međusobne mobilnosti. Ove odrednice su istovremeno i jasan korak ka stvaranju Evropskog prostora visokog obrazovanja u okviru Bolonjskog procesa.

Programska akreditacija/Sistemska akreditacija

Njemački sistem akreditacije je decentralizirano organiziran i karakterizira ga akreditacija studijskih programa odnosno unutrašnjeg osiguranja kvaliteta kroz agencije za akreditaciju, a koje su opet akreditirane od strane Fondacije za akreditaciju studijskih programa u Njemačkoj (Akreditacijsko vijeće).

Akreditacijsko vijeće kao centralni organ za donošenje odluka u Fondaciji definira osnovna očekivanja iz akreditacijskog procesa, te se brine o tome da se akreditacija zasniva na pouzdanim, transparentnim i internacionalno priznatim kriterijima. Pravna osnova za sistem akreditacije se zasniva na zakonu o uspostavljanju Fondacije za akreditaciju studijskih programa u Njemačkoj, te ugovorima između Fondacije i agencija, kroz koje su definirana prava i obaveze partnera u sistemu akreditacije. Agencije se ugovorima obavezuju na uvažavanje odluka Akreditacijskog vijeća kao i zajedničkih strukturalnih odrednica Ministarske konferencije.

Akreditacija studijskih programa: programska akreditacija

Predmet programske akreditacije su studijski programi I i II ciklusa studija državnih ili državno priznatih visokoškolskih ustanova u Njemačkoj. Kada studijski program uspješno prođe proces akreditacije, dodjeljuje mu se vremenski ograničena akreditacija sa ili bez preporuka, kao i certifikat o kvalitetu za isti vremenski period.

Akreditacijski proces je višedimenzionalni postupak baziran na *peer review* principu. Kada visokoškolska ustanova odabranoj agenciji podnese zahtjev za akreditaciju studijskog programa, agencija formira odgovarajuću grupu stručnjaka, uzimajući u obzir stručno-sadržajne odrednice, kao i specifični profil samog studijskog programa. Grupnu stručnjaka čine predstavnici visokoškolskih ustanova - profesori i studenti - te predstavnici privrede i prakse. Ocjena studijskog programa se bazira na pravilima Akreditacijskog vijeća za akreditaciju studijskih programa i sistemska akreditaciju, te podrazumjeva posjetu komisije ustanovi. Na osnovu izvještaja komisije uz poštivanje pravila Akreditacijskog vijeća u donošenju odluke, akreditacijska komisija Agencije donosi odluku o akreditaciji studijskog programa, akreditaciji sa preporukama, prekidu akreditacijskog procesa ili odbacuje akreditaciju.

Akreditacija sistema za osiguranje kvaliteta: sistemska akreditacija

Predmet sistemske akreditacije je sistem unutrašnjeg osiguranja kvaliteta visokoškolske ustanove. Akreditacija sistema unutrašnjeg osiguranja kvaliteta rezultira šestogodišnjom akreditacijom svih studijskih programa koji su prošli kroz sistem osiguranja kvaliteta. Tokom sistemske akreditacije provjerava se u kojoj mjeri relevantne naučno-nastavne strukture i procesi ispunjavaju kvalifikacione ciljeve i dostižu li visok nivo kvaliteta studijskih programa, kao i njihovu usklađenost sa ESG-jem, odrednicama Ministarske konferencije i kriterijima Akreditacijskog vijeća. Pozitivni ishod sistemske akreditacije služi kao potvrda visokoškolskoj ustanovi da njen sistem osiguranja kvaliteta u naučno nastavnom procesu dostiže kvalifikacione ciljeve i ispunjava standarde kvaliteta studijskih programa.

Sistemska akreditacija je, također, višedimenzionalni postupak baziran na *peer review* principu. Kada visokoškolska ustanova odabranoj agenciji podnese zahtjev za sistemska akreditaciju, koji sadrži kratke informacije o ustanovi, njenim unutrašnjim sistemima upravljanja i osiguranja kvaliteta naučno nastavnog procesa, agencija prvo provjerava ispunjenost uslova za sistemska akreditaciju. Nakon provjere agencija formira grupu stručnjaka čija tri člana imaju iskustva u rukovođenju i unutrašnjem osiguranju kvaliteta visokoškolskih ustanova, jedan u samoupravi visokoškolske ustanove (student) i jedan u privredi i praksi.

Bar jedan član grupe treba da ima iskustva na rukovodećoj poziciji, u strukturiranju studijskih programa i osiguranju kvaliteta naučno nastavnog procesa. Pored toga jedan član grupe treba da bude iz inostranstva. Proces se bazira na najmanje dvije posjete, pri čemu je jedna provjera slučajnog uzorka programa, a druga provjera slučajnog uzorka specifičnih karakteristika.

Grupa sastavlja izvještaj sa preporukom o sistemskoj akreditaciji uzimajući u obzir rezultate proba slučajnih uzoraka. Izvještaj mora da sadrži procjenu, da li slučajnim uzorkom ustanovljeni nedostaci imaju sistemski uzrok. Akreditaciona komisija agencije odlučuje na osnovu izvještaja i preporuke, uvažavajući i stav visokoškolske ustanove. Ona dodjeljuje akreditaciju ili je odbija. Akreditacija sa preporukama nije moguća.

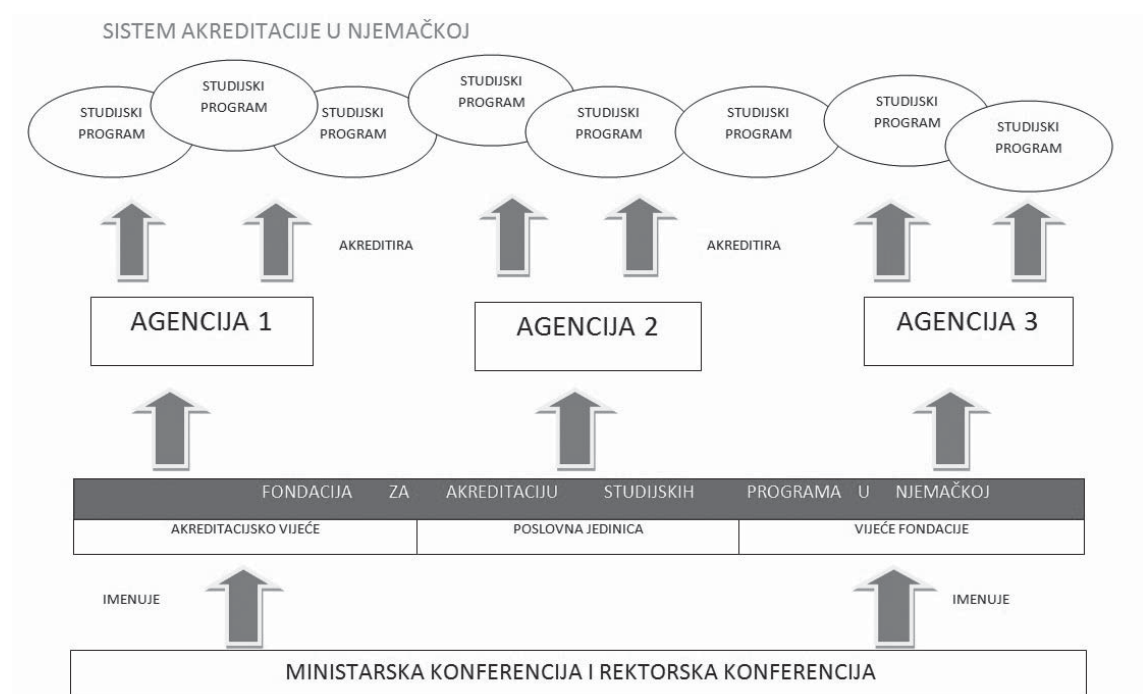

Tabela 1: Sistem akreditacije u Njemačkoj

4.5. SISTEM OSIGURANJA KVALITETA: ŠVAJCARSKA

Sistem visokog obrazovanja

Sistem visokog obrazovanja je dio tercijarnog nivoa obrazovanja i sastoji se od istorijski sraslih konfederativnih i kantonalnih struktura. Za razliku od centraliziranih (npr. Francuska) ili tipično federalističkih (npr. Njemačka) sistema, u Švajcarskoj se susrećemo sa principom „kooperativnog federalizma“, prema kojem nadležnost, a i odgovornost leži u rukama kako Konfederacije, tako i kantona.

Polje rada visokoškolskih ustanova obuhvata diplomske studije, doškolovanja, naučno istraživački rad, te druge usluge (Tabela 2. Put visokog obrazovanja u Švajcarskoj). Diplomske studije obuhvataju dva ciklusa. Prvi završava bachelor diplomom, a drugi master diplomom. Studijski programi i diplome su priznate na nivou Konfederacije, a dodjeljene titule zakonom zaštićene.

Doškolovanja omogućavaju studentima dublji pristup, te ciljano sticanje znanja u novim oblastima. Visoke stručne škole se usmjerenom bave istraživanjem i razvojem, te pružaju usluge. Osiguravajući naučni i tehnološki transfer one ostvaruju spoj nauke i prakse, te tako dobijaju važne impulse za nauku.

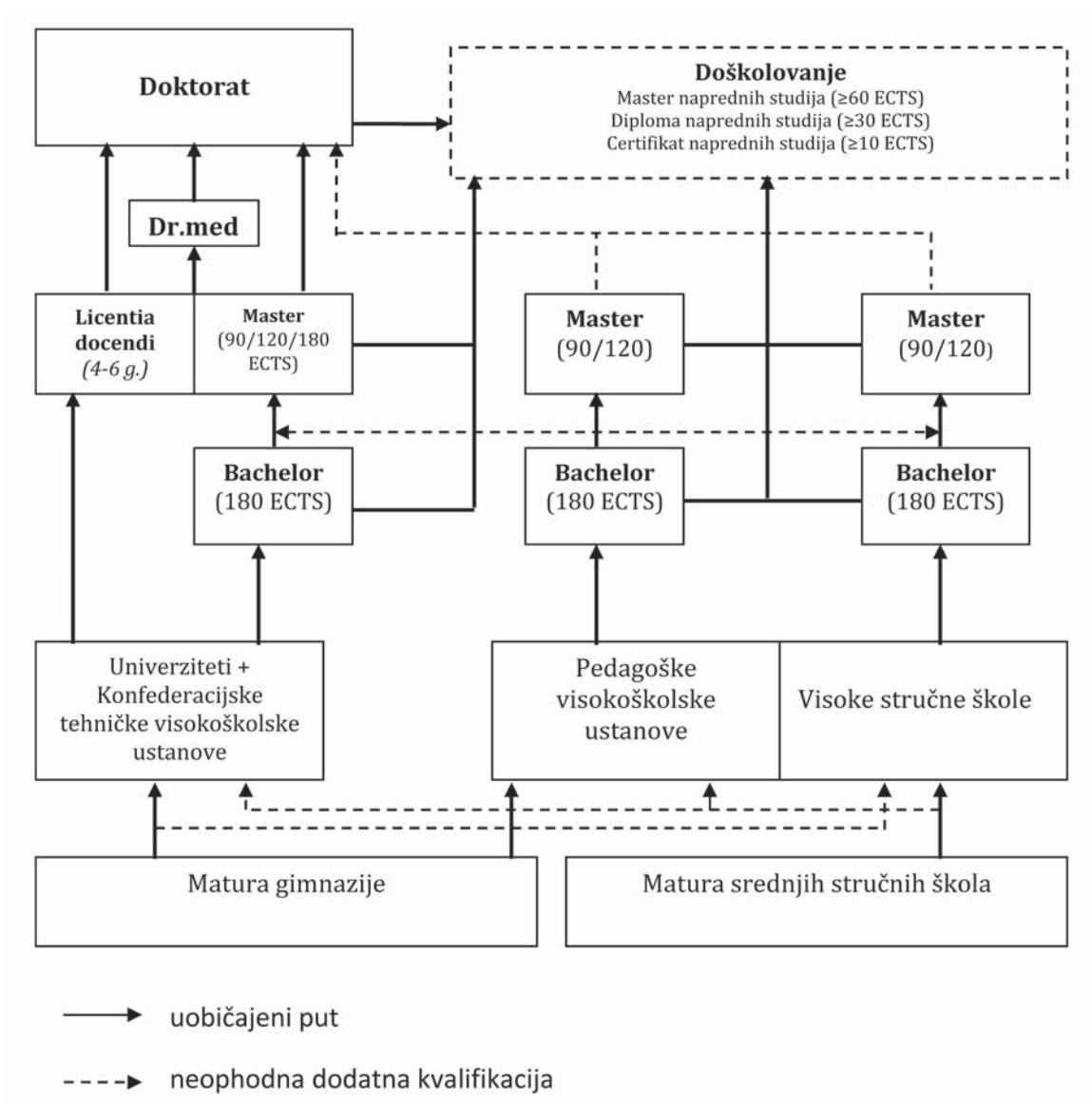

Tabela 2: Put visokog obrazovanja u Švajcarskoj

Sistem visokog obrazovanja u Švajcarskoj obuhvata 10 kantonalnih univerziteta (Neuenburg, Freiburg, Lausanne, Ženeva, Bern, Ciri, St. Galen, Bazel, Lucern, italijanska Švajcarska), dva konfederacijska tehnička univerziteta (Lausanne i Ciri), kao i druge univerzitetske institucije (Univerziteti učenja na daljinu Švajcarske, Brig i Univerzitetski institut Kurt Besch). Osim toga, sistem visokog obrazovanja obuhvata i državno priznate visokoškolske ustanove (Bern, Zapadna Švajcarska, Sjeverozapadna Švajcarska, Centralna Švajcarska, Istočna Švajcarska, Ciri, Profesionalni univerzitet italijanske Švajcarske i Kalaídos) u koje se ubrajaju i pedagoške visokoškolske ustanove.

Većina kantonalnih univerziteta nudi širok spektar studijskih programa. Univerziteti u St. Galen-u, Lucern-u i italijanskoj Švajcarskoj nude uskospecijalizirane studije. Konfederacijski tehnički univerziteti nude obrazovanje u oblasti egzaktnih, prirodnih i tehničkih nauka. Visoke stručne škole se od univerziteta razlikuju u ponudi specijalističkog obrazovanja usmjerenog na praksu.

Prikazana rascjepkanost i heterogenost zakonskih odrednica i uprave u sistemu visokog obrazovanja zahtjeva određenu harmonizaciju ostvarivu kroz ciljanu razmjenu informacija i pojačanu saradnju državnih institucija. Kako bi se ostvarila bolja saradnja u percepciji pojedinačnih kompetencija na horizontalnom nivou kantoni su uspostavili Švajcarsku konferenciju kantonalnih direktora za odgoj i vaspitanje (EDK), Vijeće visokih stručnih škola (FHR) kao i Švajcarsku rektorsku konferenciju pedagoških univerziteta (SKPH). Kako na državnom, tako i na kantonalnom nivou etablirali su se odbori vertikalnog transfera poput Švajcarske univerzitetske konferencije (SUK) i Rektorske konferencije švajcarskih univerziteta (CRUS).

Akreditacija

Akreditacija je formalan i transparentan proces, koji na osnovu definiranih standarda kontrolira da li institucija, odnosno, studijski program ispunjava minimalne zahtjeve u osiguranju kvaliteta. Akreditacija omogućava bolju nacionalnu i internacionalnu preglednost, a može da posluži kao pomoć u orijentaciji i donošenju odluka studentima, predstavnicima visokoškolskih ustanova, političarima, poslodavcima i društvu. Osim toga, akreditacijski proces treba da vodi sticanju internacionalnog priznanja i poboljšanju uporedivosti diploma.

U Švajcarskoj je od 2001 g. za proces akreditacije zadužen Organ za akreditaciju i osiguranje kvaliteta visokoškolskih ustanova Švajcarske (OAQ). Akreditacijski proces i standardi za osiguranje kvaliteta orijentiraju se prema najboljim međunarodnim praksama, a akreditacija vrijedi sedam godina. Osim odluke o akreditaciji, visokoškolske ustanove dobijaju i važne upute za osiguranje kvaliteta i razvoj. Akreditacija nije jednoobrazno uređena. Za univerzitete je ona, za razliku od ostalih evropskih zemalja, dobrovoljna. Smjernice za akreditaciju stupile su na snagu u oktobru 2003. godine, a usvojila ih je Švajcarska univerzitetska konferencija (SUK). Neophodne instrumente kao što su priručnik, lista standarda za osiguranje kvaliteta, pripremio je OAQ. Akreditacija može da se odnosi kako na instituciju, tako i na studijske programe. U oblasti visokih stručnih škola, prema revidiranom zakonu o visokim školama, akreditacija je obligatorna i povezana sa licencom visokih škola i njihovih studijskih programa. Dozvolu za privatne univerzitetske institucije, kantoni sve više vežu za pozitivnu prethodnu akreditaciju. I u oblasti medicine akreditacija je pronašla svoj put. U skladu sa sporazumom između Konfederacije i kantona predmet akreditacije mogu da budu javne i privatne institucije.

Institucija može biti akreditirana kao univerzitet, univerzitetska institucija, institucija u oblasti visokog obrazovanja koja nudi I ciklus studija (*bachelor*) i institucija u oblasti visokog obrazovanja koja nudi

specijalističke studije. Akreditacija studijskih programa obuhvata I ciklus studija (*bachelor*), drugi ciklus studija (*master*), studijske programe specijalističkih studija (npr. *Master of Advanced Studies*), te doktorske studije.

Uzimajući u obzir internacionalne odrednice i dobru praksu, proces akreditacije se odvija kroz tri nivoa. Prvi nivo predstavlja samoevaluaciju visokoškolske ustanove, a potom slijedi vanjska procjena kvaliteta koju obavlja grupa nezavisnih stručnjaka (tri do pet članova). Izbor članova vrši se nakon odluke o ulasku u akreditacijski proces. OAQ konsultira nacionalne i internacionalne stručnjake, koji predlažu članove komisije i na osnovu predložene liste vrši njihovo imenovanje. Pored kriterija za izbor članova, specifičnih za evropski prostor visokog obrazovanja, Švajcarska značaj pridaje kriteriju prema kome većina eksperata treba da bude zaposlena u inostranstvu. Najmanje jedan ekspert treba dobro da poznaje švajcarski sistem visokog obrazovanja, a dva jezika na kojem se izvodi nastava u jedinici koja se akreditira. Posjeta visokoškolskoj ustanovi traje u pravilu dva dana, a stručnjake u savjetodavnoj ulozi prati zaposlenik OAQ-a.

Odgovornost za sastavljanje izvještaja snosi predsjednik komisije. Izvještaj rezultira preporukom za akreditaciju, odnosno, preporukom za poboljšanje kvaliteta. Posebno se ističu karakteristične odlike i potencijali ustanove, odnosno, programa koji se evaluiraju. Najkasnije četiri sedmice nakon posjete institucija dobija preliminarni izvještaj i mogućnost da se u roku od dvije sedmice izjasni o istom. Potom komisija završni izvještaj upućuje OAQ-u.

Na zahtjev OAQ-a odluku donosi SUK. Odluka se temelji na priloženim dokumentima (samoevaluacijski izvještaj, izvještaj komisije, stav visokoškolske ustanove) i može da glasi prihvaćeno, odbijeno ili prihvaćeno sa preporukama. Akreditacija bez preporuka važi sedam godina. Osim toga, za univerzitete koji su nedavno počeli sa radom, postoji mogućnost „predakreditacije“ sa vremenskim okvirom od tri godine. Zahtjev privatnih ustanova podliježe sistemu predprovjere OAQ-a, baziranom na objavljenoj listi kriterija. Uspješna predprovjera rezultira procesom akreditacije, a negativna odbijanjem čitavog postupka. Odluke SUK-a se mogu pobijati kod za to nadležne instance.

Akreditacija u Švajcarskoj – danas

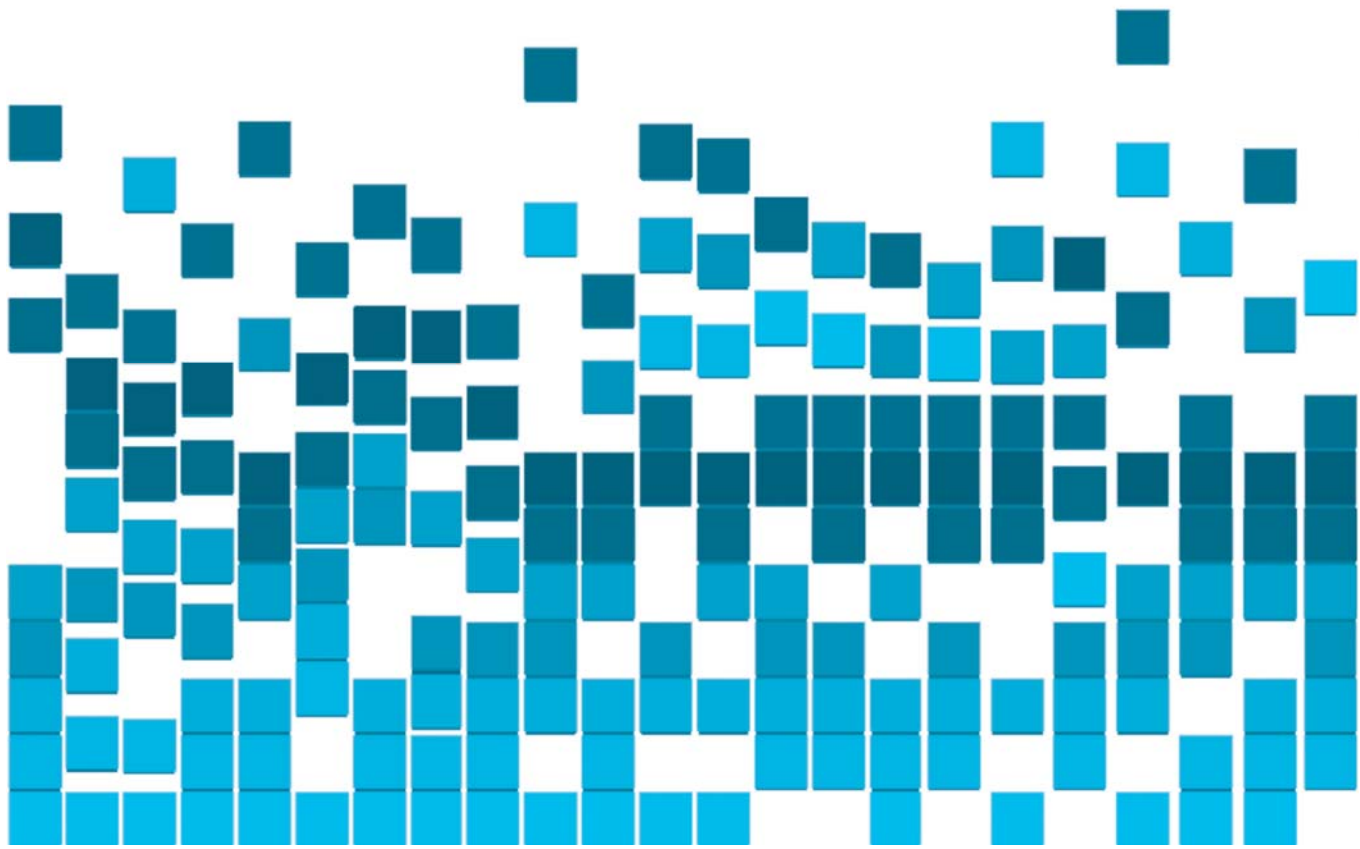
OAQ ima velikog iskustva u procesima akreditacije, te je samo do 2005. godine je sproveo 63 akreditacijska procesa. Dosadašnje procese su eksperti, ali i univerziteti ocijenili pozitivno. Čak i u inostranstvu OAQ je na dobrom glasu. Veliki broj rukovodilaca evropskih agencija za osiguranje kvaliteta su kao eksperti učestvovali u postupku OAQ-a. Neke evropske zemlje jednim dijelom koriste švajcarske instrumente za akreditaciju (npr. Danska i Francuska).

Akreditacija u Švajcarskoj – sutra

Dosadašnja iskustva sa akreditacijom u Švajcarskoj i Evropi omogućavaju švajcarskom akreditacijskom sistemu efikasniju primjenu okvirnog zakona o visokom obrazovanju. Odlučujuće je, dakako, da se obuhvate odrednice autonomnosti visokoškolskih ustanova, ali i opravdani zahtjevi društva i politike za odgovornošću. Akreditacijski sistem treba da podstakne integraciju Švajcarske u Evropski prostor visokog obrazovanja, uzimajući pri tome u obzir interese studenata, nastavnog osoblja i tržišta.

5 RJEČNIK POJMOVA BOLONJSKOG PROCEŠA

Maja Macan, Jugoslav Vuk Tepić

Bolonjski proces reformi donio je i novu terminologiju u visokom obrazovanju čije je pravilno razumijevanje preduslov za primjenu reformiranih sadržaja visokog obrazovanja u Evropi, pa tako i u Bosni i Hercegovini. Uz to, pojašnjavanje i diferencijacija značenja određenih termina predstavlja osnov za sve diskusije i analize s ciljem daljeg razvoja i unapređenja reformi u ovoj oblasti. Zbog toga u ovoj publikaciji donosimo rječnik pojmova vezanih za visoko obrazovanje i Bolonjski proces u čijem objašnjavanju su korišteni različiti izvori. Osnovni izvor bio nam je *Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini (OZOVO BiH)*, te sljedeći rječnici «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*» i «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

U nastavku sljedi sadržaj termina koji su obrađeni:

AKADEMSKO PRIZNAVANJE (Academic recognition)

AKADEMSKA ZVANJA (Academic titles)

AKREDITACIJA (Accreditation)

AKREDITACIJA STUDIJSKOG PROGRAMA (Accreditation of study program)

AKREDITACIJA VISOKOŠKOLSKE USTANOVE (Accreditation of higher education institution)

BIH DESKRIPTORI (BiH descriptors)

BODOVI (Credits)

BOLONJSKI PROCES (Bologna process)

CIKLUSI STUDIJA VISOKOG OBRAZOVANJA (Cycles)

CJELOŽIVOTNO UČENJE (Lifelong learning)

DESKRIPTORI (Descriptors - levels)

DODATAK DIPLOMI (Diploma supplement)

EVALUACIJA (Evaluation)

EVROPSKI PROSTOR VISOKOG OBRAZOVANJA (EHEA- European higher education area)

FORMALNO, VANINSTITUCIONALNO I IMPLICITNO UČENJE (Formal, non-formal and informal learning)

GRUPA ZA PRAĆENJE BOLONJSKOG PROCESA (Follow up group)

ISHOD UČENJA (Learning outcome)

IZVJEŠTAJI „TRENDS“ (Trends report)

KOMPETENCIJE (Competences)

KVALIFIKACIJA (Qualification)

LISABONSKA KONVENCIJA O PRIZNAVANJU (Lisbon recognition convention)

MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM (Velika univerzitetska povelja)

MOBILNOST (Mobility)

MODULI (Modules)

MOGUĆNOST ZAPOŠLJAVANJA (Employability)

MREŽE ENIC/NARIC (ENIC network/NARIC network)
OBRAZOVNI STANDARDI (Educational standards)
OCJENJIVANJE (Assesment)
OKVIR ZA VISOKOŠKOLSKE KVALIFIKACIJE (Qualifications framework)
OSIGURANJE KVALITETA (Quality assurance)
PRIJEM (u visokoškolske ustanove i programe)
PRIKUPLJANJE STUDIJSKIH BODOVA (Accumulation of credits)
PRISTUP VISOKOM OBRAZOVANJU (Access to higher education)
PRIZNAVANJE (Recognition)
PRIZNAVANJE PRETHODNOG UČENJA (Recognition of prior learning)
PRIZNAVANJE RADI NASTAVKA STUDIJA I RADI ZAPOŠLJAVANJA (Recognition for the purpose of continuation of studies and employment)
PROCJENA NIVOVA SPROVEDENIH REFORMI (Stocktaking)
REFERENTNA VRIJEDNOST (Benchmark)
REZULTATI UČENJA (Learning outcomes)
STANDARDI (Standards)
STATUT VISOKOŠKOLSKE USTANOVE (Statute of higher education institution)
STRUČNA PROCJENA (Peer review)
STUDENTSKO RADNO OPTEREĆENJE (Student workload)
STUDIJSKI PROGRAM (Stady program)
TIJELA UNIVERZITETA (Universities bodies)
TIJELA VISOKE ŠKOLE (College bodies)
TUNING PROJEKAT (Tuning project)
UNIVERZITET (University)
UNUTRAŠNJA EVALUACIJA - SAMOEVALUACIJA (Selfevaluation)
UZAJAMNO PRIZNAVANJE (Mutual evaluation)
VISOKO OBRAZOVANJE (Higher education)
VISOKA ŠKOLA (College)
ZAJEDNIČKE DIPLOME (Joint degrees)

**AKADEMSKO
PRIZNAVANJE**
(Academic recognition)

Odobranje studija, kvalifikacija ili diploma jedne (domaće ili strane) visokoškolske ustanove od strane druge, radi prijema studenata na dalji studij. Akademsko priznavanje se može tražiti i u svrhu akademske karijere na drugoj ustanovi, te u nekim slučajevima za pristup drugom tipu zaposlenja na tržištu rada (akademsko priznavanje za profesionalne potrebe). U kontekstu Evropskog prostora visokog obrazovanja, razlikuju se tri osnovna nivoa priznavanja odnosno instrumenata potrebnih za provođenje svakog od tih nivoa (kako je predloženo Lisabonskom konvencijom i Bolonjskom deklaracijom):

- a) priznavanje kvalifikacija uključujući i prethodno učenje i profesionalno iskustvo radi prijema ili ponovnog prijema u visoko obrazovanje,
- b) priznavanje kratkih studijskih razdoblja povezanih sa studentskom mobilnošću, pri čemu se kao osnovni instrument priznavanja koriste ECTS bodovi, te
- c) priznavanje potpunih akademskih stepena, pri čemu se kao osnovni instrument priznavanja koristi Dodatak diplomi.

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*».

Korelacija: Priznavanje radi nastavka studija i radi zapošljavanja.

**AKADEMSKA
ZVANJA**
(Academic titles)

Visokoškolske ustanove dodjeljuju akademska zvanja, koja mogu biti nastavna, naučnonastavna ili umjetnička.

Univerzitet dodjeljuje naučnonastavna i umjetnička zvanja, i to:

- redovni profesor,
- vanredni profesor,
- docent,
- lektor,
- viši asistent,
- asistent.

Visoka škola dodjeljuje nastavna i umjetnička zvanja, i to:

- profesor visoke škole,
- predavač visoke škole,
- asistent.

Izvor: *Član 27. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH*

AKREDITACIJA
(Accreditation)

Akreditacija je postupak formalnog priznavanja studijskog programa ili visokoškolske ustanove od strane vanjskog tijela, na bazi procjene kvaliteta. Na osnovu kvalifikacije se utvrđuje da li ustanova ima pravo na izdavanje diploma, omogućava se priznavanje tih diploma od strane trećih lica,

olakšava se prenos bodova na druge akreditirane ustanove, realizira se direktno ili indirektno finansiranje i reguliraju druga statusna pitanja.

U većini slučajeva akreditacija je rezultat vrednovanja ili vanjske ocjene kvaliteta, čime se utvrđuje da li program ili ustanova zadovoljavaju akademske ili profesionalne standarde akreditacijskog tijela.

Status akreditirane ustanove ili akreditiranog programa se uglavnom dobija na određeni vremenski period. Također, negativna odluka se nakon određenog vremena može izmijeniti u novom procesu akreditacije. U Berlinskom saopštenju (Berlin Communiqué), iz 2003. godine ministri evropskih zemalja su se usaglasili da bi jedan dio nacionalnih sistema za vrednovanje kvaliteta trebao da bude „sistem akreditacije, verifikacije ili uporedivih procedura“.

Od Evropske asocijacije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA) ministri su zatražili da među svojim članicama razvije usaglašeni skup standarda, procedura i uputstava za osiguranje koji bi garantirali odgovarajući sistem vrednovanja i akreditacijskih agencija, uz saradnju sa Asocijacijom evropskih univerziteta (EUA), Evropskim udruženjem institucija u visokom obrazovanju (EURASHE) i Nacionalnim studentskim unijama Evrope (ESIB).

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

Korelacija: Unutrašnje i vanjsko osiguranje kvaliteta, standardi, kriterijumi, postupak akreditacije.

Napomena: opšti pojam.

AKREDITACIJA STUDIJSKOG PROGRAMA

(Accreditation of study
program)

Pod ovim se pojmom podrazumijeva akreditacija pojedinog studijskog programa koji se planira provoditi na akreditiranoj visokoškolskoj ustanovi pri čemu se uzima u obzir akademski kvalitet programa odnosno sposobnost programa da stvori studente s visokim izlaznim kompetencijama primjenjivim u praksi.

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*».

AKREDITACIJA VISOKOŠKOLSKE USTANOVE

(Accreditation of higher
education institution)

Akreditacija cjelokupne visokoškolske ustanove sa svim njenim obrazovnim programima, lokacijama, metodama prenosa znanja, isključujući kvalitet pojedinih studijskih programa.

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*».

BIH DESKRIPTORI
(BiH descriptors)

Opisuju znanje, vještine i sposobnosti povezane sa tipičnim kvalifikacijama na kraju jednog ciklusa, tj. na kraju dodiplomskog studija, magistarskog stepena i doktorata. Deskriptori su fleksibilni, a ne konačni, te ih treba kombinirati sa drugim, vanjskim referentnim izvorima, uključujući domaće i internacionalne, akademske ili stručne materijale za usmjeravanje po predmetima, tj. materijale i izjave o osnovnim indikatorima po predmetima iz Tuning projekta.

BiH deskriptori sadrže više detalja od Dablinskih, a namjena im je da se tumače zajedno.

Izvor: „*Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH*“.

BODOVI
(ECTS)

Evropski sistem prenosa bodova; ECTS bodovi predstavljaju rezultat projekta Evropske zajednice započet u okviru projekta ERASMUS (1988- 1995.). Sistem je u širem smislu razvijen u periodu od 1995-1999. godine u okviru programa SOCRATES i ERASMUS, te se pokazao djelotvornim za postizanje transparentnosti kurikuluma i akademsko priznavanje. Aktivnost ECTS-a je dvostruka: s jedne strane studentima koji su studij završili u inostranstvu osigurava akademsko priznavanje i tako podstiče mobilan pristup studiranju, a s druge strane visokoškolskim ustanovama pruža transparentnost kurikuluma nudeći detaljne informacije u vezi s predmetnim kurikulumom i njegovom relevantnošću u pogledu stečenog akademskog stepena i omogućujući visokoškolskim ustanovama održavanje autonomije i preuzimanje odgovornosti za sve odluke u vezi sa ishodima učenja. Bolonjska deklaracija smatra ECTS zajedničkim okvirom za izradu kurikuluma i studentsku mobilnost u okviru Evropskog prostora visokog obrazovanja.

BOLONJSKI PROCES
(Bologna process)

Naziv je za reformu visokog obrazovanja u Evropi, kojoj je osnovni cilj podsticanje mobilnosti studenata i profesora uspostavljanjem tzv. Evropskog prostora visokog obrazovanja do 2010. godine. Naziv ‘Bolonjski proces’ dolazi od Bolonjske deklaracije koju su 19. juna 1999. potpisali ministri zaduženi za visoko obrazovanje iz 29 evropskih država. Formalni naziv Bolonjske deklaracije je ‘Evropski prostor visokog obrazovanja’.

Ciljevi Bolonjskog procesa su:

- uspostavljanje sistema lako prepoznatljivih i uporedivih diploma, uključujući uvođenje suplementa diplomi;
- uspostavljanje sistema baziranog na dva ciklusa, dodiplomski i postdiplomski studij;
- uvođenje sistema obrazovanja u kojem se dodjeljuju nastavni bodovi;

- promoviranje mobilnosti studenata i akademskog osoblja;
- promoviranje saradnje u osiguranju kvaliteta;
- promoviranje potrebne evropske dimenzije u visokom obrazovanju.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

**CIKLUSI STUDIJA
VISOKOG
OBRAZOVANJA**
(Cycles)

Prvi ciklus visokog obrazovanja vodi do akademskog zvanja završenog dodiplomskog studija (The degree of Bachelor) ili ekvivalenta, stečenog nakon najmanje tri i najviše četiri godine redovnog studija (nakon sticanja svjedočanstva o završenoj srednjoj školi), koji se vrednuje sa najmanje 180 odnosno 240 ECTS bodova.

Drugi ciklus vodi do akademskog zvanja magistra ili ekvivalenta, stečenog nakon završenog dodiplomskog studija, traje jednu ili dvije godine, a vrednuje se sa 60 odnosno 120 ECTS bodova, i to tako da u zbiru s prvim ciklusom nosi 300 ECTS bodova.

Treći ciklus vodi do akademskog zvanja doktora ili ekvivalenta, traje 3 godine i vrednuje se sa 180 ECTS bodova.

Izvor: *Član 5. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH.*

**CJELOŽIVOTNO
UČENJE**
(Lifelong learning)

Ovaj tip učenja se sastoji od kontinuiranih aktivnosti sprovedenih u cilju unapređenja znanja, vještina i sposobnosti i obuhvata sve vrste učenja: formalno učenje, kao što je univerzitetsko obrazovanje, vaninstitucionalno učenje, poput profesionalnih vještina koje se stiču na poslu i implicitno učenje, poput onoga koje se stiče kroz aktivnosti u sklopu svakodnevnog života. U društvu i privredi zasnovanima na znanju strategije učenja tokom čitavog života su od presudnog značaja. Ovaj tip učenja uveden je kao jedan od novih principa učenja na ministarskoj konferenciji u Pragu 2001. godine.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

DESKRIPTORI
(Descriptors)

Deskriptori kvalifikacija su kratki generički opisi ishoda učenja, nezavisni od konkretnih predmeta. Oni osiguravaju jasne referentne tačke koje opisuju glavne ishode određene kvalifikacije, često uz upućivanje i na nacionalne nivoe. U Bergenskom saopštenju (Bergen Communiqué) iz 2005. godine navodi se da je usvojen opći Okvir kvalifikacija u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (Framework for Qualifications in the European Higher Education Area), koji uključuje deskriptore kvalifikacija tzv. Dablinske deskriptore koje je izradila Zajednička inicijativa za kvalitet (Joint Quality Initiative), smatraju

se deskriptorima koji bi se trebali koristiti u okviru Bolonjskog procesa. Ovi opći deskriptori se bave sljedećim kompetencijama studenta:

- znanjem i razumijevanjem,
- primjenom znanja i razumijevanja,
- formiranjem stavova,
- komunikacijskim sposobnostima,
- vještinama učenja.

Nacionalni okvir kvalifikacija i deskriptori određenih predmeta trebalo bi da koriste ove opće deskriptore kao svoju osnovu.

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*».

DODATAK DIPLOMI (Diploma supplement)

Dodatak diplomi je dokument koji je osmišljen tako da daje opis prirode, nivoa i sistema studiranja, zatim opis sadržaja i statusa studijskog programa; dodatak diplomi se izdaje, pored diplome, studentu koji je stekao određenu kvalifikaciju. Ima standardiziranu strukturu na evropskom nivou i sadrži preambulu i osam ključnih elemenata:

- informacije o nosiocu kvalifikacije;
- informacije kojima se identifikira kvalifikacija;
- informacije o nivou kvalifikacije;
- informacije o sadržaju i postignutim rezultatima;
- informacije o funkciji kvalifikacije;
- dodatne informacije;
- ovjeru dodatka;
- informaciju o nacionalnom sistemu visokog obrazovanja.

Izvor: „*Model dodatka diplomi za BiH*“; «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

EVROPSKI PROSTOR VISOKOG OBRAZOVANJA (EHEA- European higher education area)

Osnovni cilj Bolonjskog procesa je uspostavljanje Evropskog prostora visokog obrazovanja. Na konferenciji u Pragu, 2001. godine evropski ministri su se složili oko značaja povećavanja atraktivnosti visokoškolskog obrazovanja u Evropi kako za evropske studente, tako i za studente iz drugih dijelova svijeta. Razumljivost i uporedivost evropskih diploma u svijetu trebalo bi unapređivati razvojem općeg kvalifikacijskog okvira, koherentnim mehanizmima za osiguranje kvaliteta i akreditaciju, i povećanim nastojanjima u informacionom domenu. Ministri su naročito naglasili da kvalitet visokog obrazovanja i naučno istraživačkog rada jeste i treba da bude odlučujući faktor evropske atraktivnosti i konkurentnosti u međunarodnom okruženju.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

EVALUACIJA
(Evaluation)

Evaluacija predstavlja sistematsko ispitivanje vrijednosti ili kvaliteta, što u slučaju Bolonjskog procesa može biti studijski program, ustanova visokog obrazovanja ili jedinica u sastavu takve ustanove. Jedan od deset bolonjskih principa odnosi se na unapređenje evropske saradnje u oblasti osiguranja kvaliteta s namjerom da se razviju uporedivi kriteriji i metodologije. Evaluacija je osnovni instrument osiguranja kvaliteta. U Evropskim standardima i smjericama razlikuju se dva vida:

- samoevaluacija (interna evaluacija),
- vanjska procjena (eksterna evaluacija).

Ova dva tipa evaluacije su usko povezani, jer bi vanjska procjena uvijek trebala uzeti u obzir rezultate samoevaluacije. Procedure evaluacije mogu da se primjene na različite aspekte visokoškolske institucije, na primjer na nastavu, naučnoistraživački rad ili administraciju.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

**FORMALNO,
VANINSTITUCIONALNO I
IMPLICITNO
UČENJE**

(Formal, non-formal and informal learning)

Formalno učenje: učenje koje obično pruža obrazovna institucija i koje je sistematično (u pogledu ishoda učenja i vremena studiranja) i koje vodi ka izdavanju zvanične potvrde. Student ulazi u proces formalnog učenja s jasnom namjerom.

Vaninstitucionalno učenje: učenje koje se odvija izvan institucija obrazovanja i koje obično ne vodi ka izdavanju uvjerenja. Ono je međutim strukturirano (u pogledu ishoda učenja i vremena studiranja). Student ulazi u proces vaninstitucionalnog učenja sa jasnom namjerom.

Implicitno učenje: učenje koje proizlazi iz svakodnevnih životnih aktivnosti u vezi s poslom, porodicom i slobodnim vremenom. Nije strukturirano (u pogledu ishoda učenja i vremena studiranja) i obično ne vodi ka izdavanju uvjerenja. Implicitno učenje može se odvijati sa namjerom, ali je u većini slučajeva nasumično i usputno.

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*».

**GRUPA ZA
PRAĆENJE
BOLONJSKOG
PROCESA**

(Follow up group)

Grupa za praćenje Bolonjskog procesa sastoji se od predstavnika svih zemalja članica Bolonjskog procesa i predstavnika Evropske komisije, Vijeća Evrope, Asocijacija evropskih univerziteta, Evropske asocijacije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, Evropske asocijacije institucija visokog obrazovanja, Nacionalnih studentskih unija Evrope i UNESCO-CEPES-a kao savjetodavnih članova. Ovom grupom koja se sastaje najmanje dva puta godišnje, predsjedava zemlja koja je u tom periodu predsjedavajuća

zemlja EU-a, dok je na mjestu potpredsjedavajućeg zemlja koja je domaćin sljedeće ministarske konferencije. Odbor kojim, također, predsjedava zemlja koja predsjedava Evropskom unijom nadgleda posao koji se obavlja između sastanaka Grupe za praćenje Bolonjskog procesa. Cjelokupan posao praćenja ovog procesa podržava Sekretarijat, koji obezbjeđuje zemlja sljedećeg ministarskog sastanka. Takođe postoje i nacionalne grupe za praćenje Bolonjskog procesa u svakoj od zemalja potpisnica deklaracije.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

ISHOD UČENJA (Learning outcome)

Ishodi učenja su izjave o tome šta bi student trebalo da zna, razumije i/ili da uradi nakon određenog perioda učenja. Oni predstavljaju najvažnije elemente transparentnosti visokoškolskih sistema i kvalifikacija. U onim pristupima koji se zasnivaju na ishodima učenja, ti isti ishodi utiču na kvalifikacije, kreiranje nastavnog plana i programa, nastavu, učenje, ocjenjivanje i osiguranje kvaliteta.

Generički ishodi određene kvalifikacije, tj. ishodi učenja koji su zajednički za sve studente istog programa, mogu biti izraženi u sklopu „deskriptora kvalifikacije“.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

IZVJEŠTAJI „TRENDS“ (Trends report)

Asocijacija evropskih univerziteta (EUA) je naložila izradu nekoliko izvještaja pod nazivom „Trends reports“. Za svaku od ministarskih konferencija održanih poslije Bolonjske konferencije iz 1999. godine, pripremljen je po jedan izvještaj. Svrha ovih dokumenata je izvještavanje o toku Bolonjskog procesa, uz primjenu različitih metodoloških pristupa i imajući u vidu različite aspekte procesa reformi i različite aktere koji doprinose ostvarivanju ciljeva.

Dosada objavljeni izvještaji:

Trendovi I: Trendovi u obrazovnim strukturama visokog obrazovanja (1999.);

Trendovi II: Na putu ka Evropskom prostoru visokog obrazovanja-pregled osnovnih reformi od Bolonje do Praga (2001.);

Trendovi III: Napredak u uspostavljanju Evropskog prostora visokog obrazovanja (2003.);

Trendovi IV: Evropski univerziteti u procesu provođenja Bolonje (2005.);

Trendovi V: Univerziteti oblikuju Evropski prostor visokog obrazovanja (2007.).

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

**KOMPETENCIJE –
ZNAJANJE, VJEŠTINE I
SPOSOBNOSTI**
(Competences)

Kompetencije obuhvataju znanja, vještine i sposobnosti koja bi pojedinac trebalo da posjeduje na određenom nivou obrazovanja. Tu se podrazumijevaju kako stručne tako i opšte kompetencije, kao što su komunikacijske sposobnosti i liderske vještine. U sklopu Projekta za usaglašavanje obrazovnih struktura u Evropi (Tuning Project) obavljene su konsultacije sa univerzitetskim profesorima, studentima i poslodavcima o tome koje kompetencije očekuju od diplomiranih studenata. Pri tom je važno napomenuti da su kompetencije opisane kao referentne tačke u kreiranju i vrednovanju studijskih programa, kao referentni okvir za akademsku zajednicu. One omogućavaju fleksibilnost i autonomiju u razvoju nastavnog plana i programa. U isto vrijeme one pružaju zajednički jezik za opisivanje obrazovnih cijeva.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

KVALIFIKACIJA
(Qualification)

Svaki akademski stepen (diploma ili neki drugi tip formalne certifikacije) koji dodjeljuje nadležno, registrirano tijelo i koji potvrđuje uspješni završetak studijskog programa. Kvalifikacija obuhvata široki raspon akademskih stepenova koji se stiču na visokoškolskoj ustanovi na različitim nivoima i u različitim zemljama (npr. dodiplomci, magistri, doktori itd.). Kvalifikacija je bitna u smislu onoga što ona označava: stepen kompetencija, te raspon znanja i vještina. U nekim slučajevima kvalifikacija može biti ekvivalent licenci.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

**LISABONSKA
KONVENCIJA O
PRIZNAVANJU**
(Lisbon recognition
convention)

Odnosi se na Konvenciju o priznavanju kvalifikacija visokog obrazovanja u evropskoj regiji koju je prihvatilo Vijeće Evrope/UNESCO u Lisabonu, u aprilu 1997.

**MAGNA CHARTA
UNIVERSITATUM**
(Velika univerzitetska povelja)

Potpisana od strane rektora evropskih univerziteta u Bolonji, Italija, 1988. godine. U dogovoru su postavili osnivačke principe onoga što se danas zove Bolonjski proces.

MOBILNOST
(Mobility)

Promoviranje akademske mobilnosti je jedan od suštinskih ciljeva Bolonjskog procesa. U Bolonjskoj deklaraciji (Bologna Declaration) iz 1999. godine navodi se da je potrebno prevazići sve prepreke djelotvornoj primjeni slobode kretanja u prostoru visokog obrazovanja. U slučaju studenata pojam mobilnosti se odnosi na pristup različitim mogućnostima za studiranje i obuku. U slučaju nastavnika, istraživača i nastavnog osoblja ovaj termin se odnosi na priznavanje i vrednovanje perioda istraživanja,

nastave i obuke ostvarenih u evropskom kontekstu bez ugrožavanja njihovih statusnih prava.

U Bergenskom saopštenju (Bergen Communiqué) iz 2005. godine, evropski ministri su potvrdili svoju posvećenost uklanjanju svih vrsta prepreka akademskoj mobilnosti, uz proširenje mogućnosti za prenošenje grantova i kredita i olakšavanja postupka dobijanja viza i dozvola za rad.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

MODULI (Modules)

Modul je samostalna, formalno izrađena cjelina obrazovnog procesa. Trebalo bi da ima koherentan i jasno definiran skup ishoda učenja izraženih kroz očekivane kompetencije i odgovarajuće kriterije ocjenjivanja. U modularizovanom sistemu, moduli imaju utvrđeno radno opterećenje, npr. pet bodova ili višestruko više. Opterećenje u okviru jednog modula, koji čini sastavni dio studijskog programa se zasniva na svim zadacima koje student treba da obavi. Zadaci se definiraju u skladu sa ishodima koje student treba da ostvari i vremenom (radnim satima) koji su studentu za to potrebni. U modularizovanom studijskom programu obično postoje obavezni i izborni moduli. Svaki modul se zasniva na jednom broju obrazovnih aktivnosti, koje se mogu definirati, imajući u vidu sljedeće aspekte.

- vrstu kurseva (predavanje, seminare, istraživački projekat);
- vrstu aktivnosti u procesu učenja (pohađanje predavanja, izvođenje specifičnih zadataka, pisanje radova);
- vrstu ocjenjivanja (usmeni ispit, pismeni ispit, usmena prezentacija).

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

MOGUĆNOST ZAPOŠLJAVANJA (Employability)

Pojam mogućnosti zapošljavanja (zapošljivost) podrazumijeva skup znanja, sposobnosti, vještina i sklonosti koje posjeduje pojedinac, a koje mu omogućavaju da se lakše i bolje zaposli i da bude uspješan u odabranom poslu, što doprinosi kako samom pojedincu tako i društvu, privredi i cijeloj zajednici.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

MREŽE ENIC/NARIC (ENIC Network/NARIC Network)

ENIC - Evropska mreža informacionih centara o akademskoj mobilnosti i priznavanju.

Osnovni cilj uspostavljanja ove mreže je razvoj zajedničke politike i usaglašene prakse u priznavanju akademskih kvalifikacija u svim evropskim zemljama, kao vida podrške nadležnim nacionalnim tijelima u provođenju Lisabonske konvencije o priznavanju visokoškolskog obrazovanja u regionu Evrope.

NARIC - Mreža nacionalnih informacionih centara za priznavanje akademskih kvalifikacija.

Mreža NARIC teži unapređenju postupka priznavanja diploma i omogućavanju studijskih boravaka u drugom obrazovnom sistemu; sastoji se od centara koji se nalaze u zemljama članicama EU-a, u zemljama Evropskog ekonomskog prostora, kao i u zemljama kandidatima za ulazak u EU. Ovi centri pomažu mobilnost studenata, nastavnika i istraživača time što pružaju mjerodavne savjete i informacije u vezi sa priznavanjem akademskih kvalifikacija i studijskih boravaka ostvarenih u drugim zemljama u mreži.

Glavni korisnici ovih usluga jesu institucije visokog obrazovanja, studenti i njihovi savjetnici ili mentori, roditelji, nastavnici i budući poslodavci.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

**OBRAZOVNI
STANDARDI**
(Educational standards)

Nivo uslova i zahtjeva vezanih za različite faze obrazovnog procesa i odnos između tih faza kao što su inputi, procesi i outputi. S obzirom na obrazovne resurse, programe i rezultate, te studentske performanse, postoje različite vrste obrazovnih standarda (standardi sadržaja, standardi izvođenja, standardi stručnosti i standardi mogućnosti učenja).

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*».

OCJENJIVANJE
(Assesment)

Ocjenjivanje je:

- postupak utvrđivanja obrazovnog kvaliteta visokoškolske ustanove ili programa,
- pismena ocjena vanjskih kvalifikacija od strane kompetentnog organa,
- stvarni test studentske sposobnosti i vještine unutar studijskog programa, npr. ispitivanjem.

**OKVIR ZA
VISOKOŠKOLSKE
KVALIFIKACIJE**
(Qualification
framework)

Opći okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja obuhvata tri ciklusa studija (uključujući u nacionalnom kontekstu mogućnost međukvalifikacija) i opće deskriptore za svaki ciklus ili nivo. Ovi se deskriptori baziraju na ishodima učenja, kompetencijama i opterećenju studenta. Okvir obuhvata opseg bodova u prvom i drugom ciklusu studija. Specifični ciljevi iz kvalifikacijskog okvira proizlaze iz ciljeva izraženih u Bolonjskom procesu. Najrelevantniji ciljevi su međunarodna transparentnost, uzajamno priznavanje i mobilnost. U kvalifikacijskom

okviru se navodi da je reguliranje kvalifikacija povezano sa obrazovnim sistemom koji izdaje određenu kvalifikaciju. Opći okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja ne predstavlja okvir koji će sve zemlje morati da prihvate već pomaže nacionalnim vlastima (i drugim agencijama, institucijama i pojedincima) u razumijevanju i međusobnom poređenju nacionalnih kvalifikacija sa drugim pripadnicima Evropskog prostora visokog obrazovanja. Razvoj i oblikovanje nacionalnih okvira u skladu sa općim okvirima u budućnosti će veoma olakšati postizanje ciljeva koji se odnose na transparentnost, priznavanje i mobilnost.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

OSIGURANJE KVALITETA (Quality assurance)

Sveobuhvatan pojam koji se odnosi na stalan proces vrednovanja (ocjenjivanja, praćenja, garancije, održavanja i poboljšanja) kvaliteta sistema visokog obrazovanja, ustanova i studijskih programa. Kao regulatorni mehanizam, osiguranje kvaliteta bavi se odgovornošću i poboljšanjem, pružajući informacije i mišljenja putem dogovorenog i konzistentnog postupka i utvrđenih kriterija. U mnogim se sistemima razlikuje unutrašnje osiguranje kvaliteta (npr. prakse koje se provode unutar ustanove radi praćenja i poboljšanja kvaliteta visokog obrazovanja) od vanjskog osiguranja kvaliteta (npr. u okviru ili iznad institucionalne sheme osiguranja kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa). Aktivnosti osiguranja kvaliteta zavise od postojanja neophodnih institucionalnih mehanizama koji se mogu održati u okruženju razvijene kulture kvaliteta. Upravljanje kvalitetom, unapređenje kvaliteta, kontrola kvaliteta i ocjenjivanje kvaliteta predstavljaju sredstva uz pomoć kojih se osigurava garancija kvaliteta. Područje primjene osiguranja kvaliteta određeno je oblikom i veličinom sistema visokog obrazovanja. Osiguranje kvaliteta razlikuje se od akreditacije, jer osiguranje kvaliteta zapravo predstavlja preduslov za akreditaciju. U praksi, odnos između ta dva postupka razlikuje se od zemlje do zemlje. Oba postupka podrazumijevaju posljedice kao što su mogućnost rada i pružanja usluga obrazovanja, mogućnost izdavanja službeno priznatih diploma, te pravo finansiranja iz državnog budžeta. Osiguranje kvaliteta često se smatra dijelom upravljanja kvalitetom na visokoškolskoj ustanovi, a ponekad se ta dva pojma koriste i kao sinonimi.

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*»

PRIJEM (u visokoškolske ustanove i programe)

Akt ili sistem kojim se kvalificiranim kandidatima dopušta pohađanje visokoškolskog studija u određenoj ustanovi i/ili programu.

**PRIKUPLJANJE
STUDIJSKIH
BODOVA**
(Accumulation of credits)

Prikupljanje kredita proces je skupljanja bodova u okviru studijskog programa. U sistemu prikupljanja bodova potrebno je skupiti određen broj bodova u skladu sa zahtjevima programa kako bi se uspješno završio program ili dio programa. Bodovi se dodjeljuju i prikupljaju samo onda kada je postignut određen ishod učenja koji je potvrđen u procesu vrednovanja. Studenti mogu koristiti sistem prikupljanja bodova za prenos bodova postignutih tokom praktičnih programa ili stečenih u drugoj obrazovnoj ustanovi. Bodovi se, također, mogu prenositi i između programa u istoj ustanovi, između različitih ustanova u zemlji ili na međunarodnom nivou (obično s ograničenjima u pogledu ukupnog broja bodova koji se mogu prenositi). Studijski bod koji je student stekao na određenoj visokoškolskoj ustanovi može se priznati na drugoj visokoškolskoj ustanovi u zavisnosti od zajedničkih obilježja koje dva programa imaju u smislu nivoa i sadržaja. Taj proces studentu omogućava studij određenih jedinica i modula, a da pritom ne mora odmah postići i akademsko priznanje (diplomu, potvrdu), ali isto tako omogućava dobivanje potvrda za djelimično dovršeni program na osnovu prikupljenih bodova. U svakom slučaju diplomu dodjeljuje ustanova i ona odlučuje mogu li se bodovi skupljeni drugdje prihvatiti kao dio rada koji je potreban za određeni program.

**PRISTUP VISOKOM
OBRAZOVANJU**
(Access to higher
education)

Pravo kvalificiranih kandidata da traže i da budu uzeti u obzir za prijem u visoko obrazovanje. Pristup se razlikuje od upisa, kada kandidat zaista učestvuje u programu visokog obrazovanja.

Pristup visokom obrazovanju u BiH, imaju svi oni koji su završili četverogodišnju srednju školu u Bosni i Hercegovini.

Izvor: *Član 7. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH*

PRIZNAVANJE
(Recognition)

Priznavanje je zvanična potvrda nadležne ustanove o vrednovanju obrazovne kvalifikacije stečene u inostranstvu radi pristupanja obrazovnim i/ili radnim aktivnostima. Nadležna ustanova je institucija koja je zadužena za donošenje obavezujućih odluka u pogledu priznavanja stranih kvalifikacija. Priznavanje studija, uvjerenja, diploma i kvalifikacija stečenih u drugoj zemlji predstavlja važnu mjeru za unapređenje akademske mobilnosti. U Praškom saopštenju (Prague Communiqué) iz 2001. godine evropski ministri pozvali su postojeće organizacije i mreže, kao što su ENIC i NARIC, da na institucionalnom nivou promoviraju jednostavno, djelotvorno i pravedno priznavanje zasnovano na Lisabonskoj konvenciji o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija (Lisbon Recognition Convention).

U Londonskom saopštenju evropskih ministara obrazovanja (London Communiqué) 2007. godine ističe se da je pravično priznavanje kvalifikacija, perioda studija i prethodnih znanja, uključujući i neformalno i implicitno učenje, suštinska komponenta Evropskog prostora visokog obrazovanja.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

<p>PRIZNAVANJE PRETHODNOG UČENJA (Recognition of prior learning)</p>	<p>Formalno priznavanje vještina, znanja i kompetencija koje se stiču kroz radno iskustvo, neformalno učenje i životno iskustvo.</p>
<p>PRIZNAVANJE RADI NASTAVKA STUDIJA I RADI ZAPOŠLJAVANJA (Recognition for the purpose of continuation of studies and employment)</p>	<p>Nadležni državni organi, te drugi organi i organizacije u Bosni i Hercegovini će, u svrhu zaposlenja ili javne funkcije, priznavati samo one akademske stepene i diplome koje izdaju akreditirane visokoškolske ustanove.</p> <p>Izvor: <i>Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH</i></p>
<p>PROCJENA NIVOA PROVEDENIH REFORMI (Stocktaking)</p>	<p>U Berlinskom saopštenju (Berlin Communiqué) iz 2003. godine, evropski ministri su se složili da procijene i utvrde nivo napretka koji je ostvaren u provođenju određenih reformi u sklopu Evropskog prostora visokog obrazovanja (European Higher Education Area – EHEA). Grupa za praćenje Bolonskog procesa (Bologna Follow-Up Group) odlučila je 9. marta 2004. godine u Dublinu da osnuje posebnu grupu (Stocktaking Group) koja bi provodila ovaj zadatak. Tri prioritete oblasti u okviru ove aktivnosti su: sistem kvalifikacija, osiguranje kvaliteta i priznavanje diplomi i studijskih boravaka na drugoj instituciji.</p> <p>U Londonskom saopštenju (London Communiqué) iz 2007. godine, evropski ministri su zatražili od Grupe za praćenje Bolonjskog procesa da nastavi sa Stocktaking procesom, koji se zasniva na nacionalnim izvještajima, i izrazili su očekivanje nastavka razvoja kvalitativne analize procjene nivoa provedenih reformi, posebno u pogledu mobilnosti Bolonjskog procesa u globalnom kontekstu i društvene dimenzije.</p> <p>Izvor: «<i>Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions</i>».</p>
<p>REFERENTNA VRIJEDNOST (Benchmark)</p>	<p>Standard, referentna tačka ili kriterij prema kojem se kvalitet predmetnog subjekta mjeri, prosuđuje i vrednuje, te prema kojem se mjeri ishod određene aktivnosti. Pojam referentna vrijednost predstavlja nivo provođenja najbolje prakse. Izrada referentnih vrijednosti nužna je pretpostavka cijeloga postupka ocjenjivanja prema referentnim vrijednostima.</p> <p>Izvor: «<i>Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions</i>»</p>
<p>REZULTATI UČENJA (Learning outcomes)</p>	<p>Specifične intelektualne i praktične vještine usvojene i testirane uspješnim obavljanjem jedinice, predmeta ili cijelog studijskog programa.</p>

STANDARDI
(Standards)

Iskazi o očekivanom nivou zahtjeva i uslova prema kojima se ocjenjuje kvalitet ili koje visokoškolska ustanova odnosno studijski program moraju ispuniti da bi dobili akreditaciju ili certifikat. Standardi mogu poprimiti kvantitativan oblik, to su obično rezultati ocjenjivanja prema referentnim vrijednostima, a mogu biti i kvalitativni i ukazivati samo na specifične ciljeve (npr. djelotvornost obrazovanja, održivost, osnovne obaveze itd.). Kvantitativni standardi uključuju nivoe praga uspješnosti koji se moraju ostvariti za akreditaciju visokoškolske ustanove ili studijskog programa.

Standardi mogu imati različite referentne tačke:

- a) inputi (npr. standardi sadržaja),
- b) outputi (npr. standardi rada),
- c) procesi.

Standardi mogu biti opći (za pojedine nivoe akademskih stepena npr. dodiplomac, magistar struke) ili specifični za pojedino naučno područje (npr. referentne vrijednosti za svako naučno područje). Standardi se mogu mijenjati i u zavisnosti od metoda postavljanja standarda (npr. određivanje kriterija, utvrđivanje minimalnih nadležnosti ili postavljanje ciljeva). Da bi se donijela ispravna odluka da li je postignut određeni standard/prag kvaliteta, on mora biti jasno i eksplicitno formuliran, te povezan s posebnim kriterijima koji se mogu dalje raščlanjivati u (operativnije) pokazatelje.

Izvor: «*Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*».

**STATUT
VISOKOŠKOLSKE
USTANOVE**
(Statute of higher
education institution)

Statut je osnovni akt visokoškolske ustanove kojim se uređuju pitanja značajna za obavljanje djelatnosti ustanove. Statut donosi senat uz prethodno pribavljeno mišljenje upravnog odbora visokoškolske ustanove.

Statut svake visokoškolske ustanove mora biti usaglašen s Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju.

Izvor: *Član 12. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH*

**STRUČNA
PROCJENA**
(Peer review)

Proces koji se koristi kako bi se provjerilo da li rad koji obavlja kolega, tj. osoba ravnopravnog statusa, ispunjava specifične kriterije. Cilj procesa procjene od strane kolega je uglavnom da se potvrdi da li rad zadovoljava definirane kriterije, da se utvrdi da li postoje odstupanja od standarda i da se pruže prijedlozi za poboljšanje rada.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

STUDENTSKO RADNO OPTEREĆENJE (Student workload)	<p>Vrijeme (izraženo u satima) koje se smatra potrebnim prosječnom studentu (na određenom nivou/ciklusu) da bi postigao definirane ishode učenja. Ovo vrijeme obuhvata sve oblike rada (npr. predavanja, seminare, praktičan rad, samostalno učenje, stručne posjete, kolokvijume, ispite) koji se očekuju da student izvrši. Ovaj pojam je povezan sa uvođenjem ECTS-a, jer se na osnovu procenjenog opterećenja dodaju bodovi za svaki dio studijskog programa i za program u cjelini.</p> <p>Izvor: «Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions»</p>
STUDIJSKI PROGRAM (Study program)	<p>Predstavlja skup nastavnih predmeta, čije različite komponente upotpunjuju i izgrađuju jedan drugog da bi studentu pružili kvalifikaciju visokoškolskog obrazovanja. “Program”, također, označava akademski prostor studija i zahtjeve koji kolektivno definiraju kvalifikaciju.</p>
TIJELA UNIVERZITETA (University bodies)	<ul style="list-style-type: none"> • Upravni odbor, • senat, • rektor. <p>Univerzitet može imati organizacione jedinice, kao što su: fakulteti, akademije, visoke škole ili naučni instituti, koje izvode nastavni, naučnoistraživački i umjetnički rad u jednoj ili više obrazovnih i naučnih oblasti.</p> <p>Izvor: <i>Član 13. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH</i></p>
TIJELA VISOKE ŠKOLE (College bodies)	<ul style="list-style-type: none"> • Upravni odbor, • senat, • direktor. <p>Izvor: <i>Član 13. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH</i></p>
TUNING PROJEKAT (Tuning project)	<p>“Podešavanje obrazovnih struktura u Evropi”.</p> <p>Glavni cilj projekta je da doprinese izradi nacionalnih kvalifikacijskih okvira u zemljama potpisnicama Bolonjskog procesa, koji su opisani putem opterećenja, nivoa, ishoda učenja, kompetencija i profila. Razvijena je metodologija usaglašavanja studijskih programa i zajednički jezik koji će omogućiti dalji razvoj općeg okvira kvalifikacija u Evropi.</p>

UNIVERZITET
(University)

Obuhvata ustanove visokog obrazovanja koje se bave nastavnim i istraživačkim radom, koje nude akademske stepene sva tri ciklusa, sa ciljevima koji uključuju unapređenje znanja, misli i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, obrazovni, kulturni, društveni i ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine, promociju demokratskog građanskog društva i postizanje najviših standarda nastave i istraživačkog rada.

Odnosi se na ustanovu visokog obrazovanja koja ostvaruje najmanje pet različitih studijskih programa iz najmanje tri naučne oblasti - prirodne nauke, tehničke nauke, biomedicina i zdravstvo, biotehničke nauke, društvene nauke i humanističke nauke.

Izvor: *Član 10. Okvirnog Zakona o visokom obrazovanju u BiH.*

**UNUTRAŠNJA
PROCJENA,
SAMOEVALUACIJA**
(Selfevaluation)

Unutrašnja evaluacija se odnosi na formalne mehanizme jedne visokoškolske ustanove kojima se odobravaju, nadziru i periodično kontroliraju sopstveni programi, promocije, istraživački rad ili administracija.

Izvor: *«Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions»*

Korelacija: evaluacija, vanjsko vrednovanje.

**UZAJAMNO
PRIZNAVANJE**
(Mutual recognition)

Sporazum dva ili više institucionalna tijela radi međusobne validacije akademskih stepena, programa ili ustanova i/ili potvrda dvije ili više akreditacijskih agencija odnosno agencija za osiguranje kvaliteta da je metodologija agencije koja je predmet validacije pouzdana, kao i da su pouzdane i procedure koje ona provodi.

Izvor: *«Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions».*

**VISOKO
OBRAZOVANJE**
(Higher education)

Obrazovanje nakon srednje škole koje vodi do međunarodno priznatog stepena visokog obrazovanja.

Izvor: *Član 4. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH.*

VISOKA ŠKOLA
(College)

Ustanova visokog obrazovanja koja je akreditirana za davanje diploma i stepena prvog ciklusa, sa ciljevima koji uključuju pripremu i obuku pojedinaca za stručni, ekonomski i kulturni razvoj Bosne i Hercegovine i promociju demokratskog građanskog društva, te postizanja visokih standarda nastave i učenja.

Odnosi se na ustanovu visokog obrazovanja koja ostvaruje najmanje jedan studijski program iz jedne naučne oblasti i ispunjava druge uslove u skladu sa zakonom.

Izvor: *Član 4. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH.*

**ZAJEDNIČKE
DIPLOME**
(Joint degrees)

Zajednička diploma se odnosi na visokoškolsku kvalifikaciju koju izdaju dvije ili više visokoškolskih institucija na bazi zajedničkog studijskog programa. Ovakve studijske programe karakterizira zajedničko preuzimanje odgovornosti svih uključenih institucija u pogledu:

- definiranja ciljeva programa,
- kreiranja nastavnog plana i programa,
- organizacije studija,
- vrste dodijeljene kvalifikacije.

Zajednička diploma se može dodijeliti kao :

- dokument koji se izdaje uz jednu ili više nacionalnih diploma;
- dokument koji izdaju institucije koje nude zajednički studijski program bez pratećih nacionalnih diploma;
- kao jedna ili više nacionalnih diploma koje se zvanično izdaju kao jedino svjedočanstvo o završenoj kvalifikaciji.

U Bergenskom saopštenju (Bergen Communiqué) iz 2005. godine evropski ministri su pozvali državne autoritete u oblasti visokog obrazovanja i ostale zainteresirane partnere da prepoznaju zajedničke kvalifikacije i diplome koje dodijeljuju dvije ili više zemalja u okviru Evropskog prostora visokog obrazovanja.

Izvor: «*Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions*».

LITERATURA

1. **Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini**, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 59/07 i 59/09, 23. jula 2009.
2. **Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region**, Lisbon, April 11, 1997
3. **Joint declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system**, Paris, the Sorbonne, May 25, 1998
4. **Joint declaration of the European Ministers of Education**, Bologna, 1999
5. **Message from the Salamanca Convention of European higher education institutions: Shaping the European Higher Education Area**, Salamanca, 2001
6. **Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education: Towards the European Higher Education Area**, Prague, May 19, 2001
7. **Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education: Realising the European Higher Education Area**, Berlin, September 19, 2003
8. **Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education: The European Higher Education Area - Achieving the Goals**, Bergen, 19-20 May, 2005
9. **London Communiqué: Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world**, London, May 18, 2007
10. **Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve: The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade**, Leuven and Louvain-la-Neuve, April 28-29, 2009
11. **European Association for Quality Assurance in Higher Education (2005) Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area**, Helsinki
12. **UK HE Europe Unit (2005), Guide to the Bologna Process**, Edition 1
13. **UK HE Europe Unit (2009), Guide to the Bologna Process**, Edition 2
14. **Furthering the Bologna Process**, Report to the Ministers of Education of the signatory countries, Prague, May 2001. General Rapporteur: Prof. Pedro Lourtie
15. **Bologna Process Between Prague and Berlin**, Report to the Ministers of Education of the signatory countries, Berlin, September 2003, General Rapporteur: Prof. Pavel Zgaga
16. **Benelux Bologna Secretariat (2009), Bologna beyond 2010**, Report on the development of the European Higher Education Area, Background paper for the Bologna Follow-up Group

17. **Defining quality**, *Int. J. Assessment and Evaluation in Higher Education*, Harvey, L.; Green, D., 1993
18. Harvey, L. : **An Assessment of Past and Current Approaches to Quality in Higher Education**, *Australian Journal of Education*, 1999
19. Jetro Newton, „What is quality“ **1st EUROPEAN FORUM for QUALITY Assurance**, Munich. 24th November 2006
20. SSU (2006), **Vodič o osiguranju kvalitete**, Zagreb
21. S.Schwarz, D.F.Westerheijden, **Accreditation and Evaluation in the European Higher Education area**, Springer, 2007
22. N.Costes, E.Helle, **Quality Procedures in the European Higher Education Area and Beyond –Second ENQA Survey**, European Association for Quality Assurance in Higher Education, Helsinki, 2008
23. UNESCO_CEPES (2007), **Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions**, Revised and updated edition, First edition 2004
24. **7 osnovnih strategija i smjernica za implementaciju Bolonjskog procesa**, Zajednički projekt 2006.-2008. „Jačanje visokog obrazovanja u BiH“, januar 2008.

INTERNETSKI RESURSI

1. **Bologna Glossary: Bologna Terms and Definitions**, dostupno na: <http://bologna.owwz.de/>
2. **Magna Charta Universitatum**, dostupno na: <http://www.magna-charta.org/>
3. **The European Network for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)**, dostupno na: <http://www.enqa.eu/>
4. **Network of Central and Eastern European Quality Assurance Agencies in Higher Education**, dostupno na: <http://www.ceenetwork.hu/>
5. **The European University Association (EUA)**, dostupno na: <http://www.eua.be/>
6. **The European Association of Institutions in Higher Education**, dostupno na: <http://www.eurashe.be/>
7. **The European Students' Union**, dostupno na: <http://www.esu-online.org/>
8. **Bologna-Bergen web site**, dostupno na: <http://www.bologna-bergen2005.no/>

9. **Nordic Quality Assurance Network in Higher Education**, dostupno na:
<http://www.nokut.no/en/noqa/About-NOQA/>
10. **The European Quality Assurance Register for Higher Education**, dostupno na: *www.eqar.eu/*
11. **The European Consortium for Accreditation**, dostupno na: *www.eacaconsortium.net/*
12. **Njemački sistem visokog obrazovanja**, dostupno na:
<http://www.dw-world.de/dw/article/0,,3383009,00.html>
13. **Akreditacija**, dostupno na: *www.bildungserver.de/zeigen.html?seite=2161*
14. **Sistem obrazovanja u Švajcarskoj**, dostupno na:
15. *<http://www.wissenschaftsmanagement-online.de/converis/artikel/359>*
16. **Akreditacija**, dostupno na: *http://www.oaq.ch/pub/downloads/Newsletter_01_2005_de.pdf*
17. *<http://www.sverigeturism.se>*
18. *<http://www.indiaedu.com>*
19. *<http://www.swedenbroad.com>*
20. *<http://www.ubr.no>*

Finansirano sredstvima Austrijske razvojne agencije (ADA)

Austrian

Development Cooperation